

EESTI
RAAMATUKOGUHOIDJATE
ÜHINGU

**AASIA-
RAAMAT**

'92

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU AASTARAAMAT

4

1992

TARTU 1993

Toimkond: Linda Kask, Aita Kraut, Rein Saukas (keele-
toimetaja), Elle Tarik, Urve Tõnnov (koostaja ja
toimetaja)

Kujundanud: Mare Säkk

ESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE
ÜHINGU AASTARAAMAT

4

1993

№ 93.126.500.10,23.10,75.

ESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU AASTARAAMAT

© Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, 1993

SISUKORD * CONTENTS * INHALTSVERZEICHNIS * ОГЛАВЛЕНИЕ

Eessõna	5
Preface	6
Vorwort	7
Предисловие	8
E.Annus. Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisest	9
M.Lott. Rahvusraamat heitlikus ajas	24
T.Valm. Raamatukogude koostööst ja veel muustki	31
R.Enok, A.Naanuri, K.Ots. Raamatukogu muutuv asjas	38
E.Tarik. Raamatukogu - kõigile!	49
Põhjamaade raamatukogupäevad	54
E.Rannap, T.Etverk. Infopoliitikast Eestis	55
G.Koidla. Tehnikaülikoolide Raamatukogude Rahvusvahelise Assotsiatsiooni (IATUL) seminar Tallinnas	65
M.Karo. Ühest seminarist	77
M.Ermel. "Bibliotheca Baltica" Lübeckis	82
K.Uri. Kaks eesti raamatukogutöötajat seminaril "Raamatu- kogude sisustus, selle planeerimine ja organiseerimine"	86
U.Tõnnov. Lugemisühingutest laias maailmas ja Eestis ...	91
AJALOOLIST	
H.Tankler. Mõnedest vähem teada olevatest erakogudest Tartu Ülikooli Raamatukogus	95
MALESTUSI	
H.Mugasto-Johani. Raamatu ja tema hoidja saatus	101
ARVUSTUSI	
M.Aasmets. Sisukas teadustöö	111
ERÜ kroonikat. Koost. R.Olevsoo	119
SUMMARIES * ZUSAMMENFASSUNGEN	
E.Annus. The Compilation of the Estonian Retrospective National Bibliography	127
E.Annus. Über die Zusammenstellung der estnischen retrospektiven Nationalbibliographie	128
M.Lott. Das nationalsprachliche Buch in der veränderlichen Zeit	129
T.Valm. About the Co-operation of Libraries and other Problems Related to it	129
R.Enok, A.Naanuri, K.Ots. Die Bibliothek in der veränderlichen Zeit	130

E. Tarik. Bibliothek - für alle!	132
E. Rannap, T. Etverk. On Information Policy in Estonia ...	134
G. Koidla. The International Association of Technological University Libraries (IATUL) Seminar in Tallinn	135
M. Karo. Advanced Training Seminar for Estonian Librarians	136
M. Ermel. "Bibliotheca Baltica" in Lübeck	137
K. Uri. Zwei Bibliothekare auf dem Seminar "Bibliotheks- ausstattung - Planung und Organisation"	138
U. Tõnnov. About Reading Association in the World and in Estonia	139
H. Tankler. Über einige weniger bekannte Privatsammlungen in der Universitätsbibliothek Tartu	140
H. Mugasto-Johani. Das Schicksal des Buches und seines Bewahrers	141
M. Aasmets. Inhaltsreiche Wissenschaftsarbeit	141
РЕЗЮМЕ	
Э. Аннус. О составлении эстонской национальной ретро- спективной библиографии	143
M. Лотт. Национальная книга в смутное время	144
T. Вальм. О сотрудничестве библиотек и прочем	144
P. Энок, A. Наанури, K. Отс. Библиотека в период реформ ...	145
Э. Тарик. Библиотека - для всех!	147
Э. Раннап, Т. Этверк. Об информационной политике в Эстонии	149
G. Койдла. Семинар Международной ассоциации библиотек технических университетов (IATUL) в Таллинне	149
M. Каро. Об одном семинаре	150
M. Эрмель. "Bibliotheca Baltica" в Любеке	151
K. Ури. Два эстонских библиотекаря на семинаре "Оборудо- вание библиотек, их планирование и организация"	152
У. Тыннов. Об обществах чтения в мире и в Эстонии	153
X. Танклер. О некоторых, менее известных, частных коллекциях в Библиотеке Тартуского университета	154
X. Мугасто-Йохани. Судьба книги и ее хранителя	154
M. Аасметс. Содержательная научная работа	155
Lühendid * Сокращения	157
Autorid	159
Authors	159
Autoren	160
Авторы	161

EESSÕNA

Käesolev Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat (nr.4, 1992) püüab lugejani tuua probleeme ja sündmusi Eesti raamatukogunduses 1992. aastal.

Eesti Vabariigi esimene taasiseseisvuse aasta oli täis suuri ja sügavaid muutusi kõigis eluvaldkondades. Nii ka raamatukogude elus. Muutused puudutasid kõike, alates põhiküsimustest (raamatukogude struktuur, alluvusvahekord, haldamine, finantseerimine, raamatukoguvõrk, kaadripoliitika), lõstes teravalt päevakorda ümberkorralduste vajaduse raamatukogude senises tööpraktikas (komplekteerimise sisulised ja organisatsioonilised alused, kataloogide korraldus, väljamurre isolatsioonist, koostöö raamatukogude vahel jpm.), ja lõpetades teravnenud arusaamisega raamatukogude tehnilisest mahajäämusest, täiendõppe vajalikkusest ning lugejate suuresti muutunud soovidest.

Enamik 1992.a. aastaraamatu artiklitest kajastab nii või teisiti muutuste aja muremõtteid - aga pakub ka lahendusi edasiseks. Kõige olulisemaks märksõnaks selles kogumikus on koostöö. Raamatukogudevahelises koostöös nähakse lahendust paljudele küsimustele, millega üks raamatukogu isepäi iialgi toime ei tuleks ja milleta Eesti lugeja jääks endiselt info-sulgu. Mitu artiklit käsitlevad ka 1992. aasta rahvusvahelisi kontakte. Loodame, et lugeja võib selle põhjal veenduda toimunud ühisürituste kasulikkuses.

Traditsiooniliselt sisaldab aastaraamat ajaloo, mälestuste, arvustuste ja kroonikarubriigi.

Seekordne väljaanne on trükiks ette valmistatud Tartu Ülikooli Raamatukogus.

Suur tänu autoreile ja kõigile abimeestele lahke koostöö eest!

Head lugemist!

Koostaja

PREFACE

The present yearbook of the Estonian Librarians' Association tries to present the readers the problems and events in Estonian librarianship in 1992.

The first year of the re-establishment of the Estonian Republic brought about great and deep changes in all spheres of life. That is also true of libraries. These changes concerned everything starting from the fundamental matters (the structure of libraries, subordination relations, administration, financing, the network of libraries, staff policy), sharply actualizing the need for rearrangements in the former working routine (essential and organizational fundamentals of acquisitions, arrangement of catalogues, outbreak from the informational isolation, co-operation between libraries, etc.) and ending with a sharpened understanding of the technical arrear of libraries, the necessity for advanced training courses and the greatly changed needs of the readers.

The majority of the articles in this yearbook reflect in one or another way the troubled thoughts of the transition period, at the same time offering solutions for the future. The essential key-word in this collection is co-operation.

The solution to numerous problems, which are too difficult for one library to handle, but if not solved, they will leave the reader in the info blockade as before, is the co-operation between libraries. A number of articles also deal with the international contacts in 1992. We hope that after having got the acquainted with these materials our reader can be assured of usefulness of the joint efforts.

According to the tradition the yearbook contains the history, memoirs, criticism and chronicle columns.

The present publication was prepared for printing in Tartu University Library.

I offer my great thanks to the authors and to a great many people who helped with the publishing.

Happy reading!

Editor

VORWORT

Das vorliegende Jahrbuch des Vereins Estnischer Bibliothekare (Nr.4, 1992) bemüht sich, dem Leser eine Darstellung der Probleme und Ereignisse im estnischen Bibliothekswesen im Jahre 1992 zu übergeben.

Das erste Jahr der Wiederverselbständigung der Estnischen Republik war gefüllt von großen und tiefgreifenden Umwandlungen in allen Lebensbereichen. So auch im Bibliothekswesen. Die Veränderungen betrafen alles, beginnend mit Kernfragen (Bibliotheksstruktur, Subordination, Verwaltung und Finanzierung der Bibliotheken, Bibliotheksnetz, Personalpolitik), die Notwendigkeit der Umgestaltungen in der bisherigen bibliothekarischen Arbeitspraxis (inhaltliche und organisatorische Grundlagen der Erwerbung, Katalogordnung, Ausbruch aus der Informationsisolation, Zusammenarbeit zwischen den Bibliotheken u.v.a.) dringend an die Tagesordnung bringend und mit geschärfter Erkenntnis der technischen Zurückgebliebenheit der Bibliothek, Notwendigkeit der Fortbildung und stark veränderter Benutzerwünsche ausgehend.

Die Mehrzahl der Aufsätze des Jahrbuches 1992 spiegelt so oder anders die sorgenvollen Gedanken der veränderlichen Zeit wider - aber bietet auch Lösugen für die Zukunft. Das wesentlichste Stichwort in diesem Sammelband ist Zusammenarbeit. In der Kooperation der Bibliotheken sieht man eine Lösung für viele Probleme, die eine Bibliothek allein nie bewältigen könnte, und ohne das der estnische Bibliotheksbenutzer nach wie vor unter dem Informationsmangel leiden würde. Mehrere Beiträge behandeln auch internationale Kontakte des Jahres 1992. Wir hoffen, daß sich der Leser in der Nützlichkeit der Gemeinschaftsunternehmen überzeugen kann.

Traditionsgemäß enthält das Jahrbuch Rubriken für Geschichte, Erinnerungen, Rezensionen und Chronik.

Die vorliegende Ausgabe wurde zum Druck vorbereitet in der Universitätsbibliothek Tartu.

Den Autoren und allen Mithelfern ist für die bereitwillige Zusammenarbeit aufrichtig zu danken.

Gutes Lesen!

Der Herausgeber

ПРЕДИСЛОВИЕ

Предлагаемый читателю ежегодник Общества библиотекарей Эстонии освещает проблемы и события, связанные с библиотечной деятельностью в Эстонии в 1992 г.

Первый год независимой Эстонской Республики был наполнен важнейшими и глубокими изменениями во всех областях жизни. Не остались в стороне и библиотеки. Изменения коснулись всего, начиная с коренных вопросов (структура библиотек, порядок подчинения, управление, финансирование, библиотечная сеть, кадровая политика), повлекших за собой необходимость внесения срочных коррективов в существовавшую до сих пор практику библиотечной деятельности (организационные основы и принципы комплектования, перестройка каталогов, выход из информационной изоляции, сотрудничество библиотек и т.п.). В свою очередь стали очевидными техническая отсталость библиотек, необходимость обучения и усовершенствования кадров, значительно возросшие требования читателей.

Большая часть статей ежегодника 1992 г. так или иначе затрагивает большие вопросы этого сложного времени, иногда предлагая и возможные пути их разрешения. Лейтмотив всего сборника - сотрудничество. Взаимодействие библиотек может помочь в разрешении многих вопросов, которые одной библиотеке самостоятельно разрешить не под силу. Разъединенность библиотек будет способствовать информационной замкнутости читателя Эстонии. В нескольких статьях речь идет о международных контактах 1992 г. Надеемся, что они достаточно убедительно покажут читателю полезность состоявшихся совместных мероприятий.

В ежегоднике представлены и рубрики истории, воспоминаний, рецензий, а также хроника ОБЭ за 1992 г.

На этот раз издание готовила к печати Библиотека Тартуского университета. Благодарим всех авторов и людей, помогавших в подготовке сборника за доброжелательное сотрудничество.

Приятного чтения!

Составитель

EESTI RETROSPEKTIIVSE RAHVUSBIBLIOGRAAFIA KOOSTAMISEST

Endel Annus

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu I kongressil 1923.a. otsustati hakata välja andma Eesti jooksvat rahvusbibliograafiat. Selleks paluti toetust Haridusministeeriumilt, kes andis ülesande edasi Eesti Kirjanduse Seltsile. Nii hakkaski 1924.a-st ajakirja "Eesti Kirjandus" lisana ilmuma "Eesti raamatute üldnimestik", mida koostati Tartu Ülikooli Raamatukogus F.Puksoo juhendamisel aastate 1924-1939 kohta.

Jooksva rahvusbibliograafia ülesandeks on ühel maal ilmunud trükisõna registreerimine. Tagasihaarava ehk retrospektiivse rahvusbibliograafia haare võib olla laiem. Siin võidakse arvestada ka välismaal selle rahvuse keeles ja selle maa kohta ilmunud raamatuid. Need on vajalikud eriti väikerahva kultuuri ja ajaloo tundmaõppimiseks ja uurimiseks.

Iga püsima jääda sooviv rahvus vajab retrospektiivset rahvusbibliograafiat, s.o. täielikku aruannet trükisõnast, ühest oma kultuurielu ilmekamast peegeldajast.

Kui me esimese väheviljaka sajandi oma raamatu ajaloost maha arvame, siis jääb omeligi enam kui kolm ja pool aastalada raamatuteks jäädvustatud eestikeelset ütlemist ja mõtlemist. See peaks virgutama rahvusliku kultuuri arengut ka nüüd, uuel tasandil loodavas koostöös teiste maailma rahvustega.

Meie ei ole oma retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisega hiljaks jäänud. Praegu on meil õppida oma naabrite kogemustest ja võimalus avaldada oma rahvusbibliograafia keelavate piiranguteta.

Retrospektiivse rahvusbibliograafia esimese kompleksse programmi koostas 1967.a. Selles oli kavandatud eestikeelsete ning Eestis ja väljaspool Eesti kohta ilmunud võõrkeelsete raamatute ja perioodika koondnimestike, samuti eesti- ja võõrkeelse ajakirjanduse artiklite bibliograafiakartoteegi koostamine Riiklikus Raamatukogus - loodavas, 24 töötajaga rahvusbibliograafia osakonnas. 1969.a. antud koosseisust piisab ainult eestikeelse perioodika artiklite kartoteegi koostamiseks. Seda asutigi tegema ühistöös Kirjandusmuuseumi bibliograafiaosakonnaga.

1978.a. esitasin Ivi Tingre ettepanekul retrospektiivse rahvusbibliograafia täpsustatud programmi Ametkondadevahelisele Raamatukogukomisjonile, kus see kinnitati 1978.a. mais. Töö pidi tehtama nelja raamatukogu poolt ühiselt, kusjuures Riiklik Raamatukogu, Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu ja Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu lubasid selleks eraldada kaks, Tartu Ülikooli Raamatukogu ühe inimese.

Felix Kauba kutsel tulin 1979.a. selle töö juhendajaks Teaduste Akadeemia Raamatukokku. (Formaalselt kuulusin küll kuni 1990.a. augustini Keele ja Kirjanduse Instituudi koosseisu.) Nii lahkusin kümme aastat kestnud töö järel Riikliku Raamatukogu rahvusbibliograafia osakonnast, kus sealne töö võis jätkuda juba mahapandud rööbastel. Uus ülesanne nõudis täielikku pühendumist.

Alguses sai tutvutud Leedus ja Lätis juba varem alustatud rahvusbibliograafiate koostamisega. Leedulased on avaldanud kaks köidet leedukeelse raamatu bibliograafiat aastate 1547-1861 (1969) ja 1862-1904 (1.kd. 1985) kohta. Nende üllalajas programmis oli peale leedu- ja võõrkeelsete raamatute ja perioodikanimestike veel leedu- ja võõrkeelse ajakirjanduse artiklite bibliograafia trükis avaldamine, kokku 55-es köites.

Lätlased olid avaldanud läti keelse perioodika nimestiku esimese osa aastate 1768-1919 (1977) ja teise osa 1920-1940 (1976) kohta, mis kajastab selle perioodi kommunistlikku ja töölisperioodikat, nn. "kodanlik" perioodika aastate

1920-1940 kohta sai ilmuda alles 1988.-1989.a.

Ka Helsingi Ülikooli Raamatukogus on praegu käsil põhjaliku programmiga tagasihaarava (taannehtiva) rahvusbibliograafia koostamine kõige varasema perioodi kohta.

Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia ülesandeks seati võimalikult täieliku ja mitmetahulise ülevaate andmine eestikeelsest ja Eestiga seotud muukeelsest trükisõnast, arvestamata tollal bibliograafiatega seotud kehtivaid piiranguid ja keelde.

Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia avaldatakse viies osas, kokku 11-es köites.

1. Eestikeelne raamat (1525-1917) kolmes osas: 1525-1850, 1851-1900, 1901-1917, esimene kronoloogilises, teine ja kolmas alfabeetilises järjestuses, kumbki kahes köites.

2. Eestis ilmunud ja väljaspool Eestit ilmunud Eestiga seoses olevad saksa-, ladina- ja muukeelsed raamatud (1631-1940) kahes osas, esimene (1631-1800) kronoloogilises, teine (1801-1940) alfabeetilises järjestuses.

3. Eestis ilmunud ja väljaspool Eestit ilmunud Eestiga seoses olevad venekeelsed raamatud (1800-1940) kahes köites, ühises alfabeedis.

4. Eestikeelne perioodika (1766-1940) alfabeetilises järjestuses.

5. Eestis ilmunud saksa-, vene-, ja muukeelne perioodika (1675-1940) ühes köites kahe osana - ladina ja vene alfabeedis.

Varasema perioodi eesti- ja võõrkeelsete raamatute kronoloogiline järjestus annab hõredalt ilmunud trükistest selgema arenguloolise ülevaate kui mehaaniline alfabeetiline järjestus. Alfabeetilise järjestusega nimestikke täiendavad kronoloogia-, kronoloogilise järjestusega nimestikke - nime- ja pealkirjaregister.

Kirjeldatakse kõik raamatud ja brošüürid alates viieleheküljelisest ning vähema lehekülgede arvuga noodid ja geograafilised kaardid. Ühe- kuni neljaleheküljelistest pisitrükistest kirjeldatakse kõik kuni 1710.a-ni ilmunud, hilisema-

test valikuliselt ametkondlikud määrused, asutuste ning organisatsioonide aruanded ning põhikirjad ja poliitilised lendeled. Välja jäetakse kirikute laululehed, kuigi need aastavahetusel sisaldavad koguduste elu kokkuvõtteid. Väljajäetu põhjuseks on nende väga lünklik säilivus. Valikusse kuuluvad ka mimeograafil ning hektograafil paljundatud väljaanded ja sepaaratidena ilmunud perioodiliste väljaannete artiklid.

Eestikeelsete raamatutena kirjeldatakse saksa- või venekeelse paralleelpealkirja ja -tekstiga väljaanded, sõltumata keelte järjekorrast, samuti saksakeelsete tiitellehtedega eestikeelse teksti või paralleeltekstiga kirikuraamatud, võõrkeelsed eesti keele grammatikad ja sõnastikud, kus üheks keeleks on eesti keel. Perioodikanimestikes kirjeldatakse ajalched, ajakirjad, nummerdatud bülletäänid ja kogumikud, mille ilmumine jätkub, teaduslike seltside ja asutuste toime-tised ning aastaraamatud. Perioodikana ei ole kirjeldatud seeriaid, mille iga number on iseseisev monograafia. Need kuuluvad raamatute nimestikku. Raamatutena kirjeldatakse ka jätkuvalt ilmunud seltside ja asutuste aastaaruanded. Kalendrid on ilmunud küll jätkuvalt, kuid nende kirjeldamine raamatulena annab võimaluse lisade sisu avamiseks.

Eestimaa kultuurilukku kuuluvad ka Eestis elavate teiste rahvuste poolt siin või välismaal avaldatud raamatud. Paljud Eestist pärit teadlased on tegevad olnud väljaspool kodumaad ja välismaa teadlasi on töötanud mõnda aega Eestis, näit. Saksa- või Venemaalt tulnud Tartu ülikooli professorid. Viimaste töödest arvestatakse ainult Eestis viibimise ajal ilmunud raamatuid. Alaliseks eestimaalaseks loetakse siin sündinud ja õppinud autorid, kes võivad olla ajutiselt elanud ja töötanud mujal.

Sisu järgi kuuluvad valikusse kõik väljaspool Eestit il-nunud raamatud, mis käsitlevad Eesti loodust, majandust, ajalugu, kultuuri, eestlasi või teistest rahvustest eestimaalasi, ilukirjandus, mille sündmustik toimub Eestis, ja reisi-kirjeldused, kus Eestit käsitletakse vähemalt eraldi peatüki ilaluses.

Suur hulk meid huvitavaid raamatuid on trükitud Liivimaa kubermangulinnas Riias, mis oli kuni 1917.a-ni administratiivseks keskuseks ka Lõuna-Eestile. Nii on seal ilmunuist sisuliselt Eestiga seotud Liivimaa kubermangu ametkondade, organisatsioonide ja ettevõtete informatsioonilised väljaanded, ajalehed, ajakirjad, kalendrid ning teatmikud. Riias on avaldatud ka käsiraamatuid, mis arvestasid siinseid majanduslikke vajadusi, samuti Läti ja Eesli loodust ja geograafiat tervikuna käsitlevaid teoseid.

Võõrkeelsetest haaravad nimestikud kõik kuni 1850.a-ni Eestis trükitud raamatud ja perioodikaväljaanded. Hilisematest jäetakse välja need, mille kirjastus oli väljaspool Eestit ja mis on lastud siin trükkida tellimistööna, näit. H.Laakmanni trükitud Venemaa luteri usu saksa kogudustele määratud raamatud, samuti 1920-1930-ndail aastail Prahast või Pariisis asuvate vene emigrantide väljaanded.

Raamatute kirjeldamisel kasutatakse rahvusvahelise vanatrükiraamatute kirjeldamise reegleid ISBD(A) (1978), mida on täiendatud ja täpsustatud vastavalt eesti raamatute iseärasustele ja rahvusbibliograafia vajadustele.

Raamatud kirjeldatakse autori või selle puudumisel pealkirja järgi. Anonüümselt ilmunud, eesti keelde tõlgitud või mugandatud teosed järjestatakse teadaoleva originaali autori järgi. Autorina arvestatakse ka kogumike koostajaid. Ooperite ja operettide tekstiväljaanded järjestatakse helilooja nime järgi ka siis, kui see ei ole trükisel näidatud. Autorina ei arvestata isikut, kelle nime ees on küll näit. "kirja pannud", kuid kes tegelikult on tõlkija või mugandaja. Tõlkijate tava esineda autorina kohtab eriti 19.saj. teise poole eesti raamatutes. Erandina arvestatakse autorina F.R.Kreutzwaldi ja L.Koidulat nende väliskirjanike teoste eeskujul kirjutatud teoste puhul, kuna need ei olnud pelgalt tõlked.

Kirje pealdises tuuakse eestlasest või eestimaalasest autori puhul täielik nimi koos tiitlite ning eludaatumitega, lühibiograafia ning tema kohta ilmunud kirjanduse valikloetelu. Välisautoril näidatakse eludaatumid, rahvus, eriala

ja tema kohta eesti keeles ilmunud kirjanduse loetelu.

Kogumike ja kalendrilisade sisu avatakse kirjutise pealkirja, žanri ja autori ning tõlkija nime näitamiseks. Luulevalimike ja laulikute puhul tuuakse autorite alfabeetiline loetelu. Avatakse ka noodi- ja jutustuste kogumike sisu.

Võimalust mööda avatakse raamatute, artiklite ning retsensioonide autorite initsiaalid või pseudonüümid ja anonümselt ilmunud raamatute autorid.

Eestikeelsete raamatute vana kirjaviis säilitatakse, ka täht w, mis uue kirjaviisi puhul asendatakse v-ga. õ ja õ tuuakse kirjes, nagu need esinevad raamatutes. Leedulased ja venelased on vana kirjaviisi asemel kasutanud uut, mida on ka meil tehtud venekeelsete raamatute ja perioodika kirjetes. Tõlketeostel näidatakse märkustes originaali pealkiri ja esitrüki ilmumise aasta, kui neid on õnnestunud selgitada.

Eestikeelsete raamatute kirjete juures näidatakse veel retsensioonid ja valikuliselt uurimused. Raamatute kohta ilmunud lühitutvustusi ei arvestata.

Perioodika kirjes näidatakse väljaandjad, toimetajad, vastutavad toimetajad, trükkalid ja lisad. Kui lisal on oma numeratsioon, siis kirjeldatakse see iseseisva väljaandena. Tsensuuriarhiivist selgitatakse väljaannete tiraažid ja üksikute numbrite keelamise või hävitamise käsud. Lisatakse ajalehtede ja ajakirjade kohta ilmunud uurimuste viited.

Rahvusliku trükisõna säilimisest täielikuma pildi saamiseks ja selle hõlpsamaks leidmiseks näidatakse leidumus raamatukogudes. Seega on nimestikud ka koondkataloogid. Eestikeelsete raamatute (1851-1917) ja perioodika nimestikes tuuakse ainult raamatukogude siigid, arhiivide puhul ka kohaviidad. Võõrkeelsete raamatute nimestikes näidatakse kõigi raamatukogude kohaviidad, kuna need trükised asuvad paljudes välismaa raamatukogudes eri kollektsioonides, mis ei peegeldu üldkataloogides. Eestikeelsete raamatute nimestikus (1525-1850) tuuakse kõigi leitud eksemplaride kohaviidad leidumuse täielikuks registreerimiseks. Kui väljaandest leidub ainult koopiat, siis on see märgitud raamatukogu siigli järel.

Raamatute leidmist nimestikest hõlbustavad registrid. Nimeregistris tuuakse kõik kirjetes esinevad isikunimed, välja arvatud trükkalid, sest nende register on eraldi. Ühe nime piirides on eri rühmadena autori, helilooja, tõlkija, illustreeriija, toimetaja, kirjastaja, retsensendi, ajaloolise uurimuse ja personaalia viide.

Pealkirjaregistrist saab leida autori järgi kirjeldatud raamatuid, kui otsija ei tea autori nime, mida näiteks ei ole tiitellehel või raamatus üldse näidatud. Ka abistab see raamatute leidmist, mis on järjestatud teisel kohal oleva eesti-keelse paralleelpealkirja järgi.

Koha- ja organisatsiooniregister juhatavad raamatuid, mille peal-, ala- või ülapealkirjas esinevad nende nimed. Organisatsioonide nimed, mis algavad kohanimega, ei peegeldu koharegistris. Nii tuleb ühe kohaga seotut otsida mõlemast registrist. Ilmumiskoharegister juhatab ühes linnas või alevis trükitud raamatuid, kronoloogiaregister ühel aastal ilmunuid. Teemaregistrist saab leida raamatuid sisu järgi. Selles on näidatud ka vastaval teemal ilmunud raamatute arv ja kogutiraaž. Nendes statistilistes kokkuvõtetes on raamatutena arvestatud trükised alates viieleheküljelistest ja vähema lehekülgede arvuga noodid ning maakaardid. Mõne raamatu tiraažandmete puudumisel on see kokkuvõtetes tinglikult arvestatud analoogiliste väljaannete järgi. Esitatud on ka vähema lehekülgede arvuga valikuliselt kirjeldatud pisitrükiste arv.

Perioodikanimestikes on temaatiline (ainult ajakirjade kohta), kronoloogia-, ilmumiskoha-, organisatsiooni, nime- ja trükikojaregister. Nimeregistris on ka teadaolevad eludaatumid.

Raamatute nimestikes on eraldi osana mustvalges ja värvitrükis illuustratsioone, nagu kaanekujundusi, siseilluustratsioon, tüpograafilisi ehiseid ja kõige haruldasemate teoste tekstinäidiseid. Ajalehede ja ajakirjade kirjete juures on tiitlite ja esimeste väljaannete lehekülgede koopiaid.

Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamise keskuseks on Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, kuhu

1979.a. 26.okt. rajati rahvusbibliograafia osakond viie töötajaga. Praeguseks on koosseis kasvanud kaheksale. Algaastail osales ühistöös Rahvusraamatukogust kaks, hiljem üks, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogust (1980-1990) üks töötaja. Tõhusat kaastööd on teinud Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu kaks töötajat. Tartu Ülikooli Raamatukogust on abistatud ajutiselt mõnes tööloigis.

Eestikeelsetest raamatutest kirjeldati esmalt a.1901-1917, seejärel a.1851-1900 ilmunud. Seda tegid Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogus kui kõige täielikumast kogus Heino Rääm ja Leida Laidvee. Seejuures oli kasutada 1960-ndatel aastatel L.Laidvee juhtimisel valminud kartoteek, mille koostamiseks oli läbi vaadatud ka Venemaa Rahvusraamatukogu Peterburis, kus eraldi koguna on eestikeelsete raamatute sündeksemplar, ja Venemaa Riiklik Raamatukogu Moskvas. Eesti Ajalooarhiivist oli selgitatud tiraažid ja ka mõne raamatukogudest leidmata trükise ilmumisanndmed.

Edasi kulges töö Teaduste Akadeemia Raamatukogus. Siin kirjeldasid Milvi Vaher ja Külli Kaunissaar seltside põhikirjad ning aruanded ja kalendrid. Selleks toodi põhikirjade dubletid Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogust Tallinna, kus nendest tehti koopiaid. Järgnevalt selgitati raamatute leidumus TAR-is, ERR-is ja TÜR-is. Selleks kopeeriti Kirjandusmuuseumi AR-i masinakirjas kataloog, kuhu iga raamatukogu märkis oma leidumused ja täiendused. Seejärel kirjeldati juurde leitud raamatud. Kartoteeki täiendasin veel Eesti Ajalooarhiivist, Eesti Riigiarhiivist, EKP Ajaloo Arhiivist ja Ajaloomuuseumist leitud poliitiliste lendlehtede kirjetega aastaist 1905-1917. Tiraažianndmeid 19. sajandi teisest poolest saadi juurde TPU üliõpilaste poolt Venemaa trükitud tsensuurinimeslikest tehtud väljakirjutiste põhjal. Veel vaatasin läbi H.Laakmanni kirjastuse laoraamatu, kust täiendavalt selgusid mõnede raamatute autorid, salatrükid ja tiraažid.

Minu poolt on kirjetele lisatud eestlastest ja teistest rahvustest eestimaalastest autorite lühibiograafiad, viited nende allikatele, raamatute kohta ilmunud retsensioonide ja

uurimuste viited, välismaalastest autorite eludaatumid, rahvus ja eriala, tõlketeostel võimaluse korral ka originaali pealkiri ja ilmumisaasta. Nende andmete otsimiseks on läbi vaadatud kättesaadavad teatme- ja ülevaateosed ning ajaloo-uurimused, kesksed eestikeelsed ajakirjad ja kuni 1917.a-ni eestikeelsed ajalehed. Ajalehtede läbivaatamisel abistasid Andres Allpere ja Külli Kaunissaar. Kasutatud on ka Kirjandusmuuseumi bibliograafiaosakonna kartoteeke. Mõne autori elulugu on täiendatud Perekonnaseisu Aktide Arhiivist või sugulastelt küsitud andmetega.

Registrid koostas arvutil Pärja Miljan, ainult teemaregistri E. Annus. Statistilised kokkuvõtted tegi aastatest 1901-1917 E. Annus, aastatest 1851-1900 Eve Siirman.

Aastatest 1851-1900 on kirjeldatud 6768 raamatut ja brošüüri kogutiraažiga 22 201 700 eks. ja keskmise trükiarvuga 3280 eks., pisitrükiseid 154; aastatest 1901-1917 8673 raamatut ning brošüüri kogutiraažiga 24 901 000 eks., keskmise trükiarvuga 2873 eks., pisitrükiseid 894. Käsikirja 1901-1917.a. kohta sisestas arvutisse P. Miljan.

Kuni 1850.a-ni ilmunud raamatud kirjeldatakse TAR-is ja Kirjandusmuuseumi AR-is. Kuni 1710-ni ilmunud on kirjeldanud E. Annus, hilisematest kirikuraamatud ja kalendrid Tiina Aasmann, ülejäänud H. Räm ja T. Aasmann.

Helsingi Ülikooli Raamatukogust ja Soome Kirjanduse Seltsi Raamatukogust on registreeritud seal leiduvad eestikeelsed raamatud kuni 1850.a-ni. 17. saj. eestikeelsetest unikumidest Rootsisis, Taanis ja Saksamaal on koopiad meie raamatukogudes juba olemas.

Vanemad eestikeelsed raamatud on kõik väga haruldased, mitme ilmumine on olnud meie kultuuriloo tähtpäevaks. Nendele pühendatakse enim tähelepanu. Kirjeldatakse kõik kodu- ja välismaa raamatukogudes teadaolevad eksemplarid. Näidatakse raamatu köide, defektid, omanike sissekirjutused, mis on huvitavad nii kultuurilooliselt kui ka kirjaoskuse kõige varasemate näidistena. Kui üldiselt on teistes nimestikes ilmunisandmed toodud unifitseeritud kujul, siis siin on ilmumis-

koht, -aasta, kirjastus ja trükkal raamatus esinõval kujul.

Eesti alal on a.1631-1710 trükikodasid töötanud üks kuni kolm, 1711-1800 üks kuni kaks, 1801-1900 üks kuni üheksa. Riias asutati esimene trükikoda juba 1588.a. Selle pika aja jooksul on nendes trükitud peale eestikeelsete palju raamatuid ka saksa, vene, ladina ja teistes keeltes. Kohalikes raamatukogudes on neid säilinud suurte lünkadega, sest ükski ei ole saanud kuni 1918.a-ni sundeksemplari. Raamatuid on hävitanud ka laastavad sõjad, milliseid on meie maast üle käinud enam kui ühestki teisest Euroopa osast. Nii tuleb eriti 16.-18.saj. Eestis ja väljaspool ilmunud Eestiga seoses olevaid võõrkeelseid raamatuid otsida välismaa raamatukogudest, nagu Kuninglik Raamatukogu Stockholmis, Venemaa Rahvusraamatukogu (end. Keiserlik Avalik Raamatukogu) Peterburis ja Helsingi Ülikooli Raamatukogu, kuhu need on jõudnud sundeksemplaridena või hiljem eri kollektsioonides. Riias trükitud Eestiga seoses olevaid raamatuid leidub eelkõige Riia raamatukogudes.

Ühe esimese tööna alustati Eestis ilmunud võõrkeelse perioodika nimestiku koostamist. Venekeelsed väljaanded kirjeldas Elisabet Tigane ERR-ist, saksa- ja muukeelsed K.Kaunissaar, M.Vaher ja E.Annus TAR-ist, Tartu ülikooli väljaanded Lea Trikkant TÜR-ist. Selle juures kasutati Alli Madise poolt varem Kirjandusmuuseumi bibliograafiaosakonnas koostatud Balti ajalehtede ja ajakirjade käsikirjalist nimestikku. Registrid koostas E.Annus.

Bibliografeerimiseks ja leidumuse kontrollimiseks käidi läbi Eesti kesksed raamatukogud, EAA, Läti Rahvusraamatukogu ning Läti TA Raamatukogu ja kuni 1917.a-ni ilmunute osas ka Venemaa Rahvusraamatukogu. Esialgsest valminud käsikirja on hiljem täpsustatud, muu hulgas Tallinna ja Riia esimeste ajalehtede kohta ilmunud uute uurimuste ja täiendavate leidumusanndmete põhjal. Kokku on nimestikus kirjeldatud 384 saksa-, 262 vene-, 20 juudi-, 19 inglisi-, 7 rootsi-, 6 prantsus-, 5 esperanto- ja 8 muukeelset väljaannet. Käsikirja sisestas arvutisse P.Miljan.

Võõrkeelsete raamatute kirjeldamist alustasid 1980.a. Anne Laur (Viljus) TTÜR-ist ja Merle Raid ERR-ist. A.Laur töötab kuni 1990.a-ni, M.Raid on jätkanud vaheaegadega tänni. 1993.a. tuli appi veel Helje Kannik TAR-ist. Alustati Teaduste Akadeemia Raamatukogu *Baltica* osakonnas ja jätkati Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogus. Tartu Ülikooli Raamatukogult kasutada saadud mikrofilmidelt kirjeldati Läti Teaduste Akadeemia Raamatukogus leiduvad rootsiaegsed Tartu ja Pärnu trükised. Tsensuuriarhiivist tiraažandmete väljakirjutusi on teinud TÜR-i töötajad.

Kõige varasema perioodi võõrkeelsete raamatute otsimiseks oli eelkõige vaja pääseda Rootsi. Taotlesin 1986. ja 1987.a. sinna ametlikku komanderingut, mida mulle ei võimaldatud. Kuna tollal pääses välismaale ka isiklike küllakutsetega, siis palusingi oma Stockholmi tuttavalt Jüri Seimilt endale ja töökaaslasele A.Laurile küllakutse formaalse lubadusega kanda meie Rootsis elamise kulud. Tegelikult olin saanud tuttavate vahendusel Stockholmi Ülikooli Balti Uuringute Keskuse juhatajalt Aleksander Loidilt nõusoleku meie Rootsis elamise kulude kandmiseks. Meile makstigi päevaraha, tasuta sõidukulud Lundi ning tagasi ja A.Lauri majutus. Mina elasin Stockholmis viibimise ajal oma sugulase juures.

Töötasime Rootsis 1988.a. juunis ja juulis, mina seitse, A.Laur kuus nädalat. Selgitasime sealsetes raamatukogudes leiduvaid Tartu, Tallinna ja Pärnu trükikodade trükiseid (1710.a-ni), nagu ülikooli dissertatsioonid ning oratsioonid, tähtpäevatrükiseid, Eestis toimunud sõdade kirjeldusi, kohalike kindralkuberneride teadaandeid (patente ja publikaate), samuti Riias, Rootsis, Soomes ja Saksamaal ilmunud Eestit puudutavaid trükiseid. Meil seni puuduvaid trükiseid leidsime Kuninglikust Raamatukogust 482, Lundi Ülikooli Raamatukogust 116, Rootsi Riigiarhiivist 51 ja Uppsala Ülikooli Raamatukogust 43, kokku 692 trükist. Muude seas ühe "Revalsche Post-Zeitungi" 1706.a. senitundmatu numbriga (nr. 13) ja "Rigische Novelleni" üheksa numbriga, mis seni teadaolevates Riia ja Moskva kollektsioonides puuduvad. Seejuures registreerisime

ka teadaolevate trükiste olemasolu nimetatud raamatukogudes.

Enamiku raamatuid leidsime tänu sealsete raamatukogutöötajate juhatusele eri kollektsoonidest, nimestikest ja kartoteekidest. Enamasti need ei peegeldu üldkataloogides, mille läbivaatamiseks ei jätkunud aega. Uppsalas töötasime hoidlas, kus vajalikku tuli otsida palju trükiseid sisaldavate koondkõidete läbivaatamise teel.

Rootsist leitud Eesti raamatukogudes puuduvatest trükistest soovisin koopiaid bibliograafiakirjete kontrollimiseks ning täpsustamiseks ja meie uurijatele kasutamiseks. Nende tellimine otse raamatukogudelt ei olnud võimalik rahapuudusel. Meie toetaja A.Loit nõustus tellima koopiaid oma asutuse kulul. Hiljem saatsime selleks vajalikud nimestikud tema kätte. Kuid siis selgus, et uurimiskeskusel ei olnud võimalik nende üle 8000 lk. ulatuva trükiste hulga kopeerimist korraldada.

Rootsis viibimise lühikese ajaga ei jõudnud me kõiki kogusid läbi vaadata. 1990-91.a. käisid Tartu ülikooli trükikoja trükiste bibliograafia koostajad Mare Rand ja Ene Jaanson kahel korral mõnepäevasel komandeeringul Rootsi raamatukogudes. Nemad leidsid veel täiendavalt Uppsala Ülikooli Raamatukogust ca 100 ja Kuninglikust Raamatukogust ca 40 rootsiaegset trükist, peamiselt juhutrükiseid. Neil õnnestus kopeerida ka kõik Uppsalast leitud ainueksemplarid. Käesoleval aastal üritavad nad minna kopeerima Kuninglikust Raamatukogust leitud trükiseid. Rahvusbibliograafia ja Tartu ülikooli trükikoja väljaannete bibliograafia koostajate hangitud koopiad on kasutada mõlema töö tegijatele.

Kui rootsi ajal Eestis ilmunud võõrkeelsete raamatute poolest on kõige rikkamad Rootsi raamatukogud, siis vene raamatuid oleme välisraamatukogudest leidnud kõige enam Helsingi Ülikooli Raamatukogust.

Helsingi ÜR-is oleme töötanud 1989.a. neli, 1991.a. kolmel korral kaks ja 1992.a. neli nädalat, sellest kahekesi kolmel korral kokku kuus nädalat. Seal viibimise ajal maksis päevaraha ja tasus minu töökaaslase majutuse Helsingi ÜR, ai-

nult esimesel korral elasin seal omal kulul. Majutuse pakku-
sid minule head sõbrad.

Alguses olid peatähelepanus trükised kuni 1710.a-ni. Nendest kirjeldasime Helsingi UR-i mitmest kollektsioonist ja Soome Riigiarhiivist ligi 100, millest on saadud ka koopiad. Eriti väärtuslik oli meile 19.saj. teisest poolest kuni 1917.a-ni Venemaa sündeksemplarina saadud *Russica* kogu. See sisaldab üle 18000 võõrkeelse trükise, millest ainult ca 5000 kohta on kataloog. Raamatud on paigutatud temaatiliste rühma-
dena mappidesse. Enamik nendest tuli läbi vaadata hoidlas. Sellest kogust on bibliografeeritud ca 1300 seni leidmata võõrkeelset raamatut ja märgitud kõigi meie valikusse kuulu-
vate leidumus. Kuna ei jätkunud aega kogu võõrkeelsete raama-
tute üldkataloogi läbivaatamiseks, piirdusin meie kontrollni-
mestiku võrdlemisega ja leidumuse märkimisega. Valikulisel
läbivaatamisel leidsin sealt ca 200 meil puuduvat raamatut.

Korduvalt on käidud Riia raamatukogudes, alguses meie valikusse kuuluva, seal ilmunud võõrkeelse perioodika biblio-
grafeerimiseks. 1991.-1993.a. on Läti Teaduste Akadeemia Raamatukogust bibliografeeritud 666 võõrkeelset raamatut. Kõige haruldasematest on tellitud ka koopiad. Töö Läti Rah-
vusraamatukogus on veel pooleli.

Kõige vanema perioodi võõrkeelseid raamatuid on leitud ka Peterburist - Venemaa Rahvusraamatukogust ja Teaduste Akadeemia Raamatukogust.

Võõrkeelsete raamatute bibliografeerimine jätkub TÜR-is, EAA-s, Tallinna Linnaarhiivis ja osalt ka Kirjandusmuuseumi AR-is.

17. ja 18.saj. eesti- ja võõrkeelseid raamatuid leidub veel Kopenhaageni Ülikooli Raamatukogus ja Taani Kuninglikus Raamatukogus. Nende kohta on informatsiooni saatnud endine Taani Riigiarhiivi juhataja Vello Helk, kes on avaldanud ka uurimusi esimeste eestikeelsete katoliiklike raamatute kohta.

Eestis trükitud venekeelsete raamatute kartoteeki oli juba 1970-ndate aastate algul hakanud koostama Niina Rozova TAR-ist. 1978.a. alustas bibliografeerimist Ljuba Janubekova

(TAR), kes vaheaegadega on seda jätkanud tänini. Läbi on vaadatud TAR ja Kirjandusmuuseumi AR. On käidud ka Venemaa Rahvusraamatukogus. 1993. aastast jätkab Sergei Šahverdov (ERR) kirjanduse läbitöötamist TÜR-is ja EAA-s.

Eestikeelse ajakirjanduse bibliograafia koostamisel on kasutada R.Antiku 1932.a. ilmunud "Eesti ajakirjandus 1766-1930" ja Kirjandusmuuseumi AR-is Helene Kulpa poolt 1977.a. koostatud käsikiri "Eesti ajakirjandus 1931-1940". Eeltööd alustas K.Kaunissaar 1988.a., tegelikku bibliografeerimist Tiina Loogväli 1989.a. Tema koostas ka eesti ajakirjanduse kohta ilmunud kirjanduse nimestiku. Töösse lülitusid veel K.Kaunissaar (1992) ja Eve Siirmann (1993). Kontrollitakse üle ja täiendatakse seni teadaolevaid andmeid väljaannete järgi ja registreeritakse leidumus Eesti kesketes raamatukogudes. Tiraažide ja üksikute numbrite keelamise andmed on tsensuuriarhiivist lubanud selgitada Tartu Ülikooli Žurnalistika osakonna eesti ajakirjanduse ajaloo uurimise grupp.

Samaaegselt käsikirjade koostamisega oli vaja hakata otsima ka nende avaldamise võimalusi. Üritusse kahtlusega suhtuv Kirjastuskomitee esimees lubas 1979.a., et avaldatakse, aga rotaprintis ja piiratud tiraažiga. Ilmumise kindlustamiseks palusin toimetuskollegiumi liikmeteks mõjukaid akadeemikuid ja direktoreid, kuid ka sellest ei olnud kasu. 1981.a. valminud võõrkeelse perioodika nimestikule ei antud ilmumisluba, kuna selles olid ka aastail 1918-1940 ilmunud, tollal spetsfondi kuulunud väljaanded, kuigi toimetuskollegiumi nõudel oli välja jäetud mõned eriti ohtlikuks peetud vene valgekaartlaste, sotsialistide-demokraatide ja sionistide häälekandjad.

Nüüd, mil enam ei keelata raamatute ilmumist, kerkis teine takistus - rahapuudus. Olles 1991.a. teist korda Helsingis, käisin paberi ostmiseks toetust küsimas F.Tuglase Seltsist ja Kondelini fondist, kuid tulemusteta. Siis võtsin kontakti paberifirmaga "Metsaserla". Vastus ei olnud keelav. Palusin Helsingi Ülikooli Raamatukogu juhatajat Esko Häkkit olla vahendajaks paberi kingituseks taotlemisel. Järgnevate

lääbirääkimiste tulemuseks oli, et firma "Kymmene" 1992.a. oma Tallinna esinduse pidulikul avamisel kinkis Teaduste Akadeemia Raamatukogule rahvusbibliograafia trükkimiseks 5,4 tonni ofsetpaberit 45000 krooni väärtuses, s.o. enam kui pool valmis olevale kolmele köitele vajalikust kogusest. Järgnevalt toetasid väljaandmist Eesti Rahvuskultuuri Fond 10000 krooniga ja Teaduste Akadeemia sama summaga. Toetuste saamiseks kuulutati välja ka ettetellimine, kuid selle vastukaja oli enam kui tagasihoidlik. Loodame, et rahvusbibliograafia ilmumise kindlustavad seni veel leidmata sponsorid.

RAHVUSRAAMAT HEITLIKUS AJAS

Mare Lott

Autor loob raamatu, selle
saatuse aga otsustab ühiskond

Victor Hugo

Raamat kui kultuurinähtus ei teki iseenesest ega eksisteeri ainult enese tarbeks, vaid on kogu ühiskonna arengu produkt ning ühtlasi üks olulisemaid mõjutajaid.

Francis Bacon on nimetanud raamatuid mõttelaevadeks, mis ajamerel seilates kannavad oma hinnalist lasti sugupõlvelt sugupõlvele ja ühelt rahvalt teisele. See poetiline kujund avab ilmekalt raamatu osa ühiskondlikus progressis: raamat aitab ühiskonnal edeneda, rakendades kogu aegade jooksul talletatud ideede ja teadmiste pagasi arengu teenistusse.

Raamatul on olnud tähtis koht ka Eesti ja eestluse arengus. Raamat on kaasa teinud meie rahvuskultuuri tõusud ja langused, olnud abiks ja hingetoeks hädaaegadel ning fikseerinud kõik tähtsamad saavutused kiire arengu perioodidel.

Eestlaste arengu eripäraks on tihe side rahva ja raamatu vahel. Juba 17.-18. sajandil alguse saanud arvestatav kirjaoskus lõi eeldused vaimuelust osasaamiseks. Esiotsa olid peamiseks lugemismaterjaliks kirikuraamatud, mis otsese usuelse kõrval ergutasid rahva kujutlusvõimet, avardasid mõtte maailma ning - eriti rahvuskeelse Piibli näol - pakkusid teadmisi ajaloosündmustest ning kaugetest maadest. 18. sajandi lõpupoole, eriti aga 19. sajandil tõusid märkimisväärselt esile kalendrid, mis lisaks praktilisele küljele täitsid ka rahvavalgustuslikke ülesandeid. On arvatud (V. Miller), et 19.

sajandi algupoolel ilmunud rohkearvulised eestikeelsed talu-rahvaseadused ning seletuskirjad nende juurde arendasid eestlaste õigusteadvust ning panid aluse sellele kirjatähe järgi õigusenõudmisele, mis lausa rahvuslikuks jooneks on kujunenud.

Ärkamisajal äratasid eesti raamat ja ajakirjandus rahvusliku ühtekuuluvustunde. Raamatu kaudu sai rahvas teadlikuks oma minevikust, tekkis teadmine, et eestlasedki on saanud korda suuri asju, võidelnud ristirüütlitega, võitnud lahinguid, et meil on rikas rahvaluule. Nii lõi kirjasõna eeldused eestluse arenguks, koondades ja ühendades rahva jõupingutusi, külvates seemet ja hoolitsedes püsivalt selle idanemise eest. Tähtsat osa etendasid selles laulupidude noodiraamatud 1869. aastast alates, mis äratasid ühistundeid ning tõstsid rahvuslikku vaimu, rajades ühtlasi aluse eestlaste muusikakultuurile ja laulutraditsioonile kuni "laulva revolutsioonini" välja.

Eestikeelne raamat oli kuni 20. sajandi alguseni põhiliselt rahvaraamat, sest oma rahvusest kõrgkihtide puudumise tõttu polnud meil erilisi võimalusi elitaarse raamatukultuuri tekkimiseks, mille eelduseks on kõikjal kogu maailmas varakas lugeja ja raamatuostja. Püsima jäi ja kujunes kandvaks jõuks see osa kirjasõnast, millele kuulus laiemate rahvakihtide toetus ja poolehoid.

Olukord muutus iseseisvunud Eesti Vabariigis, kus kiire areng kõikidel aladel tõi kaasa põhjalikud muutused ka raamatutoodangus. Siis selgus õieti, kui keeruline on väikerahval ülal pidada diferentseeritud, kõiki ühiskonnakihte rahuldavat raamatutootmist. Miljonilise elanikkonnaga riigis, kus raamat levib üksnes oma rahvuskultuuri piires, on sarnaste huvidega lugejagrupid sageli liialt väikesearvulised, et luua (autoritena) ja soetada (ostjatena) endale vajalikku raamatut. Paljud spetsiifilised, kitsale kasutajaskonnale adresseeritud väljaanded (teaduskirjandus, erialased trükised, teatmeteosed, infoväljaanded, osa kirjandusklassikast, kaugemaid kultuure esindav tõlkekirjandus jpm.) ei katnud kirjastamise ja

trükikulusid ning nõudsid täiendavat finantseerimist. Riik oli sunnitud sekkuma kirjastamisse, subsideerides seda võimalust mööda niihästi riigieelarvest kui ka mitmesuguste fondide kaudu. 1925. aastal ellu kutsutud kultuurkapitali sissetulekust kulutati ligemale 20% kirjastamiseks. Kultuurkapitali toetusel ilmusid just need väljaanded, mis väikeriigis end äriiselt ei tasunud. Erilist tähelepanu pöörati rahvusteaduslike algtekstide publitseerimisele ("Eesti rahvalaulud"), toetati teaduslikke uurimusi ja ülevaateteoseid (näiteks nn. maakondlikud koguteosed), maailmakirjanduse klassikat (sari "Maailmakirjandus"), kirjandus- ja kultuuriajakirju ("Looming", "Eesti Kirjandus"), teatmeteoseid ja bibliograafiaväljaandeid ("Eesti biograafiline leksikon", "Eesti ajaloo bibliograafia") jpm. Algupärase luule ja lühiproosa väljaandmisel on suuri teeneid kultuurkapitali toetusega 1927. aastal tegevust alustanud Eesti Kirjanike Liidu kirjastusel. See kirjastus avaldas kuni 1940. aastani üle 60 luule-, novelli- ja jutustusekogu, mille ilmumine äriiselt alustel tegutsevate kirjastuste kaudu oleks olnud vaevaline ja küsitav.

Ühiskonnale vajalike kirjastussuundade toetuseks loodi mitu sihtfondi, mis said sissetulekut osalt riigieelarvest, osalt annetustest ja osamaksudest. Kõrgkooliõpikute kirjastamiseks loodud õpperaamatute kirjastamise fond avaldas juhtivate eesti teadlaste koostatud õpikuid ja ülevaateteoseid: O.Silla "Eesti kirikulugu", V.Tauli "Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted", T.Lippmaa "Üldine botaanika" jt.

Kultuurpropaganda Fond toetas muude kultuuripoliitiliste ettevõtmiste kõrval - nagu osavõtt konverentsidest, eesti kunsti tutvustamine välismaal jpm. - ka trükiväljaandeid. Fondi rahalisel toetusel ilmus rida Eestit, tema kultuuri ja ajalugu tutvustavaid võõrkeelseid monograafiaid tuntud teadlastelt ja kultuuritegelastelt.

Riik suunas toetused kirjastamiseks eeskätt teaduslikele, loominguilistele ja kutsealastele liitudele ja ühingutele, kuna need ei taotlenud kasumit ning olid otseselt huvitatud tulemustest. Seltsid ja ühingud andsid valmis käsikirjad

avaldamiseks kirjastustele, kuid käsikiri loovutati tasuta. Mõningatel juhtudel, kui tegemist oli eriti spetsiifilise teosega, maksti kinni ka trükikulud. Nii teostusid paljud väljaanded, mis kuuluvad orgaaniliselt meie kultuuripilti, üldtuntum neist "Eesti biograafiline leksikon", mille käsikirja koostas kultuurkapitali toetusel Akadeemiline Ajaloo Selts, kirjastas aga "Loodus"; H.Moora "Die Vorzeit Estlands", R.Parise "L'art estonien", E.Arro "Geschichte der estnischen Musik" jt., mida finantseeris Kultuurpropaganda Fond ja andis välja kirjastus "Akadeemiline Kooperatiiv".

Eesti Vabariigi aegse kirjastustegevuse tulemused olid kokkuvõttes rõõmustavad. Nende üle oleme õigusega uhked. Ja vaevalt eksisteeriks meie rahvuskultuur selle praegusel kujul ja tasemel, kui teaduse ja kunstiloome kiire areng Eestis kahe maailmasõja vahel poleks adekvaatselt kajastunud tolle aegses kirjasõnas, kui väärtuslikud uurimused oleksid jäänud käsikirja, luuletajate looming lauasahtlisse ning põllumeeste, aednike, mesinike, meierite ja juustumeistrite kollektiivne kogemus suulise pärimuse vormi. Võõrvõimu laastavale tegevusele vaatamata oli Eesti Vabariigi aegne kirjasõna asjahuvilistele ka järgnevatel okupatsiooniaastatel siiski kättesaadav ning tagas meie kultuuri järjekestvuse.

Praegu seisab eesti raamat taas teelahkmel. On põhjust ärevuseks, sest raamatuturul toimuv ei rahulda õigupoolest kedagi. Tavakodanikku ja ajaviitekirjanduse harrastajat heidutavad järjest kerkivad hinnad. Erialateabe otsijad ei leia raamatulettidelt endale vajalikku, käsikirjad ei jõua lugejateni, raamatukogudel aga ei jätku raha kirjanduse soetamiseks, kuigi nõudmine selle järele on kasvamas. Olukord on ohtlik, sest ükski rahvuskultuur ei saa eksisteerida ilma teda toetava rahvuskeelse raamatuta. Kui üritaksime rajada arengut väljast sissetoodavale raamatule ja võõrkeeleoskuse edendamisele, satuksime peagi paljude Aafrika rahvaste olukorda, kellel puuduvat rahvusraamatut kompenseerib importraamat, rahvuskultuur aga kiratseb.

Et kultuurrahvana püsima jääda, peaksime ühendama jõupingutused raamatu toetuseks.

Selleks on mitu võimalust.

Põgus pilk raamatuturule näitab, et on neidki kirjastajaid, kes kiirele kommertsedule orienteeritud väljaannete toel üritavad välja anda väärtuslikumaid teoseid. Mõnikord saadakse selleks ka toetust riigilt või sponsorilt, kuid toetused on juhuslikud ega anna alust süsteemipäraseks tegevuseks. Meie varakapitalistlikus arengujärgus on algkapitali küsimus ülimalt tähtis. Võib-olla peaks taaselistama kesk-aegse tava ja trükkima väärtteose frontispissile mitte autori, vaid metseeni portree? Igatahes peaks heldet andjat rohkem esile tõstma, tema nime eesti kultuurilukku jäädvustama, ajalehed võiksid ja peaksid igale seda laadi pretsedendile märksa suuremat tähelepanu pöörama.

Riigi osa vähetasuvate väljaannete kirjastamisel on praegu väike ning vaevalt oleks mõistlik loota, et see lähiaegadel kasvab. Selleks on riik hetkel liiga vaene. Lisatuluallikate leidmiseks oleks seepärast otstarbekas pöörduda oma ajaloolise kogemuse poole ning taaselistada fondide osavõtt kirjastamisest.

Niihästi Rahvuskultuuri Fond, Teadusfond kui teisedki arvukad fondid, ühendused ja miks mitte ka seltsid võiksid hakata osalema kirjastustegevuses, kavandades ja toetades väljaandeid, mis on vajalikud vastava valdkonna või kultuuri kui terviku arenguks.

Loomulikult ei tohiks kultuurkapitali taaselistamisel unustada selle traditsioonilist rolli kirjastamisel.

Kõrgkoolide ja teadlaskonna huvid eeldaksid teaduskirjanduse väljaandmisele orienteeruva kirjastuse asutamist, mis tegutseks pikaajaliste madalaprotsendiliste (või protsendita) laenudega, et kompenseerida sedalaadi trükiste aeglast levikut ning hoida raamatuhindu mõistlikul tasemel. Praegused kõrgkoolide kirjastusgrupid oma üpris tagasihoidlike tehniliste võimalustega võiksid jõupingutused ühendada. Heaks eeskujuks oleks omaaegsete akadeemiliste ringkondade ühiset-

tevõtte "Akadeemiline Kooperatiiv". Selle kirjastuse tegevusest on ülevaade olemas. Igatahes suutis ta 1930. aastatel anda välja nii häid monograafiaid eesti teaduse ja kultuuri erinevatest valdkondadest, et norra kirjastajad neid praegugi kolme Balti riigi ühisarutelul esile tõstsid.

Raamatuprobleemide kompleksseks lahendamiseks oleks vaja keskust, mis ühendaks kõiki raamatuga tegelejaid, töötaks välja ühiskonna huvidest lähtuvad prioriteetsed kirjastamisuunad, täpsustaks esmavajalikud väljaanded ning püüaks peamiselt nõuga (mitte jõuga!) kaasa aidata, et vähesed toetused ja muud ressursid kõige tulusamalt rakendatud saaksid.

Paljudes riikides Euroopas ja Ameerikas on selleks ellu kutsutud raamatukeskused. Meilgi oleks aeg sellise ühenduse loomiseks Rahvusraamatukogu juurde, sest viimane täidab ka parlamendiramatukogu ülesandeid. (Vahemärkusena olgu öeldud, et USA raamatukeskus *Center for the Book* tegutseb Kongressi Raamatukogu juures.)

Raamatukeskus jälgiks raamatuturgu, analüüsiks trükitoodangu arengut, selle vastavust erinevate lugejagruppide ja ühiskonna kui terviku vajadustele, nõustaks raamatuga seotud institutsioone, oleks oma uurimistöö ja andmebaasiga abiks riiklike kirjastuskavade väljaarendamisele, et tasakaalustada trükitoodangut ning tagada kõigi vaimuelu valdkondade normaalset arengut. Lühidalt - kavandaks rahvuslikku raamatupoliitikat.

Esimese kogemuse kirjastajate, raamatukogutöötajate, raamatuteadlaste ja ekspertide ühistööks on andnud rahvusvaheline projekt "Bibliotheca Baltica", mille põhiideeks on saja rahvuskultuurile olulise teose kirjastamine igas Balti riigis. Põhjamaad, eeskätt Norra, toetavad projekti rahaliselt, et hoida väärtteoste hinnad võimalikult madalad ning teha need sellega huvilistele maksimaalselt kättesaadavaks. Osa teoseid peab projekti kohaselt ilmuma võõrkeeltes või võõrkeelsete kommentaaridega ning minema rahvusvahelisele raamatuturule.

Vajalike teoste väljaselgitamiseks ning projekti käivitamiseks moodustati Ivi Eenmaa juhtimisel Rahvusraamatukogu juurde nõukogu, mille koosseisu kuulusid Teaduste Akadeemia Raamatukogu, Rahvusraamatukogu, Tartu Ülikooli kirjastusosakonna ja Pedagoogikaülikooli raamatuteaduse õppetooli esindajad ning eksperdid. Praeguseks on nimekirjas üle kolmesaja teose, mis oleksid vajalikud niihästi eesti rahvale kui ka neile, kes meie vastu huvi tunnevad. Osa käsikirju on kirjastustes olemas, kuid nende ilmumine on mitmesugustel põhjustel takerdunud. Aga on valdkondi, kus vajalikud tekstid puuduvad ning tuleksid autoritelt tellida. Plaanis on ka kordustrukid ning faksiimileväljaanded. Kõik need ei mahu muidugi "Bibliotheca Baltica" saja raamatu hulka ning nende avaldamiseks tuleks leida teisi toetajaid meie oma fondide ja sponsorite näol.

Et realiseerida "Bibliotheca Baltica" eeltööna valminud kirjastamiskava, tuleks jõupingutused ja ressursid ühendada ning jaotada ülesanded praegu tegutsevate elujõulisemate kirjastuste vahel. Sarja kujundus ja sümboolika oleks ühtne.

Ühenduses peitub jõud. Seda on eriti tähtis meenutada rasketel aegadel.

Raamat on alati kandnud rahvuskultuuri arengu põhirkust. Raamatu allakäik iseseisvas Eestis oleks rahvuslik katastroof, mis ohustaks tõsiselt meie kultuuri iseolemist. Me ei saa loota imele ega teiste maade abile - loome ise lõbkindlad struktuurid, et eesti raamat saaks areneda ja edasi kesta.

RAAMATUKOGUDE KOOSTÖÖST JA VEEL MUUSTKI

Tiiu Valm

Eesti majandus elab üle raskeid aegu, mis loomulikult kajastub raamatukogude seisundis. Nüüd, kui kirjanduse valik ning selle hankimise võimalused on avaramad, ei jätku raamatukogudel selleks raha, sealjuures puudub ülevaade isegi Eestis ilmuvatest trükistest. Kõrged postitariifid takistavad sidemeid välismaailmaga, samal ajal kui partnerite leidmine ja kontakteerumine on hõlpsam kui kunagi varem. Infotehnoloogiline mahajäämus teistest riikidest on enamikul meie raamatukogudest nii suur, et ühistel arupidamistel tekib olukordi, kui vastaspooled ei leia erinevate tasandite tõttu ühist keelt - paratamatult võib tekkida lootusetuse tunne, et sellest "rongist" oleme küll maha jäänud.

Kuigi noore riigi sotsiaal-majandusliku arengu eelduseks on majanduslike, sotsiaalsete ja poliitiliste struktuuride kindlustatus ammendava, täpse ja hõlpsasti kättesaadava teabega, ei osata meil informatsiooni vääriliselt hinnata, mis eelkõige väljendub puudulikus seadusandluses, vahel lausa infolevikut takistavate õigusaktide vastuvõtmises (nagu käibemaksu, postitariife jm. puudutavad seadused ja määrused). See nõuab pidevat valvel- ja valmisolekut, algatanaks seadusloomet infotarbija kaitseks.

Raskustes on ikka lahendust leitud vabatahtlike kokkulepete alusel sõlmitud ühistegevusest, mis osalejate kooskõlastatud tegevusega tagab süsteemi otstarbekama toimimise. Peamine, mida saavutatakse, on dubleerimise vältimine ja vahendite kokkuhoid. Kui veel aasta tagasi oli raamatukogude suh-

tumine koostöö taastamisse mitte päris eitav, kuid ka mitte jaatav, siis 1992. aastal kerkinud probleemide tulemusena hakati otsima üksteise tuge. Mõisteti, et püsijäämine ja areng peitub rahvuslike inforessursside ühises loomises, töötlemises, säilitamises ja integreerimises rahvusvahelisesse infovõrkudesse, võrkeelse kirjanduse kooskõlastatud hankimises. Koostöö tulemusena peab eelkõige kujunema teadusraamatukogude vaheline tööjaotus, mis leiab väljenduse otsustarbeka raamatukoguvõrgu väljakujundamises, selles teaduslike keskraamatukogude määratlemises.

1992. aasta algul muutus teadusraamatukogude võrk oluliselt, nii liitus Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukoguga Eesti Tehnikaraamatukogu, kusjuures eraldi moodustati Eesti Patendiramatukogu ja Eesti Standardiraamatukogu. Aprillis ühendati Haridusministeeriumi käskkirjaga Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukoguga Eesti Pedagoogikaraamatukogu. Tegemist polnud raamatukogude likvideerimisega, vaid olemasolevate ressursside liitmisega. Mõistetakse, et esmane reageering ümberkorraldustele oli kõhklev ja eitavgi, sest tegelikult ei paranenud reorganiseeritud raamatukogude materiaalne olukord ja infotarbijagi ei märganud muutust infoleviku paranemises. Siiski võiks seda ehk pidada sammuks teaduslike keskraamatukogude loomise suunas. Eesti Vabariik pole nii rikas, et ülal pidada paralleelstruktuure, pigem tuleb luua otstarbekas infosüsteem, mis tagaks majanduse, teaduse, kultuuri ja hariduse arenguks ammendava teabe.

Teaduslike keskraamatukogude loomine pole praeguses majanduslikus situatsioonis raskusteta teostatav, kuna vaja läheb lisaraha ja vahendeid. Kuid fikseerides olemasolevate raamatukogude profiili ning tagades infotarbijale teabe, kus mingi infokandja asub, luues ühiseid andmebaase, võime eeldada ökonoomsust ja kokkuhoidu ning tõelise teabelevisüsteemi moodustumist, mida on võimalik integreerida rahvusvahelisse infoturгу. Välismaa infospetsialistid õpetavad meidki mõistma, et kõigile mõeldud raamatukogu pole tegelikult kedagi rahuldav raamatukogu.

Koostöö korraldamiseks, kokkulepete kinnitamiseks ning raamatukogusid varitsevatele ohtudele ühiselt lahenduste leidmiseks tuli Kultuuriministeeriumi juurde jällegi kokku teadusraamatukogude direktorite nõukogu, kelle üksmeelse koostöö tulemina peaski realiseeruma eespool kirjeldatud kava - teaduslike keskraamatukogude määratlemine.

Oluline osa koostöös on ERÜ juurde loodud töökomisjonidel ja -gruppidel, kes töötavad välja või kaasajastavad raamatukogude igapäevast tööd korraldavaid reegleid, standardeid ja norme. Uutmise käigus nagu iseenesest laiali läinud spetsialistide töökomisjonid on kokku tulnud, et välja töötada oma või aktsepteerida rahvusvahelisi dokumente, sest välismaailmaga integreerumise esmatingimuseks on raamatukogude tööprotsesside ühtsetele alustele viimine. Praeguseks tööle hakanud töögruppide tegevuse eesmärgid on kindlalt määratletud, tõenäoliselt saame ka tulemusi peagi hinnata.

Kogude töögrupis koostatav Eesti raamatukogude komplekteerimisplaan on üheks aluseks teadusraamatukogude profiili fikseerimisel ning keskraamatukogude määratlemisel. Eelkõige kooskõlastatakse omavahel välisperiodika komplekteerimine, säilitamine, lugejatele informatsiooni tagamine jne.

Nimetatud grupi kavadega on tihedalt seotud koondkataloogide toimkonna tegevus. Otstarbekalt korraldatud koondkataloogide süsteem tingib trükiste ühtse kataloogimise ja liigitamise. Kuna koondkataloogide trükkimine on seni olnud võrdlemisi aeglane protsess, ei ole nad raamatukogudesse hilinemise tõttu ka eriti kasutatavad. Senini on peegeldamata venekeelne raamat.

Liigitamise ja märksõnastamise töögrupi tegevuse eesmärgiks on eestikeelse üldmärksõnastiku väljatöötamine, UDK-tabelite eestikeelse tõlke ettevalmistamine, liigitusühtsuse tagamine. Rahvaraamatukogud pääsesid küll omal ajal RBK-le üleminekust, kuid nüüd oleks viimane aeg rakendada neis kaasaegne, rahvusvaheliselt tunnustatud liigitussüsteem.

Statistika töögrupp on ilmselt oma tegevusega jõudnud kõige kaugemale, koostades uue rahvusvahelise standardi

ISO-2789-1991 alusel nii teadus- ja erialaraamatukogude kui ka rahva- ning kooliraamatukogude aruandevormide projektid. Juba 1993. aasta tööst tehakse kokkuvõtted nimetatud vormide järgi. Statistika uuendamisega kaasneb ka raamatukogude töö arvestuse ühtlustamine ja siis on võimalik meie raamatukogude töötulemusi võrrelda teiste riikide omadega.

Eespool nimetatud töögruppide tegevus ja tulemused kajastuvad teadusraamatukogude automatiseerimise töögrupi praktikas, nad on selle tegevuse eeldusteks. Grupi töö eesmärgiks on ühtse, integreeritud, tarbijasõbraliku raamatukogusüsteemi väljatöötamine ühtsete andmevahetusstandardite juurutamise, ühilduvate tehnoloogiliste lahenduste kooskõlastamise, andmebaaside genereerimisprogrammide väljatöötamise abil.

Raamatukogunduse ja informaatika koolituse organisatsiooniliste aluste kujundamiseks, raamatukogutöötajate haridustaseme tõstmise, kutsenõuete kehtestamise jt. sisuliste probleemide läbiarutamiseks ja lahendamiseks moodustati Kultuuriministeeriumi juurde raamatukoguhoidjate koolituse nõukogu, mille koosseisu kuuluvad esindajad Tallinna Pedagoogikaülikoolist, Viljandi Kultuurikolledžist, ERÜ-st ning suurematest raamatukogudest. Nõukogu ülesanneteks on taseme- ja tööalase koolituse koordineerimine õppeasutuste ja raamatukogude vahel, raamatukogunduse kutseeksami sooritamiseks vajalike oskuste ja teadmiste taseme määramine ning kutseeksami nõuete ja läbiviimise korra väljatöötamine, raamatukogude kui praktika- ja koolituskeskuste määramine jne. Kutseksam ja kutsetunnistus on meile küll seni tundmatud, kuid välismaa kogemuste põhjal võrdsustaks see muul alal omandatud kõrg- või kesk-erihariduse raamatukogundusliku eriharidusega. Mingil juhul ei ole välistatud muude erialade spetsialistide töö raamatukogudes, seoses raamatukogude automatiseerimisega ja spetsialiseerumisega on see soovitatavgi, kuid seejuures tuleb tagada töö ka raamatukogundusliku eriharidusega inimestele. Nimetatud küsimusi aitavad ette valmistada nii täienduskoolituse kui ka raamatukoguhariduse töögrupp. Nad on seadnud eesmärgiks jõuda resultaadini juba käesoleva aasta sügisel.

Raamatukoguhoidja eetikakoodeksit kui elukutse põhitõde-
de kogumit töötab välja eetika töögrupp.

Hea, et ühiselt on asutud probleemide kallale, mida
ainult meie ise oleme kohustatud ja võimelised lahendama.
Alustatu põhjal võib järeldada, et hästi korraldatud teabele-
vi loomise nimel oleme vabanemas mõttejäikusest. Ehk mõistame
sedagi, et koostööga kaasneb nii individuaalne kui kollek-
tiivne vastutus ülesannete täitmisel, ning viime alustatu
lõpule.

Ühistöö tulemusena valmisid 1992. aastal raamatukogude
tööd reguleerivad ja kaitsvad seadusandlikud dokumendid, nagu
"Eesti Vabariigi rahvaraamatukogu seadus" ning "Trükiste
sundeksemplaride saatmise ajutine kord" ja seni veel kinnita-
mata kooliraamatukogude põhimäärus. Praegusel reformimise ja
ümbekorralduste ajal oli oluline kaitsta seadusega rahva-
raamatukogusid, kui kõige suuremat ja erinevamat elanikkonna
hulka teenindavaid. Seaduses sätestatud rahvaraamatukogude
finantseerimise allikad, eriti riigieelarvest eraldatav rah-
vusliku raamatuvara soetamiseks vajalik raha, nii väike kui
see ka on, võib lähiaegadel olla nii mõnelegi raamatukogule
ainsaks kogude täiendamise vahendiks. Rahvaraamatukogude asu-
tamise tingimused ning vajadus kooskõlastada raamatukogu lik-
videerimine Kultuuri- ja Haridusministeeriumiga mõjus 1992.
aastal küll kaitsemehhanismina olemasoleva raamatukoguvõrgu
säilitamisel.

Muret tekitab, et ei ole selge, millised muutused toob
kaasa eelolev haldusreform. Kui puuduvad reaalsed finantsee-
rimise allikad, mis tagaksid komplekteerijate, meetodikute,
bibliograafide jt. kogu maakonna raamatukoguteeninduse orga-
niseerimisega tegelevate töötajate töötasud, osutub võimatuks
säilitada keskraamatukogud, kui antud territooriumi raamatu-
kogudevahelise koostöö korraldajad. Ometigi peeti keskraama-
tukogusid olulisteks juba Eesti Vabariigis ning nende loomi-
segagi alustati 20-ndate aastate lõpul. Rahvaraamatukogu
seaduses on keskraamatukogu ülesanded täpselt fikseeritud ja
sellisteks peaksid nad ka jääma.

Kuid kindlasti pole rahvaraamatukogude seadus esitatud kujul igavene ja ainuõige - juba 1992. aasta lõpul valmistati ette selle muudatuste ja täienduste eelnõu. Soome kolleegid on öelnud, et aastakümneid tagasi oli nendegi rahvaraamatukogude seaduse esimene variant mahukas ja paljusõnaline. Tänu raamatukoguseadusandluse väljakujunemisele ning rahvaraamatukogude võrgu arenemisele on nüüdseks Soomes kehtiv seaduski lakooniline ja kontsentreeritum.

Lisaks seadusele valmisid ka mitmed seda täiendavad dokumendid, nagu rahvaraamatukogu põhikiri, raamatukogu kasutamise eeskirjad, määrus trükiste müügi kohta raamatukogudest jt. Peamiselt on need mõeldud näidiseks, mille eeskujul iga raamatukogu koostab oma dokumendid, arvestades raamatukogu organisatsiooni ja lugejateeninduse eripära. Dokumendid kinnitanud omanik (kohalik omavalitsus) peab kandma hoolt, et raamatukogu muutuks piirkonna majandust, kultuuri, haridust ja sotsiaalsfääri teenindavaks teabekeskuseks. Majanduslikult kehvemates paikades, kus omanik pole suuteline eraldama raha raamatukoguteeninduseks vajaliku uue kirjanduse soetamiseks, peab abi andma riik. Nende seisukohtade eest seisid möödunud aastal raamatukoguhoidjad Valitsusele ja Riigikogule saadetud avalikus kirjas. Pöördumine aitas tõenäoliselt kaasa, et sügisel saadi riigieelarvest rahvaraamatukogudele kirjanduse hankimiseks 4 milj. krooni.

Trükiste kui rahvuskultuuri olulise osa kogumise, säilitamise ja kasutajatele kättesaadavaks tegemise tagamiseks kesketes teadus-, maakonna- ning linnaraamatukogudes, samuti trükiteodangu statistika saamiseks, kinnitati Valitsuse määrus trükiste sundeksemplaride saatmise ajutise korra kohta. Kahjuks, nagu mitme teisegi kehtiva seadusandliku akti puhul, on sellegi täitmise juhuslik ja sõltub täitja kohusetundest, mistõttu seadus ei abista raamatukogusid soovitud määral. Kuid lootust pole mõtet kaotada, sest eks nagu kogu ühiskonnas nii ka raamatukogunduses jõuame arusaamale, et vabaduses ja iseseisvuseski kehtib vastutus ja omad reeglid.

Ja 1992. aasta suursündmuseks võib pidada Rahvusraamatu-

kogu kõikide osakondade kolimist uue katuse alla, kuigi oodatud avamist lugejatele sel aastal ei toimunud. Rahanappus on siingi kogu kavandatu edasi lükanud, kuid mitte määratuks ajaks.

Tõenäoliselt ei möödunud aasta ühelegi raamatukogule raskusteta, kuid ta ühendas meid leidma väljapääsuteid, arendama oma põhitegevust, üle saama maadvõtvast tardumusest.

RAAMATUKOGU MUUTUVAS AJAS

Me kõik soovime ja loodame, et väljakujunenud rahvaraa-
matukogude võrk jääks püsima ja raamatukogud muutuksid koha-
liku elu tähtsateks teabe- ja kultuurikeskusteks. Et oleks
piisavalt raha, kujundamaks raamatukogusid oma lugejate huvi-
dele ja vajadustele vastavaks. Et kohalike võimukandjate
teadvuses kinnistuks raamatukogu kui eluliselt vajalik asutus
oma piirkonnas.

Praegune majanduslik olukord ja poolik haldusreform ei
soosi meie soove. Seda suurem peab olema iga raamatukoguhoid-
ja vastutus raamatukogu maine eest. Ainult soovidest ja loo-
tustest ei piisa, et kaitsta ja säilitada raamatukogusid, on
vaja aktiivset ja mitmekülgset tegutsemist, head koostööd
leiste asutuste, seltside ja organisatsioonidega.

Alljärgnevalt jagavad oma kogemusi ja mõtteid neil tee-
madel kolm staažikat raamatukoguhoidjat.

* * *

Mõtetele teemal "Raamatukogu muutuv asjas" algust tehes
tuleb tagasi vaadata lähiminevikus läbikäidud etappidele.
Teen seda oma kogemuste najal, sest olen töötanud Harju maa-
konnas raamatukogunduse alal 1970. aastast alates.

Tsentraliseeritud komplekteerimisega oli jõutud olukor-
rani, kus raamatukogud olid oma koostiselt ühenäolised, üle-
komplekteeritud, aga sisult vaesed.

Alates 1975. aastast, kui Harju maakonna rahvaraamatukogud läksid üle kesk- ja haruraamatukogude süsteemile, muutus kõige olulisemalt raamatufondide koostis: need muutusid omavaheliseks, komplekteeriti otstarbekamalt, silmas pidades raamatukogude omavahelise koostöö võimalusi. Eriti suured muutused said alguse 1989. aastast, mil meie maakonna rahvaraamatukogud hakkasid saama annetusi välismaalt väliseesti ja võõrkeelse kirjanduse näol. Väliseesti kirjandus on jõudnud paljudesse haruraamatukogudesse. Seoses võõrkeelte au sisse tõusmisega oleme hulgaliselt hankinud võõrkeelset kirjandust nendele raamatukogudele, kes on selleks soovi avaldanud.

Täielik tsentraliseerimine tõi endaga kaasa palju tarbetut. Ei õigustanud raamatukogude majanduspoole juhtimine keskraamatukogust - remondid ja uute ruumide andmine raamatukogudele lahendati ikka kohapeal, sest keskraamatukogul sisuliselt puudusid vastavad vahendid. Tsentraliseeritud raamatupidamine põhjustas asjatuid tööaja kadusid, sest töötasu järele tuli käia Tallinnas. Haruraamatukogud olid ülehooldatud, mis tegelikult pärssis nende endi loomingulise aktiivsuse. Kõige suurem puudus oli see, et kohalikud nõukogud ei pidanud raamatukogusid päris omaks, nagu ka muid asutusi, mis kuulusid erinevatesse tsentraliseeritud süsteemidesse.

Seoses muutunud ühiskondlik-poliitilise ja majanduseluga seisame praegu jällegi ümberkorralduste ees. Lahenduseni pole jõudnud vaidlused selle üle, milline peaks olema haldussüsteem linnas, maal, maakonnakeskustes. Vilgas tegevus käib kaubanduses, ettevõtluses, täielikult on muutunud olukord kirjastamises ja raamatuturul. Probleemiks on saanud tööpuudus, elukalliduse tõus, tavakodaniku mure elus toimetulemisega. Sellest tulenevalt on raamatukogu saanud endale hoopis teise tähenduse ja ülesanded. Keskraamatukogu on tänaseks loobunud paljudest funktsioonidest, nagu kütte jaotamine, seadmete ja inventari hankimine külaraamatukogudele jpm.

Kohalike omavalitsuste alluvusse hakkasid raamatukogud Harju maakonnas üle minema 1990. aastal, lõpule jõudis see protsess 1992.a. alguses. Harju Maakonna Keskraamatukogu

asjaajamine viidi Keila Linnavalitsuse alluvusse 1. juulist 1992. a. Tänapäevaks ei ole kõik kohalikud omavalitsused minuvates suutnud hakata pidama raamatukogusid enda omaks, ei osata näha nende osa kohalikus infrasüsteemis ei praegu ega tulevikus, sageli peetakse neid vaid niigi nappide rahade kulutajateks ilma kasu andmata.

Esimesena meie maakonnas läksid kohaliku omavalitsuse alluvusse Kose valla raamatukogud. Praeguseks on olemas kahe aasta kogemus. Kose raamatukogud on tihedalt lülitunud kohalikkude ellu. Kose haridus- ja kultuuriasutused rajasid oma arveldusarvega seltsi, mille raames korraldatakse kõikvõimalikke kursusi ja ettevõtmisi (keeltekursused, käsitööringid, isetegevus). 1992. a. novembris viidi läbi teabepäev, kus asjaosalised tutvustasid seltsi tegevust ja tulevikukavasid. Kuna seltsil ja isegi Kose kultuurimajal pole oma ruume, siis on raamatukogust kujunenud infokeskus, kust saab toimuva kohta teavet. Raamatukogu võtab sisuliselt osa kõikidest ettevõtmistest.

Sama aktiivset osa etendab Saku vallas kohalik raamatukogu. Aastaid on raamatukogu olnud kultuurielu keskus, kusjuures pole piirdutud raamatukogundusliku tegevusega, vaid on korraldatud mitmesuguseid suuri üritusi (laadad, näitused), tegeldud muinsuskaitsega, Saku heakorrastamisega jne.

Sama suhtumist võib täheldada Aruküla raamatukogus, kus juhataja on võtnud oma ülesandeks ka valla teiste raamatukogude ja valla vaheliste suhete reguleerimise ning tegeleb kogu valla piires mitmesuguste ürituste korraldamisega.

Oluline on muuta suhtumist raamatukogusse nii raamatukogutöötaja enda kui ka lugeja poolt. Eesmärgiks peaks olema, et inimesel, kes raamatukogusse tuleb, oleks seal hea olla, et raamatukogu abiga suudaks ta hoida end vaimselt erksana, et ta oludest ja muudest raskustest olenemata suudaks näha enda jaoks tulevikku. Oleme nii harjunud, et raamatukogu laenab välja kirjandust, korraldab raamatukogulikke üritusi, kuid pole kujundanud raamatukogu suhtlemiskohaks, pole harjutanud vanemaid ja lapsi koos raamatukogus käima. Loomulikult

on lasteraamatukogud suurtes linnades õigustatud, aga väiksemates raamatukogudes ei peaks me enam lapsi ja täiskasvanuid nii eraldi hoidma.

1992.a. IV kvartalis püüdsime keskraamatukogus teha just mittetavapäraseid üritusi. Korraldasime heategevusliku raamatulaada, kus jagasime humanitaarabi korras tulnud võõrkeelset kirjandust, mida saime nii Eesti Rahvusraamatukogu vahendusel kui ka Keila sõpruslinnast Barsbüttelist Saksamaal. Laata külastati väga elavalt ning paljud raamatud leidsid endale uue omaniku. Jõulude ajal sisustasime eraldi nn. jõulutoa, kus nendel päevadel oli värske ajakirjandus, müüdi jõuluteemalise loterii pileteid ja käsitööesemeid, pakuti raviteesid jne. Jõulutuba külastati elavalt, lugejad tõid tee kõrvale pakumiseks midagi suupärast. Siinjuures on oluline, et raamatukogutöötajad tegid mõlemat üritust ise suure õhinaga.

Harju maakonna rahvaraamatukogudes tõusis 1992.a. laenu- tuste ja külastuste arv. Lugejaid oli küll registreeritud vähem: siin on meid oluliselt mõjutanud vene sõjaväe lahkumine (vene rahvusest lugejad!), samuti pole olnud suviseid puhkajaid, pioneerilaagreid jms. Samas on näitarvud külaraamatukogudes jäänud stabiilseks või isegi pisut tõusnud - püsilugejad kasutavad raamatukogu rohkem. Aktiivset külastust olen märganud Keila keskraamatukogus, kus vastupidiselt nii mõnelegi varasemale aastale, on pea alati rahvast. Endiselt on probleeme laste lugemisega. Algkoolilapsed külastavad raamatukogu enam õpetajate soovitusel ja nõudmisel. Samas on neile olulisem laenamise protsess ise, neid ei ajenda raamatukogu kasutama kindel soov. Keskastme lastel on sageli raamatukogus igav, neil peaks olema võimalus kuulata kassette, heliplaate, mängida mitmesuguseid mängu, tegelda arvutiga jne. Raamatukogu ei ole juba keskastmes lapse jaoks, kes tahab raamatu kõrvale ka midagi muud, küllalt kaasaegne.

Tuleviku huvides püüdis keskraamatukogu selgust saada kooliraamatukogude tegevusest. Väljasaadetud ankeedi vastuste põhjal selgus, et kooliraamatukogud on väga erinevad: mõnes on 60 raamatut, aga teises 6-9 tuhat. Piirkonna rahvaraamatu-

kogus oli lapsi-lugejaid harilikult enam kui kooliraamatukogus. Enamikus põhikoolides on raamatukoguhoidjaks õpetaja, kel on küllalt suur tunnikoormus ja raamatukogu saab kasutada põhiliselt vahetundide ajal, keskkoolides reeglina raamatukoguhoidja tunde ei anna või on tunnikoormus väike. Osa raamatukogusid hangib koolikogusse võimalikult palju kirjandust, teised ainult õppetööga seotut. Reeglina piirab ka koolikogude tegevust raha ning seda 1992.a. piisavaks ei hinnatud. Arvata võib, et olukord muutub 1993.a. veelgi teravamaks. Rahvaraamatukogu ja kooliraamatukogu vaheline koostöö on nüüd eriti vajalik. Kooliraamatukogud tunnevad puudust raamatukogualasest meetoodilisest kirjandusest. Perspektiivis nägid kooliraamatukogud oma tegevust ikka õppetööga seotult ja seda toetavalt.

Kõige rohkem on muutunud raamatukogude komplekteerimine. Peame hakkama põhjalikult kaaluma, mida raamatukogule osta ja mida mitte. Kõige määravamaks saab raha.

Ka keskraamatukogu 1992.a. eelarves olid kirjanduse soetamise summad ühised kogu maakonna rahvaraamatukogudele. Sellest aasta vajaduste katmiseks ei jätkunud. Nii pidid rahvaraamatukogudele 1993.a. ajakirjanduse tellima kohalikud omavalitsused. Erinevused valdade võimaluste vahel olid suured. Nii suutis Loksa vald igale raamatukogule tellida vaid 3 ajalehte ja ühele lisaks veel 3 ajakirja (81 nimetust vähem kui 1992. aastaks). Ajakirjanduse tellimine vähenes samuti Vasalemma, Keila, Padise, Anija ja Harku vallas ning Paldiski linnas; eelmise aasta tasemele jäi ajakirjanduse tellimine Kuusalu, Kose, Rae, Nissi, Saku, Kõue ja Saue vallas ning Kehra, Loksa, Aegviidu alevis. Tellimiste üldarv suurenes vaid Raasiku vallas.

Raamatute ostmiseks tuli aasta lõpul samuti rahast puudu. Pöördusime jällegi abipalvega valdade poole. Kõik peale Viimsi valla ja Paldiski linna suutsid raamatukogudele raha leida. 1993. aastaks sõlmisime valdadega lepingud raamatute hankimiseks (artikli kirjutamise ajaks polnud küll kõik lepingud laekunud), ajakirjanduse tellimine jääb kogu ulatuses

omavalitsustele, kus siis on võimalik tellimisi koolide ja muude asutustega otstarbekalt koordineerida.

Nagu eelnevast nähtub, on keskraamatukogu ja kohalike omavalitsuste suhted muutunud. Kogu tsentraliseeritud raamatukogusüsteemi ajal olid suhted kohalike nõukogudega vähesed. Majandusprobleemid lahendati majandite ja ettevõtete abiga. Nüüd on olukord vastupidine. Samal ajal on keskraamatukogu kaotamas informeeritust raamatukogude tegevusest. Vähesed kohalikud omavalitsused kooskõlastavad uue töötaja töölevõtmise keskraamatukoguga. Et töölevõtmine mitte väga kaootiliseks ei muutuks, teatasime kõikidele kohalikele omavalitsustele need tingimused ja nõuded, mille alusel saab raamatukogusse inimesi tööle võtta. Peab aru saama ja harjuma tõsiasjaga, et raamatukogusse ei saa juhuslikku inimest tööle võtta. Samuti oleme püüdnud vahele segada, kui raamatukogutöötajate suhtes on tehtud ebaõigeid otsuseid.

Raamatukogutöötajad on muutunud aktiivsemaks. Igast vallast on välja valitud tugiisik, kes teistele oma valla raamatukogudele etendab informaatori ja eesrääkija osa nii suhetes valla kui ka keskraamatukoguga, kes tegeleb tellimuste koordineerimisega, eelarvete koostamisega jne. Kose vallas näiteks määrab Kose raamatukogu juhataja teistele valla rahvaraamatukogude töötajatele palgad, temale endale määrab vallavalitsus. Valdades on välja töötatud oma raamatukogude kasutamise eeskirjad, sageli on moodustatud valla piires ühine raamatukogu nõukogu. Edaspidi hakkab raamatukogu käekäik olema sellest, kuidas raamatukoguhoidja suudab end ja oma tegevusvaldkonda kohapeal kaitsta, teiste eluvaldkondadega koostööd teha.

Rutt Enok

Väga raske on rääkida ja mõelda praeguses ühiskondlikus situatsioonis millestki püsivamast. Niikaua kui ei ole tehtud riiklikku otsust, millega oleks määratletud kultuuri kui rahvuse säilitaja ja vaimu kandja roll, võime kuulda ja lugeda kõikvõimalikke absurdseid mõtteavaldusi kultuuri, sealhulgas ka raamatukogude aadressil. Näiteks on ajakirjanduse andmetel kultuuriminister P.-E.Rummo oma kohtumisel Tartu maavalitsuses öelnud, et ta ei toeta Tallinnas kõlanud mõtet külaraamatukogud kaotada. Mõeldav oleks aga küla- ja kooliraamatukogude ühendamine seal, kus nad asuvad lähestikku. Aga mis saab siis, kui järgmine kultuuriminister toetab seda "Tallinnas kõlanud mõtet"?!

Kultuuri sihtjooned seatakse pikkadeks aastakümneteks. Kultuuril ei tohi lasta maal välja surra. Inimestele peab jääma minimaalne võimalus lugeda, olla kursis päevasündmustega. Valla poolt elanikkonnale pakutava hulka peab kindlalt kuuluma ka raamatukoguteenindus.

Praeguse olukorra maal teeb võrratult keerulisemaks haldusreformi edasilükkumine. Kuigi tänaseks on kõik külanõukogud saanud valla staatus, peame ometi tõdema, et vald on vaene ja elujõuetu, kuna tal puudub oma eelarve ja õigus ise otsustada laekunud maksude kasutamise üle. Tartumaal on maavalitsus senini suhteliselt hästi toetanud haridust ja kultuuri. Maakonna kõigi rahvaraamatukogude komplekteerimine on endistviisi käinud täielikult keskraamatukogu kaudu. Kohtumisel kultuuriministri P.-E.Rummoga ütles maakonna sotsiaalnõunik, et kogulud andmete põhjal ei telli iga neljas maapere koju ühtegi ajalehte ega ajakirja, järjest vähem ostetakse raamatuid, kuna ei jätku raha. Maavalitsus eraldas raha, et ajakirjad-ajalehed oleksid vähemalt külaraamatukogudes. Igat

uut raamatut ei jaksa kogudesse muretseda, nende vahetamist korraldab keskraamatukogu. Maakonna poolt eraldatud 70000 kr. kattis perioodika esialgse aastatellimuse. Osa kulusid pidi paratamatult jääma järgmisse aastasse, mille rahalist olukorda me praegu ei tea.

Komplekteerimisküsimused on raamatukogudel momendil ehk kõige raskemini lahendatavad. Finantsmuredele lisanduvad veel mitmed teised: puudub info ilmunud kirjanduse kohta; väga palju ilmub väheväärtuslikku kirjandust; suureks ja mitmenäoliseks paisunud raamatuturg nõuab väga arukat ja kompetentset valikut. Raamatukogud peaksid võtma kindla seisukoha ka nn. kollase (aja)kirjanduse suhtes. Raamatukogu ei peaks olema koht selle levitamiseks, pealegi veel nii suure rahu puuduse juures.

Vajadus raamatukogude järele on elanike hulgas kasvanud ja kasvab kindlasti veelgi. Lugeja on muutunud aktiivsemaks. Senisest rohkem vajatakse abi mitmesuguste juriidiliste küsimuste lahendamisel. Varem tolmunud "Riigi Teataja" on pidevas kasutuses. Suur nõudlus on ajakirjanduse järele. Maal on liisandunud raamatukogule veel üks ülesanne - olla inimestele abiks igapäevases elus toimetulekul. Eestimaa inimene muutub, raamatukoguhoidja kohtab juba hoopis teistsugust lugejat. Milliseks ta kujuneb, ei oska täpselt prognoosida.

Rahvaraamatukogud ja raamatukoguhoidjad mõtlevad ja tegutsevad esialgu ühel kindlal eesmärgil - ellu jääda, püsima jääda. Selleks on vaja ka iseendalt rohkem nõudma hakata, enesetäiendamine peab saama meie elukutse loomulikuks osaks. Töökoht ei ole kogu eluks igavesti kindlustatud, selle säilitamise eest peab vaeva nägema. Ainult nii võib muutuva ajaga sammu käia ja oma tööst rõõmu tunda.

Aime Naanuri

Aprilliks 1992 olid kõik Põlva maakonna vallavalitsused kultuuriasutused oma hõlma alla võtnud. Lõppenud oli 1990.a. sügisel alanud protsess. Kultuuriosakond likvideeriti. Põlva alev võttis erinevalt paljudest maakonnakeskustest enda haldusse keskraamatukogu, lastemuusikakooli ja kultuurikeskuse. Maakonnavalitsuses töötab abimaavanem, kelle kompetentsi kuuluvad (eelkõige) kultuuriküsimused. Nõnda kiretult on kirja saanud struktuurimuutused. Ja nüüd lähemalt 1992.a. probleemide juurde. Aasta algas bensinikriisiga ja seetõttu ka muurega, kuidas raamatuid bibkolektorist kätte saada. Postikulud olid üle mõistuse suureks kasvanud. Kuidagi said esimesed kuud mööda ja lahendus leiti. Raamatukaubastu buss hakkas ka raamatukogule Tallinnast raamatuid tooma. Kõik mured raamatute kättesaamisel aga ei lahenenud sugugi. Bibkolektor polnud läinud aastal meie ainus raamatute hankija (kuigi kõige kindlam). Küllalt püsivaks kujunesid 1992.a. jooksul suhted Põlva raamatupoega. Mõnegi raamatu ostsime otse kirjastustelt ("Forest", "Mats", "Helipilt" jt.). Küllap peabki see nõnda olema, kuid murelikuks teeb infopuudus. A/s "Teek" müüs küll mõnegi raamatu ilma bibkolektori abita, kuid puudu jäi nende poolt reklaamitud teenusest - operatiivsest infost ilmunu kohta. Kui kuuleme mõnest ilmunud raamatust, ei oska väljaandjad sageli öelda, kas raamat bibkolektorisse jõuab. Ja ka viimatimainitu ei tea seda sagedasti isegi. Nõnda tuleb pida palju kaugekõnesid, kuid ka see maksab palju. Ja ikkagi jäid raamatukogud 1992.a. ilma vägagi olulistest raamatutest, näit. K.Ristikivi "Inimese teekond", K.Tamme "Ita Ever". Sundeksemplare hakkasime uue seaduse järgi saama Tallinnast, Tartust, Pärnust ja mujaltki - täielikkust on aga "kohapeal" raske hinnata. Hoolimata muredest oli aasta meeldivalt raamaturohke ja rahagi ostmiseks piisas. Nüüd arutlegemgi veidi rahaasjade üle, sest küllap on lugejail juba küsimusi tekki-

nud, kuidas need rahad küll liikusid, kui maakonnaga nagu asjagi polnud. Oma "kulu ja kirjadega" tulid välja vaid Põlva alev ja Põlva vald, teised said ka riiklikku dotatsiooni. Eelarveid möödunud aastal vallas ei koostatud. Kui suur osa kultuurisummadest on oma laekumistest, kui suur osa tuleb riigi dotatsioonist, pole võimalik kindlaks teha.

Räägime raamatuosturahadest. Siin leiti lahendus kvartalilepingute näol. Lepingud sõlmiti keskraamatukogu ja vallavalitsuse vahel. Probleeme tekkis vaid ühe vallaga, kardeti, et keskraamatukogu summasid eelkõige oma huvides kasutab. Vallavanemale näidati võimalust seda üsna täpselt kontrollida. Lõpuks kandiski rahad üle ka see vald, mis polegi vaeste killast. Praegu on sõlmimisel 1993.a. esimesed lepingud. Palgaraha on ka olemas. Ja siin on üht-teist mureks. Ühes vallavalitsuses (kus ainult üks raamatukogu) libises pilk palga määramisel "kogemata" valele skaalale - palk kinnitati valesti. Asja päästis raamatukoguhoidja südidus ja keskraamatukogu direktori Reet Kappo asjaõendus.

Kui juba eespool oli vihjatud sellele, et vald kultuurile määratud summasid just alati kõige otstarbekamalt ei kasuta, toome ka näiteid. Nii ei peetud paaris vallas enam vajalikuks kõiki raamatukoguhoidjaid täispalgal pidada. Anti vaid pool või kolmveerand kohta. Tundub, et oma osa mängib siin ka jonn ja kadedus. Ja muidugi ühismajandite rahva tõeliselt halb olukord. Kultuuritöötaja ei tohi rohkem saada! Keskraamatukogul pole uue seaduse kohaselt selles osas sõnaõigust, nagu ka uute töötajate töölevõtmisel. Seni pole ka töönorme, mille alusel töökoormust määrata. Nii et selles osas on (maa)raamatukoguhoidja praegu vallavalitsuse meelevalla all. Omalt poolt tegime ettepaneku rahvaraamatukogude seaduse parandamiseks, mis lubaks keskraamatukogudel kaasa rääkida töötajate töölevõtmisel ja töökoormuse määramisel. Need, kellelt pool töökohta on võetud, on nukralt kannatlikud: küll tuleme toime. Murelikuks teeb mõte: äkki on see pool sammu raamatukogu likvideerimiseks. Üldiselt hinnatakse raamatukogude suhteid vallavalitsustega üsna heaks. Raamatukoguhoidjaid pole

koormatud lisakohustustega, keelatud pole raamatute ostmist, komandeeringu- ega reeglina palgarahasidki. Ja remontigi saab tehtud. 1992.a. oli üks suur kolimiste aasta. Asukohta vahe-
tas kolmandik maaraamatukogudest. Kui vanasti olnuks kolimine keskküttega majja selgeks õnneks, siis nüüd avitagu selle talve kõige truum kaaslane elektriradiaator. Tihti tuldi siiski parematesse tingimustesse ja mõnel pool on üsnagi soe. Kuid oma senise asupaiga, suure ruumi kolhoosi kontorile kuulvas ilusas majas kaotas Linte raamatukogu, sest see maja jääb sellel talvel kütmata. Kahjuks hakkame selliste olmetõdedega siin värskes Eesti Vabariigis juba harjuma. Aga ehk ei harjugi lõplikult, äkki tuleb enne pööre paremusele. Ja kui lõpuks aastast head meenutada, siis sai Põlva Keskraamatukogu juurde paar uut täre (mitte eksida, tegemist on lõunaestlase sõnaga tuba), kus praegu käib remont. Ja et külaraamatukogudesse on tööle asunud toredaid noori inimesi. Ruumide juurde-
saamise eest oleme tänulikud Põlva alevivanemale Sirje Roodenile. Ehk saame tulevikus uue majagi.

Külli Ots

RAAMATUKOGU - KÕIGILE!

Elle Tarik

Selle juhtmõtte all toimusid 20.-30.oktoobrini 1992.a. järjekordsed üleriigilised raamatukogupäevad. Sisuliselt tähendas see deviis mitmekeelse elanikkonna raamatukoguteeninduse tähelepanu alla võtmist. Laiemas mõttes võis seda tõlgendada ka kui suunda kõikide ühiskonnagruppide teeninduse arendamisele.

Nii eelmised kui ka praegused raamatukogupäevad toimusid ERÜ ja kultuuriministriumi koostöös. ERÜ juhatus moodustas raamatukogupäevade toimkonna, kuhu kuulusid Raamatukoguhoidjate Ühingu, Kirjandusmuuseumi, Rahvusraamatukogu, Teaduste Akadeemia Raamatukogu ja mitme keskraamatukogu esindajad. Toimkonna liikmete ülesanne oli raamatukogupäevade idee oma raamatukoguni viia ja tegevust erinevate raamatukogude vahel kooskõlastada.

Raamatukogupäevade üks eesmärke oli eesti kultuuri tutvustamine muulastele ja vastupidi. Algselt oli plaanitud, et pöörõhk on Ida-Virumaal. Kuid teoks see mõte ei saanud. Kas siis kohapealse leiguse või osalt ka selle tõttu, et samal ajal toimusid Virumaal omakultuuri päevad. Kuigi - kas raamatukogudel poleks olnud võimalusi omapoolset ja oma huvides selle üritusega liituda? Nõnda siis toimusid raamatukogupäevad igas maakonnas ja linnas just selliselt, kuidas nende deviisi tõlgendati ja kuidas see haakus kohalike olude ja võimalustega. Midagi laiduväärset ei tohiks selles olla; kohapeal paistab alati kõige paremini, kust king pigistab.

Et üritused hõlmaksid kogu riiki, pidid raamatukogupäevade pöörõhkust kandma rahvaraamatukogud. Ent kõige laiema

kõlapinna lõi neile päevadele kahtlemata Eesti Rahvusraamatukogu. Seni pole küll niipalju ajakirjanduse tähelepanu raamatukogudele jagunud! Tuleb kiita ERR-i juhtkonda kui eestvõtjat, sest tähelepanu lained levisid riigiraadio ja -televisiooni kaudu üle Eesti ning innustasid tõenäoliselt ka teisi reportereid. Kohalikes raadiotes kõlas saateid ja maakonnalehtedes ilmus artikleid raamatukogude kohta. Tõenäoliselt oleks need võimalused suuremadki, kui me ise saaksime üle oma tagasihoidlikkusest ning julgema ja kõvema häälega raamatukogusid reklaamiksime.

Alljärgnev ülevaade raamatukogupäevadest on kirja pandud trükiajakirjandusest loetu, Eesti Raadiost ja Televisioonist kuuldu-nähtu ning suuliste vastukajade põhjal ja pole seetõttu täielik. Oli küll mõeldud, et info toimunust jõuab ERÜ bürosse, kuid teavet ja vastukajasid laekus väga kasinasti. Kahjuks ei pidanud keskraamatukogude juhid info saatmist ja sellega omavahelist kogemuste vahetamist oluliseks. Ma loodan, et selle ülevaate põgusus innustab kolleege edaspidi rohkem kirjutama, sest muidu jäävad raamatukoguhoidjate head mõtted ja tähtsad teod laiemale üldsusele ning järeltulevatele põlvetele teadmata. Ajaleheartiklite alusel jääb mulje, et raamatukogupäevade deviisi tõlgendamisel domineeris oma kogude, eriti haruldasemate fondiosade tutvustamine nii eestikeelile kui ka muukeelsele publikule. Mõnevõrra jagus tähelepanu ka raamatukogude olukorrale ja raamatukoguhoidja isikule.

Kõige rohkem kõitsid üldsuse tähelepanu ERR-i üritused, kes Eesti esiraamatukoguna oma rolli hästi täitis. Juba avapäeva pressikonverents leidis laialdast kajastamist eesti- ja venekeelses pressis. Samuti raamatute tasuta jagamise aktsioon, mis küll raamatukoguhoidjate hulgas vastakaid arvamusi esile kutsus. Aktsiooni pooldajate kõrval on ka neid, kes arvavad, et tasuta jagada ei maksa - raamatul olgu ikka kasvõi sümboolne hind.

Traditsiooniliselt häid maailmakultuuri tutvustavaid näitusi oli Tartu Ülikooli ja Teaduste Akadeemia Raamatukogu. Siinkohal tahaksin kiita akadeemia raamatukogu selle

eest, et ta omal ajal näituste ruumi väljapoole teenindustsooni planeeris. Nii saab igaüks formaalsusi täitmata teda huvitavat näitust külastada. Lasteraamatukogu suunas tähelepanu puuetega laste teenindamisele, pidas kooliraamatukogudega nõu koostöö asjus ja algatas joonistustevõistluse "Minu raamatukogutädi".

Rohkesti korraldas oma kogusid tutvustavaid näitusi Tallinna Keskraamatukogu, kes raamatukogupäevade ajal pidas ka oma 85. aastapäeva. Tutvustati vene-, ukraina-, leedu- ja soomekeelset kirjandust. Rohkesti oli ka eesti raamatu näitusi. Õpilastele korraldati raamatukogu tutvustavaid ekskursioone.

Laialdast oma kogude tutvustamist on raamatukogupäevade ajal teinud küllap kõik keskraamatukogud. Ajakirjanduses on kajastamist leidnud Valgamaa ("Eesti kultuur", hõimurahvaid tutvustav jt. näitused, ka koostöös Valga Muuseumiga), Viljandimaa (näitused "Kodukoha kirjameeste raamatuid", "Enne 1940. aastat ilmunud kirjandust" jt.) ja Harjumaa raamatukogude ettevõtmised. Enamikes maakondades on tutvustatud kingiks saadud raamatuid, sealhulgas väliseesti kirjandust. Koostöösse on püütud hõlmata ka kooliraamatukogusid.

Veidi teist teed mindi Tartu Linna Keskraamatukogus. Kasutasime ära võimaluse, et Tartus tegutsevad mitme rahva kultuuriseltsid, kelle tegevusest üldsus pole eriti informeeritud. Seda mõtet tõukas tagant olukord, kus raha napib isegi eestikeelse kirjanduse soetamiseks. Ja kui maailma arenenud riikides pööratakse suurt tähelepanu immigrandide teenindamisele ning kulutatakse selleks suuri summasid, siis Eestis on see küll veel kauge tuleviku muusika. Seetõttu jääb rahvusvähemuste kirjanduse komplekteerimine ja laenutamine vähemalt esialgu kultuuriseltside kanda. Tugevad kultuuriseltsid on kasulikud nii põhirahvusele kui ka vähemustele: aktiivne tegevus rahvuslikes seltsides aitab elus hoida oma keelt ja kultuuri, teisalt vaid see inimene, kes armastab oma kultuuri, on võimeline austama ka teiste rahvaste kultuuri ja kombeid. Siit johtub eestlaste oluline roll - igati toetada ja

aidata oma võimaluste piires kaasa teiste rahvaste kultuuriseltside tegevusele. Sellest arutlusest lähtudes otsustasime raamatukogupäevade ajal ühendada oma jõud seltsidega ja teha sari ühiseid raamatunäitusi ning korraldada linnarahvale kohtumine kultuuriseltside esimeestega. Eriti meeldiv oli kogeda, et kõik esimehed suhtusid sellesse ideesse heasoovlikult ning tõid lahkesti näitusele seltsi raamatuid ja rääkisid kohtumisel oma tegevusest ning probleemidest. Kahjuks oli kuulajaid vähevõitu, pressis esindas ainsana "Estonija". Ka Tartu ajalehes "Russkaja Gazeta" ilmus üritusest artikkel. Eestikeelne press huvi ei ilmutanud, eks seegi anna tunnistust meil tihti valitsevast ühekülgsusest.

Raamatunäitus koosnes kolmest osast: väliseesti kirjandus ja vene kultuurilugu käsitlev kirjandus meie raamatukogu fondidest ning ühisenäitus armeenia, ingerisoomlaste, juudi, läti, saksa, ukraina ja ungari kultuuriseltsi kogudest. Näituste kaudu sai külastaja põgusa ülevaate väga erinevate rahvaste raamatukultuurist ja teavet seltside raamatukogude kohta. Tartus on praegu kõige suuremad raamatukogud ingerisoomlaste, juudi, saksa ja ungari seltsil. Nad on valmis vajaduse korral raamatuid ka meie raamatukogusse deponeerima või soovijaile kohapeal kasutada andma. Omalt poolt püüame, et loodud kontaktid ei katkeks ja koostöö edaspidigi toimiks.

Kahjuks ilmus raamatukogupäevade ajal ajalehtedes suhteliselt vähe probleemartikleid. Esile võiks tõsta A.Rande (ELR), T.Pihlaka (Jõgevamaa) ja S.Vainlo (Valgamaa) kirjutisi. Artiklites kumab muremõtteid raamatukogude edaspidise käekäigu pärast - raha! raha! raha! Kõne all on ka keskraamatukogude määratlemata staatus maakonnas. Juba mainitud infovaeguse tõttu ei oska öelda, kui palju kajastus raamatukogude teema kohalikes raadiotes. "Raadio Tartus" kõlas küll pea iga päev teavet ja oli ka jutuajamisi Tartu raamatukogude töötajatega.

Uute mõtete ja laiemas asutustevahelise koostöö poolest paistavad silma Harjumaa raamatukogud. Suund oma vallas või linnas kultuuri säilitamise nimel jõude ühendada ja kooskõlas

tegutseada näikse Harjumaal omaseks saanud olévat. Me küll räägime tihti ja kirjutame vahel sellest, et kohalik raamatukogu peab saama oma piirkonna kultuurikeskuseks, kuid ega see igal pool veel nii ei ole. Kuid esimesed ärksamad ja teokamad raamatukoguhoidjad on selles suunas tegutsema hakanud ja see annab lootust, et jääme püsima. Paljudes kohtades aga valitseb endiselt põhimõtte, et iga asutus rabeleb üksi ja omaette ega tea teiste tegevusest suurt midagi. Selline isolatsioon toob meile kahtlemata kahju. Me peaksime end muutma ja põhimõtteks võtma: kui kõik haridus- ja kultuuriasutused tegutsevad koos, siis on meie jõud ja kõlapind palju suurem. Ja veel - muutunud oludes peab muutuma ka rahvaraamatukogude töö siisu, kasvama raamatukogu kui teabekeskuse, kui suhtlemiskoha, kui nõukoja roll. Seda peaks vast silmas pidama ka järgmiste raamatukogupäevade korraldamisel.

Kokkuvõtteks võib öelda, et raamatukogupäevad tõid üsna hästi välja meie eneste tugevad ja nõrgad küljed. Me tunneme end küllalt kindlana raamatukogu seinte vahel, oskame traditsiooniliste vormidega oma kogusid tutvustada. Teiselt poolt oleme muutunud oludes veidi liiga ebalevad ja nagu äraootaval seisukohal. Raamatukogupäevi peaks kindlasti edaspidigi korraldama. Kasvõi selleks, et meid endid ergutada. Olulisem on muidugi püüda hoida raamatukogusid pidevalt ühiskonna tähelepanu all, olla vajalik. Väga sobiv oleks meeles pidada A.Rande artikli pealkirja "Homme on alati liiga hilja" ("Rahva Hääl", 30.okt.1992). Ära ei maksaks ka põlata oma tegevusest ülevaate saatmist ERÜ büroole - kogemustest ju õpitakse.

Ja üks oluline asi veel: ka raamatukogureklaami on vaja õppida tegema. Lausa hädavajalik oleks saata üks noorem raamatukoguhoidja stipendiaadina USA-sse või mõnda teise riiki spetsiaalselt seda ala omandama. Tingimuseks olgu, et ta koju tulles meid kõiki õpetaks. Sest tõesti - "homme on alati liiga hilja!"

PÕHJAMAADE RAAMATUKOGUPÄEVAD

"Põhjamaad ja uus Euroopa" oli 1992. aastal toimunud 17. raamatukogukonverentsi teema. Alates 1926. aastast on Põhjamaad korraldanud ühiseid raamatukogupäevi, mille raames toimub teaduskonverents, tutvumine raamatukogudega ja kultuuriprogramm. 1992.a. 31.maist 3.juunini Järvenpääl korraldatud raamatukogupäevadest olid esmakordselt kutsutud osa võtma Eesti, Läti ja Leedu raamatukoguhoidjate ühingute esindajad. Eestist osalesid Krista Talvi, Evi Rannap ja Toomas Etverk.

Mitmes ettekandes käsitleti Põhjamaade ja Euroopa integratsiooni, sellest tulenevaid kultuuri- ja infopoliitika probleeme Põhjamaades ja Ida-Euroopa riikides. Sellesse teemade ringi kuulusid Erkki Toivaneni "Meie Euroopas", Anna Žigure "Kultuuri- ja infopoliitika Baltikumis", Evi Rannapi ja Toomas Etvergi "Infopoliitikast Eestis", Johan Galtungi "Euroopa Ühendus ja kultuurid" ning Richard Swartzi ettekanne, milles ta käsitles müüride ja tõkete probleeme Ida-Euroopa inimeste mõttemaailmas.

Teine teemade ring oli seotud raamatukogude osaga muutuv Euroopas. Käsitleti raamatukoguteenindust mitmekesisest kultuurikeskkonnas, Põhjamaade raamatukogumudelit, tänapäeva raamatukoguharidust ja eetikat.

Käesolevas aastaraamatus avaldame Evi Rannapi ja Toomas Etvergi ettekande.

INFOPOLIITIKAST EESTIS

Evi Rannap, Toomas Etverk

Iseseisvunud Balti riikide arengu ja majandusliku aluse kindlustamise üheks peamiseks eelduseks on informatsiooniga kindlustatus nii rahvuslikus kui rahvusvahelises ulatuses. Aastakümnete jooksul on meie raamatukogud ja infotalitused olnud isoleeritud välismaa infosüsteemist. Nõukogude Liidu infopoliitika oli suunatud peamiselt poliitilise süsteemi kindlustamisele ja tugevdamisele.

Sotsialistlikus ühiskonnas oli kehtestatud infokasutuse tsensuur. Oli loodud filtrite süsteem, mille läbinud info lõpuks tarbijani jõudis. Raamatukogude fonde kujundati vastavuses ideoloogilisele suunitlusele. Raamatukoguteeninduse põhiülesandeks seati lugemise juhtimine, s.t. inimestes kommunistliku maailmavaate kasvatamine.

Raamatukogude otsesidemed välisriikidega olid äärmiselt piiratud. Infotalitused said kasutada ainult Moskva keskinstituutide materjale või nende instituutide vahendusel ka mingil määral välismaist informatsiooni.

Kui Eesti, Läti ja Leedu iseseisvusid, osutus vajalikuks oma infopoliitika aluste rajamine, mis kindlustaks riikluse ja demokratiseerumisprotsessi.

Mahajäämus informatiseerimisel on suur, võrreldes mitte ainult arenenud riikide, vaid ka paljude arengumaadega. Kui infotegevust riiklikult ei suunata, võib sellega kaasneda rida negatiivseid ilminguid:

- puudub võimalus majanduslikuks ja tehnoloogiliseks integratsiooniks arenenud maadega;

- on raskendatud eri riikide spetsialistide vaheline koostöö teadmiste taseme ja informeerituse erinevuse tõttu;

- puudub võimalus elanike kodaniku-, sotsiaalsete ja poliitiliste õiguste kindlustamiseks vaba infokasutuse ja -edastuse baasil.

Praeguses olukorras on Eestis poliitilistele ja majanduslikele raskustele lisandunud infokriis. Kui infoteaduses mõeldakse infokriisi all vastuolu informatsiooni hulga kiire juurdekasvu ja info piiratud kasutusvõimaluste vahel, siis meie oludes on infokriisil veel muid aspekte, mis on iseloomulikud Ida-Euroopa riikidele, s.h. Balti riikidele. Kõigis neis riikides loodi paralleelselt raamatukoguvõrguga riiklik infoasutuste süsteem, mida tsentraliseeritult juhiti ja finantseeriti.

Niisugune infoasutuste süsteem vastas oma struktuurilt rahvamajanduse juhtimisstruktuurile. Samal ajal jäid raamatukogud tagaplaanile. Nende toetuseks ja arenguks eraldati tunduvalt vähem riiklikke vahendeid.

Nüüd, mil on kokku varisenud varasemad juhtimisstruktuurid, on muutunud teaduse ja tootmise profiil, variseb kokku ka nõukogulik infosüsteem. Informeerimise põhiraskus langeb raamatukogudele. Neil puuduvad aga kaasaja nõuetele vastavad infoteeninduse vahendid. Ei ole võimalusi välismaa infovarude kasutamiseks ega vahendamiseks.

Meie infokriis seisneb infovaeguses ja informeerimatuses. Seda kõigepealt riigisiselt. Puudub laialdane info reformidest, arengukavadest, seaduseelnõudest, valitsuse tegevusest. Seetõttu jäävad innovatsioonilised ideed sageli rahvale võõraks, neid ei võeta omaks. Demokraatlikes ühiskondades ei õnnestugi naljalt ellu viia laialdaselt läbi arutamata seadusi ja reforme, mis pole teadvustatud ja omaks võetud.

Meie infokriisi eripäraks on informatsiooni tõesuse probleem. Infokeskkond ei ole arenguks soodne, kuna puudub tõene, kontrollitud informatsioon meie riigi majanduse, teaduse, tootmise seisundist, elatustasemest, demograafilisest struktuurist jm. Infokeskkond on saastunud. See avaldub eriti ajakirjanduses edastatava informatsiooni puhul. Objektivse info asemel pakutakse enamasti ajakirjanike erapoolikuid hinnanguid ja kommentaare. Ka teadus- ja tehnikainformatsiooni edastamisel on muutunud määravaks reklaam, heade omaduste ühekülgne esiletoomine.

Eestis valitseb informatsiooniline ebavõrdsus - on info-rikkamad ja -vaesemad piirkonnad. Puuduvad võrdsed võimalused teaduskirjanduse ja infoväljaannete kasutamiseks. Teaduskirjandus on koondunud 11 teadusraamatukokku, kus on kokku 28,5 milj. trükist, sellest 22 milj. paikneb Tallinnas. Ei ole teostatud koopiade valmistamine ega info edastamine sidekanalite kaudu.

Seni ei ole kindlustatud infokasutus välisriikide infopankade baasil. Ei ole suudetud välja arendada tegutsemisvõimelist informatsioonilist infrastruktuuri. Puudub telekommunikatsioonisüsteem, mis võimaldaks otseühendust välisriikide andmepankadega. Vahendusinfo ostmiseks mitmesugustel info kandjatel (referaatajakirjad, andmebaasid magnetlintidel, diskettidel, CD-ROM-plaatidel) ei piisa rahalisi vahendeid. 1992. aastal ei ole ühelgi raamatukogul välisvaluutat kirjanduse muretsemiseks.* Välisvahetus, kingitused, annetused - need on muutunud välismaise info saamisel ainsateks allikateks. Raamatukogudele on välisvahetus aastate jooksul olnud peamiseks väliskirjanduse hankimise võimaluseks. Nüüd on Eesti riik ise sellele seadnud tõkked väga kõrgete posti saatkulude kehtestamisega (näit. panderolli saatmine USA-sse maksis ca 1200 rubla). Sellises olukorras ei ole võimalik raamatukogu fondide teadlik ja sihipärane täiendamine.

Kriisi ületamine on muidugi võimalik, kuid selleks on vaja hästi läbimõeldud infopoliitikat ja selle järjekindlat ellurakendamist. Siin esinevad raskused, mis on iseloomulikud nendele riikidele, kes tulevad sotsialistlikust süsteemist. Nagu märgib N.Moore Inglise Poliitikauuringute Instituudist oma artiklis infopoliitikast [9], on kõigis neis riikides, kus minnakse üle totalitaarselt süsteemilt pluralistlikule süsteemile, tugev vastuseis tsentraliseeritud juhtimisele ja isegi koordineerimisele. Ometi on infotegevuse arendamiseks

* Aprilli lõpul eraldas valitsus siiski raamatukogudele välisvaluutat kirjanduse muretsemiseks. Näit. TAR sai 100000, TTUR - 43000, TUR 20100 USD jne. (Toim. märkus.)

vaja riiklikku reguleerimist ja majanduslikku toetust.

Poliitika ei kujune iseendast, vaid sellest huvitatud gruppide mõjutusel ja tavaliselt vastuseks kriisisituatsioonile. Nendeks gruppideks, kes avaldavad käesoleval ajal survet, on teadlaskond ja mitmed kutseühingud. Eesti TA täiskogu on teinud avalduse, milles rõhutatakse, et teaduse edasine areng ei saa toimuda infovaeguses ega isolatsioonis. Analoo-gilisi avaldusi ja pöördumisi on Emakeele Seltsilt, Raamatu-koguhoidjate Ühingult jt. Isegi informaalne infovahetus vä-lismaa teadlastega ei ole enam võimalik kõrgete postitarii-fide tõttu.

Sageli on öeldud, et kui ei saa vahetada ja edastada dokumentaalset infot, tuleb seda enam kasutada informaalset infokanalit ja lähetada välismaale spetsialiste, teadlasi. Sedagi on väga agaralt tehtud, kuid info laialdaseks levita-miseks ei ole moodus kohane ja ka rahaliselt on see väga kulukas. Efektiivsemaks on osutunud välisriikide spetsialis-tide kutsumine Eestisse konsultantidena, ekspertidena, lektori-tena. See kõik ei asenda aga püsivat infosüsteemi ja regu-laarset infovahetust.

Praeguses olukorras saab positiivseks pidada vast seda, et ühiskond on hakanud teadvustama infokriisi olemust ja ot-sima väljapääsu. Kui konverentsidel ja arutluskoosolekutel on rõhutatud rahvusliku infopoliitika vajalikkust, siis riigi-ametnike ja mõnede juhtivtöötajate peamiseks vastuargumendiks on olnud väide, et riik on liiga vaene infosüsteemi rajami-seks ja selle funktsioneerimise kindlustamiseks. Siin on ilm-selt tegu tänapäeva üle kantud nõukoguliku infosüsteemi mude-liga.

Rahvuslik infopoliitika tähendab kõigepealt seadusand-lust, mis tagaks infotegevuse õiguslikud alused. Meil puudub autorikaitse, trükiseadus, andmebaaside ja tarkvara õiguslik kaitse jm.

Infopoliitika peab tagama demokratiseerimisprotsessi ja selleks on vaja teadmiste levitamist, kasutamist, vaba juur-depääsu informatsioonile.

Arenenud riikides on infopoliitika eesmärgiks [1,2,6]:

- tegutsemisvõimelise informatsioonilise infrastruktuuri loomine;

- infokasutuse kindlustamine rahvusvahelises ulatuses;

- rahvusliku inforessursi loomine;

- infokasutuse intensiivistamine;

- hariduse ja täiendõppe arendamine ja täiustamine;

- uurimis- ja arendustööde edendamine.

Kui meie oludes püüda saavutada samu eesmärke, siis tuleb esmalt olemasolevad informatsioonilise infrastruktuuri elemendid (raamatukogud, arhiivid, muuseumid, infotalitused) muuta koostöötahtelisteks ja -võimelisteks. Mida vaesem on riik, seda enam on vaja koostööd inforessursside loomisel ja hankimisel.

Eestis on asunud andmepankade loomisele, mis riigi seisukohalt on esmatähtsad. Need on rahvastiku-, omandi- ja maa-register, statistilised andmed tootmistegevuse, õigusaktide, keskkonna seisundi mõõtmistulemuste kohta jm.

Leedus ja Lätis on loomisel statistika, ökoloogia, rahvastiku, õigusaktide, kultuurimälestiste, teadus- ja tehnika-informatsiooni andmepangad [7].

Raamatukogud on bibliograafiliste andmebaaside genereerijad. Valdkond, kus koostööle on pandud kindel alus, on rahvusbibliograafia loomine. Eestis on aastatepikkune koostöö retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisel Eesti Rahvusraamatukogu, TA Raamatukogu, TÜ Raamatukogu ja TA Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu vahel. Ehkki rahvusbibliograafia andmebaas luuakse arvutil ja seda saaks kasutada masinkatoloogide loomisel raamatukogudes, on protsess pidurdunud vastava infotehnika puudumise tõttu.

Siit tuleneb infrastruktuuri loomise järgmine ülesanne: kindlustada raamatukogud kaasaegse infotehnikaga. Leedus püütakse väljapääsu leida selles, et arendatakse informaatikavahendite tootmist [7]. Eestis on hangitud arvuteid enamas-ti äri- ja tootmisettevõtetesse. Ka suuremad raamatukogud on suutnud mingil määral arvuteid hankida. Palju raskemaks aga

kui riistvara hankimine osutub raamatukogudele vajaliku tarkvara soetamine. ERÜ poolt loodud töögrupp on tegelnud raamatukogutöös rakendatava sobiva tarkvara analüüsiga. Üksiklahendused, mis on loodud Eesti programmeerijate poolt, ei ole andnud kompleksset tulemust.

Välismaise info vahendamine toimus seni peamiselt referaatajakirjade abil. Suuremates raamatukogudes on viimasel kahel aastal umbes 50 eri nimetust välismaiseid referaatajakirju.

Peale referaatajakirjade on Eesti Rahvusraamatukogule kingitud rahvusbibliograafia andmebaase (Soome, Austraalia), Tartu Ülikooli Raamatukogule Toronto Tartu Ülikooli Fondi toetusel *Current Contentsi* andmebaas (6 seeriat). Peale nende on annetatud vahendusinfo andmebaase CD-ROM-idel, kuid nende lugemiseks on Eestis ainult üks aparaat TÜ Raamatukogus.*

Telekommunikatsioonivõrgu puudumisel ei ole võimalik lülitada rahvusvahelistesse infovõrkudesse ega kasutada välisriikide andmepanku. Erandina on TA Raamatukogul võimalik kasutada satelliitside süsteemi ja pöörduda Rootsi infokeskuste poole. Esialgu veel katseliselt ja tasuta. Kas seda on võimalik laialdasemaks infoteeninduseks kasutada, on veel teadmata.

Rahvusliku info genereerimisel ei saa muidugi piirduda ainult rahvusbibliograafia andmebaasi loomisega. Rahvusliku inforessursi moodustavad majanduse, ökoloogia, sotsiaalsed, kultuuri, kunsti, õiguslikud ning teaduse ja tehnika andmebaasid [4]. Nende loomisel ja kasutuse kindlustamisel puuduvad praegu seaduslikud alused ja kooskõlastatud tegevus. Esineb dubleerimist (näit. ökoloogia andmebaase luuakse 6 erinevas keskkuses). Samas ei ole äärmiselt vajalikud valdkonnad infoga tagatud (eesti leiutised, teadustööd, teadlas-kond jm.).

* Tartu Ülikooli Raamatukogus olevate andmebaaside kohta vt. lähemalt käesoleva väljaande reklaamiosa. 1993.a. jaanuari lõpul oli TUR-is 3 CD-lugeri arvutit. (Toim. märkus.)

Infokasutuse intensiivistamine saab toimuda ainult siis, kui on tõusnud ühiskonna infoteadlikkus, s.o. tajutakse info vajalikkust ja tuntakse kasutusvõimalusi. Seni on infokasutuse õpetus olnud väga vähene. Raamatukogu lugejate, infotarbijate õpetamine, infosüsteemide võimaluste ja kasutamise tutvustamine on raamatukogutöötajate kohustus. Selleks ei ole me veel ise küllalt hästi ette valmistatud. Ehkki ei ole võimalik infotarbijatele pakkuda kaasaegsete infosüsteemide teenu-seid, on vajalik, et nad hästi orienteeruksid olemasolevates võimalustes.

Sellega seostub vajadus õpetada juba kooliõpilasi kaas-aja informaatikavahendeid kasutama. Eestis on umbes 10 aastat koolihariduse lahutamatuks osaks informaatika. Tänapäevaks on vananenud selleks kasutatav tehnika. Veidi parem on olukord kõrgkoolides, kus kõigi erialade üliõpilastel on arvutiõpetus kohustuslik. Need minimaalsed oskused ei ole veel eelduseks tänapäeva infosüsteemide kasutamisel, mistõttu meie oludes on igal erialal vaja sellealast täienduskoolitust. Eriti tunne-tatav on see vajadus raamatukogunduse erialal, kus alles vii-masel paaril aastal on osutunud võimalikuks arvutiõpetust süvendada.

Raamatukogutöötajad-praktikud, kes on oma hariduse saa-nud enne kaheksakümnendaid aastaid, vajavad kõik lisateadmisi ja oskusi infotehnika kasutamisest ning tänapäevasesest raama-tukoguteenindusest.

Välismaal on infopoliitika kujundamisel rõhutatud kooli-tamise tähtsust kriitilise mõtlemise arendamisel. Meie oludes on ka selle arendamisel oma eripära. Kui vanem põlvkond oman-das nõukogulikust süsteemis oskuse otsida ridade vahelt peide-tud informatsiooni ja sageli ka ülikriitilise suhtumise paku-tavasse informatsiooni, siis puudu jäi just vabast loomingu-lisest mõtlemisest. Lomevõime pidurdamine toimus juba õpeta-mise algastmel. Tänapäeva noorel põlvkonnal on loomise ja eneseväljenduse vabadus, kuid on oht, et nad kaotavad kriiti-lise mõtlemisvõime. Eriti selle tõttu, et innukalt haaratakse massikommunikatsiooni nende vahendite järele, mis eelkõige

pakuvad vaatamängulist ja meelelahutuslikku.

Uurimis- ja arendustööd infoprotsesside analüüsimiseks ja infoteeninduse arendamiseks saavad anda tõhusaid tulemusi ainult siis, kui nad tulenevad otseselt meie lahendust vajavatest probleemidest ja meie olusid arvestades. Üle kanda ja otseselt rakendada mujal maailmas loodud lahendusi ja uurimistulemusi pole võimalik. On loomulik, et iga uurimis- ja arendustöö baseerub varemloodul. Mida ulatuslikum on teadustöö informatsiooniline baas, seda tulemusrikkam võib olla uuring. Eesti oludes on raamatukogu ja infoteenindust käsitlevate uuringute tegijajaks olnud meie suuremad teadusraamatukogud ja erialakateeder Tallinna Pedagoogikaülikoolis. Informatsioonilise infrastruktuuri kontseptsiooni loomist on algatanud ja toetanud Eesti Informaatikafond.

Raamatukogundusuuringutes on suur osakaal ajaloolistel teadustöödel. See on tingitud esmajoones sellest, et meie ajalugu on viimase 50 aasta jooksul võltsitud. Meie majanduse, teaduse, hariduse ja kultuuri ajalugu on esitatud moonutatult sotsialismi kõverpeeglis. Janu tõese ajaloo järgi, oma juurte tunnetamine on igati mõistetavad. Eriti seoses sellega, et suur idanaaber on visalt kinnitanud, et väikesel Eestil polegi õigust iseseisvusele, kuna Läänemere idakallas on iidne Vene ala.

Tänapäeva probleemide uurimisele jääb jõude väheseks, ehkki on hädavajalik arendus- ja uurimistööde tegemine, mis meie kiiret edasiminekut soodustaks. ERÜ on algatanud mitu projekti ja loonud töörühmi:

- Eesti kommunikatiivformaadi töörühm;
- tarkvara tarnimise töörühm;
- riist- ja tarkvara valiku töörühm.

Kriisist ülesaamiseks on meie raamatukogudele eriti väärtuslik abi, mida on osutanud Põhjamaade kutseühingud, raamatukogud, NORDINFO. Seda toetust on tundnud kõik Balti riigid. Oluline on just see, et selles abis on peaaegu meie raamatukogutöötajate koolitamisel, täiendõppel ja kogemuste omandamisel praktilises töös.

Mingeid positiivseid algeid on ka käesoleval ajal olemas. Riiklikult toetatakse innovatsiooni- ja informatiseerimisprotsessi. On loodud Eesti Innovatsioonifond, Teadusfond ja Informaatikafond. Nende kaudu toetatakse prioriteetseid suundi ja aidatakse kaasa rahvusteaduste arendamisele.

Riiklikul finantseerimisel on kesksed teadusraamatukogud ja rahvaraamatukogud. Erialaste teadusraamatukogude arendamine tänapäevasteks infokeskusteks on lähiaastate üks põhiülesandeid.

Info tagamiseks riigi juhtimisel on loodud ERR-is parlamendi infoteenistus. On vastu võetud esimesed raamatukoguseadused: rahvusraamatukogu ja rahvaraamatukogude seadus. Valitsus andis välja sundeksemplari määruse, millega on kindlaks määratud raamatukogude ring, kuhu suunatakse Eestis ilmunud kirjanduse tasuta sundeksemplarid.

Informaatikafondi poolt algatatud Eesti informatsioonilise infrastruktuuri kontseptsiooni loomine viiakse lähiajal lõpule. Kahtlemata on infotöö võtmepositsioon edaspidi teadusraamatukogudel. Nemad peavad olema valmis ka väikeste ja keskmiste ettevõtete infoteeninduseks. Tehnikainformatsiooni keskusi nende varasemal kujul on vähe järele jäänud, erasektorit infoteeninduses ei ole veel tekkinud.

Jätkub koostöö Leedu ja Läti infokeskuste ja raamatukogudega. Informatiseerimise arendusprogrammide kavandamisel on toimunud regulaarsed konsultatsioonid Leedu ja Läti vastavate keskustega.

Kõige tähtsam ongi, et meie raskuste ületamisel toetavad meid nõu ja jõuga ka Põhjamaad. Ainuüksi teadmine sõbralikust tähelepanust ja abivalmis juhendamisest annab meile kõigile vaimujõudu ja lisab optimismi.

Rasketes olukordades on Eestimaal alati kokku hoitud ja üksteist toetatud. Infokriisi ületamiseks on meie raamatukogutöötajate arukat ja sihikindlat tööd vaja nii infopoliitika kujundamiseks kui ka kaasaegse infoteeninduse rajamiseks.

1. Fachinformationsprogramm der Bundesregierung 1990-1994. Bonn, 1990. S. 20-32.
2. Gray, J. National information policy - myth or magic // Alexandria. 1989. Vol. 1, N 3. P. 21-30.
3. Schönfelder, R. Überblick über das Datenbank - angebot der REW-Staaten und technische Zugangsbedingungen//Informatik. 1990. Bd. 37, Nr. 6. S. 223-228.
4. White, M. Doing business in Europe : The information industry // Aslib Proc. 1991. Vol. 43, N 2. P. 43-53.
5. 2000 год в зеркале Национальной федерации реферативных служб США // МФИД. 1990. т. 15, N 3. с. 27-30.
6. Информационная политика : принципы, методы и практика (опыт зарубежных стран). Вильнюс, 1991. 130 с.
7. Концепция развития информатики на основе компьютеризации в Литовской Республике : Проект. Вильнюс, 1991. 25 с.
8. Кубик Я. Путь в Европу лежит через информацию : актуальные проблемы развития информационной деятельности в Чехословакии // МФИД. 1991. т. 16, N 3. с. 29-31.
9. Moore Н. Как противостоять судьбе : разработка информационной политики // МФИД. 1991. т. 16, N 1. с. 3-5.

TEHNIKAÜLIKOOLOIDE RAAMATUKOGUDE RAHVUSVAHELISE ASSOTSIATSIOONI (IATUL) SEMINAR TALLINNAS

Gerda Koidla

1992. aasta IATUL-i (International Association of Technological University Libraries) seminar teemal "Teadus- ja tehnikakirjanduse üldine kättesaadavus" toimus 8.-11. juunini Tallinnas. IATUL on Rahvusvahelise Raamatukoguühingute Liidu (IFLA) liige. Ta korraldab regulaarselt seminare ja igal teisel aastal konverentse assotsiatsiooni kuuluvates riikides. Esimest korda tuli selline rahvusvaheline seminar korraldada Eestil, võõrustajateks Rahvusraamatukogu ja Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, lisaks Tartu Ülikooli Raamatukogu.

Seminarist võttis osa 92 esindajat 19 riigist. Suurima osavõtjate arvuga olid korraldajamaa Eesti - 23 ning naabermaa Soome - samuti 23. Osavõtjariike oli lisaks Euroopale ka Aafrikast ja Austraaliast. Seminari tööpäevadele oli kavandatud kokku 24 ettekannet, millest suurema osa (13) pidasid Soome kolleegid.

Seminari esimene päev oli Tallinna raamatukogude - Rahvusraamatukogu, Tehnikaülikooli Raamatukogu ja TA Raamatukogu - küllastamise päev. Siit said alguse mitmed edaspidised arutelud ja isiklikud kontaktid.

Avaistung peeti Tallinnas Sakala Keskuses 9. juunil. Tervitussõnad ütles Rahvusraamatukogu direktor Ivi Eenmaa, avakõne pidas Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu direktor Konrad Kikas. Järgnesid meeldivad üllatused korraldajaraama-

tukogudele. Sinikka Koskiala Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogust andis Ivi Eenmaale üle klaas-skulptuuri ja Konrad Kikasele Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu andmebaasid kompaktketastel - TENTTU CD-ROM. Jan Rohlin Chalmersi Tehnikaülikoolist kinkis TTÜ Raamatukogule Rootsi väliskirjanduse koondkataloogi CD-LIBRIS. David Bradbury Briti Raamatukogust andis Ivi Eenmaale üle Briti rahvusbibliograafia - BNB on CD-ROM - ja TTÜ Raamatukogule Boston Spa BOOKS, SERIALS and CONFERENCES.

NORDINFO peasekretär Romulo Enmark teatas, et Baltimaade suurematele teadusraamatukogudele on eraldatud 250000 Rootsi krooni mikroarvutite, CD-ROM-seadmete ja kaugotsingute jaoks.

Seejärel alustas seminar oma esimest istungit professor Elin Törnuddi (Helsingi) kindlakäelisel juhtimisel. Kavas oli kuulata 12 ettekannet trükiste üldisest kättesaadavusest, selle poliitikast ja praktikast.

Esimese teemakohase ettekande esitas IFLA UAP (Universal Availability of Publications) programmi direktor David Bradbury (Briti Raamatukogu) "Kirjanduse üldine kättesaadavus ja tehnikaülikoolid". Ta kõneles tehnikaülikoolide raamatukogude tähtsast osast kirjanduse kättesaadavaks tegemisel, vajadusest teha selleks tulevikus rohkem nii üksikult kui ühiselt. Iga raamatukogu peaks kõigepealt tegema oma lugejad teadlikumaks raamatukogus leiduvast, tegema need materjalid, mis raamatukogus on, lugejale nii kergesti kättesaadavaks kui võimalik: vähendama laenutuspiirangud miinimumini, pikendama raamatukogu lahtiolekuaegu, vähendama lugeja kulutusi raamatukogudevahelisele laenutusele, laenutama oma materjale teistele raamatukogudele. Ta arvas, et oleme liiga tagasihoidlikud oma raamatukogude ja nende teenuste reklaamimisel. Tuleks kõigile teatavaks teha, millised suurepärased kogud meil on, millist suurt abi anname oma maa teadusele, tehnikale ja kultuurile. Bradbury lisas, et näiteks ameeriklased on selles suhtes palju julgemad kui eurooplased. Peame rohkem koostööd tegema. IATUL on just selline organisatsioon, mis lubab aktiivselt koos töötada, kohtuda ja teada saada üksteise

probleemidest ja saavutustest. Ühiselt tuleb teadvustada avalikkusele oma mured ja edusammud, rohkem tegutseda kuluaarides, avaldamaks survet valitsusele ja rahvusvahelistele organisatsioonidele, et saada heakskiitu investeeringutele teadus- ja tehnikaraamatukogudele ja nende infoteenustele. Tuleb ühiselt tagada vastastikune juurdepääs kogudele, väljaannetele ja informatsioonile. Rohkem tuleb kasutada tehnika abi. CD-ROM-id on üheks positiivsemaks nähtuseks raamatukogu- ja infoteeninduses sel sajandil. Tähtsad on maksumuse ja hinna küsimused. On selge, et informatsioonil on hind. Keegi teeb jõupingutusi, et luua informatsiooni ja me peame oskama seda hinnata. Lõpetuseks lisas ettekandja, et peame töötama koostöös teiste raamatukogude ja organisatsioonidega ja püüdma vältida elitarismi.

Romulo Enmark (NORDINFO, Soome) oma lühikeses etteastes Balti- ja Põhjamaade raamatukogude koostööst sõnas, et on rida probleeme, mis kerkivad esile, kui kohtuvad kaks erinevat raamatukogukultuuri - Põhjamaade ja Baltimaade omad. Baltimaade raamatukogusüsteem on tema sõnul keeruline, sellest on raske aru saada. Näiteks, miks on nii palju eri tüüpi raamatukogusid, mistõttu ei tea, kellega peaks kooperaeruma, miks on raamatukogudes nii palju töötajaid. Baltimaade turusüsteem on arusaamatu. NORDINFO on juba teataval määral koordineerinud tegevust Balti riikide ja Põhjamaade vahel, korraldanud kohtumisi inimestega. Ta kavatses kutsuda Põhjamaade inimesi Balti riikidesse erialakursusi pidama, osta varustust Baltimaade raamatukogude tarvis.

Rahvusvahelise laenutuse probleemidele oli seminaril pühendatud mitu ettekannet. Eeva-Inkeri Sierla (Helsingi, Soome) kõneles seadusandlusest Soome teadusraamatukogude teenuste hinnapoliitikas. RVL-i teenuste hinnad on populaarseks diskussiooniteemaks olnud nii kohalikel, Põhjamaade kui rahvusvahelistel kogunemistel. Väljaannete maksumus on alati olnud kriitiliseks faktoriks kirjanduse kättesaamisel. Koostööle on tihti takistuseks teenuste erinevad hinnad erinevates maades ja raamatukogudes. 1992. aasta märtsis jõustus

Soomes uus seadus tasulistest teenustest riigiasutustes. Seadus jagab teenused kahte gruppi: 1) riigi seadusega reguleeritud teenused, mis võivad olla tasulised või tasuta; 2) teenused, mille hinna iga raamatukogu määrab ise vastavalt turuhinna kujunemisele. Seadus võimaldab raamatukogudel näidata aktiivsust oma teeninduse efektiivsemaks muutmisel. Tasuta teenuseid subsideerib valitsus, tasulisi teenuseid tuleb raamatukogul endal üleval pidada. Seaduse rakendamise tulemusi võib oodata aasta pärast. Soomes baseerub infovarumise süsteem koostööl ja tööjaotusel raamatukogude vahel. Raamatukogusid, nende fonde ja teenuseid loetakse Soomes rahvusvaradeks, mis peavad olema kättesaadavad igaühele, kes informatsiooni vajab. Rahvusvarade efektiivseks kasutamiseks on Soomes kokku 10 keskraamatukogu tehnika, majanduse, meditsiini jne. vallas.

Ritva Sievänen-Allen (Helsingi, Soome) vaatles oma ettekandes kirjanduse kättesaamist integreeritud rahvusvahelise RVL-i süsteemi kaudu. See peab olema töökorras raamatukogusüsteem ja sisaldama bibliograafiliste andmete kontrollimiseks võimalust nii rahvusbibliograafiate kui koondkataloogide abil. Peab olema positiivne suhtumine lugejanõuetesse ja valmisolek koostööks raamatukogude vahel. Väljaannete kättesaamise täpsus ja kiirus oleneb sellest, kuidas iga maa täidab oma koostöökohustusi. Statistika näitab RVL-i järjest kasvavat osatähtsust raamatukoguteeninduses.

Gerard A.J.S. van Marle (Twente, Holland) andis ülevaate uuest PICA-RAPDOC-projektist (PICA project for rapid document delivery of journal articles), mis on loodud selleks, et parandada Hollandis rahvusvahelise laenutuse teel ajakirjartiklite hankimise kiirust ja kvaliteeti. Projekti teostamine kestab 3 aastat (1992-1994) ja see on mõeldud katsetamiseks kitsale kasutajate ringile. Projektiga tahetakse garanteerida 85% RVL-i teel nõutavate ajakirjartiklite hankimine 24 tunni jooksul, trükitult või masinloetavas vormis. Selleks koostatakse rahvusvahelises laenutuses enamnõutavate ajakirjade nimestik, u.7000 nimetust, mis moodustab 85% RVL-i nõue-

test, ja nende sisukordadest luuakse andmebaas. Rajatakse tehniline infrastruktuur läbi PICA ja SURFneti (The Dutch academic research network), mis võimaldab dokumentide transformeerimist masinloetavasse vormi osavõtjaraamatukogude ja kasutajate jaoks. Luuakse uus tarkvara, mis genereerib RAPDOC-i juhtimisinformatsiooni ja täidab erinevaid administratiiv- ja finantsfunktsioone. Luuakse kvaliteedi kontrollimise süsteem. Projekt on üsna keeruliste tehnoloogiliste komponentidega. Tal on tähtis koht raamatukogudevahelises koostöös.

Järgmine esineja Oivind Berg (Oslo, Norra) rääkis tellimissüsteemist SAMPER, mille seadmed põhinevad osaliselt elektronpostil ja osaliselt faksiimile tehnoloogial. See on kasutajasõbralik tellimissüsteem, mille kaudu 1991. aastal tehti u.55000 tellimust Norra perioodika koondkataloogist NOSP. 1992. aastal on oodata tellimuste arvu kiiret kasvu. See näitab, et dokumentidega varustamisel on võimalik saavutada märkimisväärset edu, kui kasutatakse kaasaegset tehnoloogiat.

Päivi Kytömäki (Oulu, Soome) oma ettekandes "Soome ülikoolide teadustöö andmebaaside projekt" rääkis, et nõudmine teadustööde aruannete järele tingis vastava andmebaasi loomise. Haridusministeerium toetas mõtet finantseerimisega ja moodustas töögrupi, koordineerimaks ülikoolides tööd andmebaasi loomisel. Plaanis on need andmebaasid ühendada, et abistada raamatukogude infoteenindust.

Tove Persson (Lund, Rootsi) kõneles piirkondlikust koostööst parema informatsiooni saamiseks keskkonnakaitsealastest uuringutest. Uuringutega tegeldakse paljudes ülikoolides, administratiivnõukogudes ja organisatsioonides, ent puudub informatsioon sellest, kus mingi dokument asub. Otsustati moodustada andmebaas ja levitada seda disketil. Alustati Lundi Ülikoolist, kus loodi andmebaas BIOSIS. Keskkonnakaitse uuringutel on tähtis koht uutes õppeprogrammides. Lundi Ülikoolis on plaanis rajada suurim Põhjamaade ökoloogiaalane teadusinstituut. Balti mere äärsed riigid peavad praegu

ekstensiivselt koopereeruma keskkonnakaitse vallas, arvas ta.

Manuela Vazques Valero ja Paloma Bordonsi (Madrid, Hispaania) ettekanne käsitles teadus- ja tehnikadokumentide kättesaadavust Hispaanias. Neil puudub oma rahvusraamatukogu, vastavaid funktsioone täidab 2 keskust - ISOC ja ISYT. ISYT usaldab oma raamatukogu, mis on rakendusteadustealane keskraamatukogu Hispaanias, ja teaduskeskuse raamatukogude võrku, kus on 85 raamatukogu. Neid kogusid saab kasutada automaatsereeritud süsteemi ALEPH abil või perioodika trükikataloogi kaudu. Kõige sagedamini nõutakse ajakirju ja jätkväljaannete koondkataloog on parim vahend nende asukoha kindlaksmääramisel. Koondkataloog ei laiene veel kõigile teadusaladele, ta hõlmab esialgu õigusteadust, meditsiini, põllumajandust, haridust, kirjandust ja ajalugu. Teaduse ja tehnika vallas loodab ISYT väljaannete leitavusele teiste raamatukogude kataloogidest. ISYT-i poolt hangitakse 19% dokumentidest, teistest Hispaania raamatukogudest 58%, välismaalt 14%. Juurdepääsuks dokumentidele kasutatakse ka telefaksi ja optilisi kettaid, samuti elektronposti.

Marius Swanepoel (Pretoria, Lõuna-Aafrika) rääkis oma emotsionaalses, paljude joonistustega illustreeritud essees elektronandmebaasidest, mille seas on raskesti kättesaadavaid, nagu trükiväljaannetegi seas. Väga kasutatavad on andmebaasid CD-ROM-il ja harilikult eksisteerivad neil teisikud ka paberil. 1992. aastal oli andmebaasiturul ligi 4000 CD-ROM-i nimetust. Kui bibliograafilist andmebaasi kasutatakse raamatukogu arvutisüsteemis, võib teda vaadelda kui mitte-trükitut ja liigitada nn. halli kirjanduse e. raskesti kättesaadava kirjanduse hulka.

Leena Katajapuro (Helsingi, Soome) rõhutas oma ettekan- des, et CD-ROM-id soodustavad trükiste üldist kättesaadavust. Nende sissemurre raamatukogudesse on toimunud just viimastel aastatel. Soome raamatukogudes on lugejaile kättesaadavad rohkem kui 150 andmebaasi CD-ROM-il. Enamik neist on bibliograafilised ja neid kasutatakse palju. CD-ROM-ide kiire le- viku põhjused: neid kasutatakse täpse bibliograafilise infor-

matsiooni saamisel, bibliograafiaõppustel annavad nad võimaluse teha rohkem otsinguid välisandmebaasidest. CD-ROM-i vaba kasutamine otsinguks on väga populaarne Soome raamatukogude lugejate seas. Igal CD-ROM-i andmebaasil on oma otsiprogramm, mida reeglina on kerge kasutada. Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogus on 40 erinevat CD-ROM-i andmebaasi. Soomes antakse välja 3 bibliograafilist andmebaasi CD-ROM-il: *Fennica* (Soome rahvusbibliograafia), HELECON (informatsioon Euroopa majandus-, äri- ja juhtimisalastest ajakirjadest), TENTTU (Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu fondid).

Irma Pasanen-Tuomaineni (Helsingi, Soome) ettekanne käsitles Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu viimaseid uuringuid elektronkataloogi kasutamise alal. Grupile üliõpilastele peeti loenguid infoallikatest, infosüsteemidest ja infootsingu põhimõtetest. Hiljem kasutasid nad saadud teadmisi terminaalidel, mis olid ühendatud raamatukogu TENTTU infosüsteemi. Tudengite tegevust analüüsid hinnati infole juurdepääsu teid. Vead ja mitmekeelsus viivad puudulikule otsingule ja muudavad niimoodi osa olulistest väljaannetest elektronkataloogi "halliks" kirjanduseks. Otsingu elementidena kasutatakse enam vabateksti, vähem klassifikatsiooni. Boole'i operaatoreid (põhiliselt "and") kasutatakse igas viiendas otsingus. Uuringud näitasid, kus tehti vigu ja millele peaks edaspidi tudengite õpetamisel rohkem tähelepanu pöörama.

Järgmine seminaripäev, 10. juuni, oli tervenisti Tartu päev. Tartlased tutvustasid külalistele oma linna, ülikooli ja raamatukogu, selle osakondade igapäevatööd ja tulevikuplaane.

11. juunil jätkus seminar Tallinnas 2. istungiga, mille tööd juhatas dr. Sinikka Koskiala Helsingist. Ettekanded käsitlesid kirjanduse kättesaadavust minevikus ja tänapäeval. Planeeritud 6 ettekandest oli esimene Sirje Virkuselt (Tallinn, Eesti). Ta andis ajaloolise ülevaate Eesti tehnikaväljaannetest 19. sajandil. Regulaarne tehnikainformatsiooni avaldamine algas Eestis 19. saj. algul. Siis avaldati sisult

üsna elementaarsed tehnikainformatsiooni vaid ajalehtedes ja ajakirjades. Sajandi teisel poolel võib tehnikaväljaandeid jagada juba 3 gruppi: 1) tehnikainformatsioon ajalehtedes, ajakirjades ja kalendrites; 2) üldõpikud; 3) iseseisvad tehnikaväljaanded (instruktsioonid, praktilised käsiraamatud). Muutus sisu ja kvaliteet. 19. sajandi lõpul oli juba üle 50 iseseisva tehnikaraamatu.*

Pirkko Wegelius (Helsingi, Soome) rääkis Põhjamaade jätkväljaannete koondkataloogi (NOSP) ajaloost, organisatsioonist, bibliograafilistest registritest, asukohast, kogudest, toodangust, NOSP sidussüsteemist, plaanidest ja tulevikuvisionidest. NOSP ühendab 5 Põhjamaad ja moodustab olulise komponendi kirjanduse üldise kättesaadavaks tegemise programmis. Temas on kajastatud 800 Põhjamaa raamatukogu jätkväljaannete kogud peamiselt teaduse, tehnika, meditsiini ja ühiskonnateaduste alal.

Pia Södergård (Soome) esitas ülevaate Soome kõrgkoolija erialaraamatukogudes läbi viidud uurimuse "Välisvahetus - üks raamatukogu komplekteerimise meetod" tulemustest. Osales 51 raamatukogu, kellest 80%-l on oma vahetusprogrammid. Nende lepingute arv varieerub 5-st 595-ni. Miks raamatukogud toetavad vahetusprogramme?: a) vahetus on sobiv tee materjalide muretsemiseks; b) ta võimaldab soetada rohkem materjale, kui eelarve seda lubab (90% saadakse tasuta); c) omandatakse tähtsaid materjale, mis pole kättesaadavad kommertskanalite kaudu; d) vahetusprogrammid on vajalikud neile, kel puudub välisvaluuta; e) programmid on tähtsad teadlastele, kelle tööd saavad tuntuks tänu vahetusele. 83% Soome raamatukogude vahetuspartneritest on Euroopas.

Terttu Kortelainen (Oulu, Soome) rääkis pooleliolevast uuringust, mis käsitles kõrge tsiteerimisastmega nn. perifeeria-ajakirjade karakteristikuid. Uuriti Soome 124 humanitaarja sotsiaalteaduste alast ajakirja. Töötati välja rida karakteristikuid. Tsiteerimissagedust kasutati kui rahvusvahelise

* Vt. ERU aastaraamat 1990.

kättesaadavuse mõõtu.

Sara von Flittneri (Soome) ettekanne põhines uurimisprojektil, mis hindas Soome raamatukogude teadusliku perioodika kogusid. Soome perioodika koondkataloog Finuc-S sisaldab neid soome perioodikaväljaandeid, mida kasutati uurimistöös. Kasutati mitmeid uurimismeetodeid, nagu materjalide kvantitatiivne ja kvalitatiivne analüüs, kogude kattumine, tsiteerimiste uurimine, uurimise efektiivsuse analüüs jne. Nende meetodite kooskasutamine annab mitmekülgse pildi kogude koostisest.

Istungi viimane esineja oli Benita Rinne (Helsingi, Soome), kes rääkis Euroopa äri- ja majandusinformatsioonist CD-ROM-il. Helsingi Kaubanduskõrgkooli Raamatukogu on Soome majanduskirjanduse keskraamatukogu. Ta on ühtlasi üks pionee-re automatiseeritud teeninduse alal. Mitu arvutiandmebaasi on loodud koostöös teiste organisatsioonidega, nagu SCANP (Scandinavian Periodicals Index in Economics and Business), SCIMP (European Index of Management Periodicals) või raamatukogu enda poolt - BILD (Bibliographic Index of Library Documents). CD-ROM-i periood raamatukogus algas 1987. aastal, mil see idee oli veel uus terves Soomes.

1992. aasta algul oli raamatukogul 25 CD-ROM-i, millest 17 on lugejatele vahetult kättesaadavad. "CD-ROM Directory" andmetel on maailmas praegu 150-160 CD-ROM-i äri ja majanduse vallas. Enamik neist on välja antud USA-s, mis tekitab probleeme originaaldokumentide kättesaamisel. Kuna vajadus informatsiooni järele Euroopas on ilmne, alustas Kaubanduskõrgkooli raamatukogu oma esimese väljaandega CD-ROM-il 1989. aastal koostööd teiste andmebaasitootjatega Euroopas ja Skandinaavias. HELECON-i (majandusandmebaas CD-ROM-il) viies väljaanne sisaldab 7 erinevat teatme-andmebaasi, enamik neist on varustatud referaatidega. Materjal on hõlpsasti kättesaadav. Kui tehti küsitlusi kasutajate seas, olid hinnangud soodsad. Süsteem on kiire ja kerge, parem kui sidussüsteem (on-line).

Seminari viimast, 3. istungit juhatas dr. Gerard A.J.S. van Marle Hollandist. Istungile oli planeeritud 6 ettekannet "hallist" kirjandusest, mis oma väikese tiraaži tõttu on

raskesti kättesaadav, nagu dissertatsioonid, teadustööde aruanded, konverentside materjalid.

Esimene ettekanne oli Annun Jylhä-Pyyköselte Soomest. Ta analüüsis välismaa doktoridissertatsioonide kogusid Soome raamatukogudes. Soome ülikoolide raamatukogudes on üle 6000 km riiuleid välismaa dissertatsioonidega, mida on hangitud juba 1820. aastast alates. Märkimisväärne osa materjalidest on kataloogimata, mistõttu potentsiaalsetel kasutajatel on neid raske leida. 1989. aastal rajati Rahvuslik Depooraamatukogu, kuhu hakati koondama vähemkasutatavat kirjandust, et teha seda paremini kättesaadavaks. 46% materjalidest on juba depoose paigutatud, 23% on Helsingi Ülikooli Raamatukogus, 11% Turu Ülikooli Raamatukogus, 9% Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogus, 11% teistes raamatukogudes. Aastane juurdekasv on 2%. Rohkem kui 70% dissertatsioonidest tuleb Saksamaalt.

Csilla Deak (Veszprem, Ungari) rääkis dissertatsioonide kogumisest ja kataloogimisest Veszpremi Ülikooli Raamatukogus. 1958. aastast on raamatukogu pidanud ülikoolis kaitstud dissertatsioonide kaartkataloogi. Nüüd on 714 dissertatsiooni töödeldud arvutil. 1992. aastast on andmebaas VEDOKI kättesaadav flopikettal. Andmebaas lülitatakse Ungari tehnikakirjanduse andmepanka ja on seejärel kättesaadav nii kettal kui sidussüsteemi kaudu.

Irmgard Lankenau (Karlsruhe, Saksamaa) kõneles "hallist" kirjandusest, mis on kättesaadav andmebaasi SIGLE kaudu.

"Hall" kirjandus ei sisaldu sageli bibliograafiates ega andmebaasides, seda levitatakse kitsalt huvitatud organisatsioonides. Interdistsiplinaarsed uuringud aga lausa vajavad taolist informatsiooni. Paljudes maades on olemas raamatukogud, mis koguvad nii selle maa "halli" kirjandust kui ka välismaal välja antud aruandeid. Tuntumad neist on näiteks *British Library Document Supply Centre* või *Fachinformationszentrum* Saksamaal Karlsruhes. Et parandada "halli" kirjanduse kättesaamist, loodi 1980. aastal organisatsioon EAGLE (European Association of Grey Literature Exploitation). Tema ülesandeks oli multidistsiplinaarse andmebaasi SIGLE loomine,

mis haaraks rakendusteadused ja tehnika, majanduse, sotsiaal- ja humanitaarteadused. Andemebaas sisaldab ligi 250000 kirjet ja on kasutatav andmebaasi hostide kaudu Saksamaal, Prantsusmaal ja Inglismaal. Firma "Silverplatter" pakub seda ka CD-ROM-il. EAGLE liikmete ülesanne on garanteerida efektiivne dokumentide kättetoimetamine *on-line*-tellimuse või faksi teel. Ida-Euroopa maade jaoks on tähtis ühenduse võtmine ja infovahetuse alustamine Lääne-Euroopa maadega infovajajate nõuete rahuldamiseks, arvas Lankenau.

Ilse Vähäkyrö (Turu, Soome) rääkis vajadusest tõmmata üldsuse tähelepanu kirjandusele, mis on mõeldud vaid kitsamaale spetsialistide ringile. Turu Ülikooli juures asub Mereõpingute Keskus, mis annab välja kahte aruannete seeriat: A-seeria - rahvusvaheliseks levitamiseks, B-seeria - Soomes levitamiseks. A-seerias avaldatakse rahvusvahelise reputatsiooniga uurijate töid, B-seerias on bibliograafiad, konverentside materjalid. Raamatukogu on ainuke koht, mis garanteerib permanentse aruannete kättesaamise.

Liisa Levomäki ja Marje Talikka (Lappeenranta, Soome) ettekanne käsitles automatiseeritud raamatukogusüsteemi VTLS kasutamist "halli" kirjanduse kindlaksmääramisel Soomes. Soome raamatukogud võtsid kasutusele integreeritud raamatukogusüsteemi VTLS (Virginia Tech Library System) ja infovõrgu LINNEA (Library Information Network for Academic Libraries), et teha kättesaadavamaks raamatukogudes leiduvad materjalid. Esimesena hakkas VTLS-i kasutama Lappeenranta Ülikooli Raamatukogu 1989. aastal. Kättesaadavad on veel Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu ja Tampere Ülikooli andmebaasid. Iga raamatukogu kataloogib oma väljaanded nii ruttu kui võimalik, et teised raamatukogud saaksid neid kirjeid kasutada. Praegu on VTLS-il kümnekond integreeritud alasüsteemi. "Halli" kirjanduse identifitseerimine on eriti raske siis, kui otsijal on puudulik informatsioon otsitavast materjalist. LINNEA infovõrk teeb võimalikuks "halli" kirjanduse leidmise raamatukogude fondides.

Istungi viimases ettekandes andsid Andrei Zemskov ja

Irina Skorikova (Moskva, Venemaa) ülevaate ajaloo ja filosoofia alasest piiratud levikuga kirjandusest Venemaa Avaliku Teadusliku Tehnikaraamatukogu fondides.

Seminari lõppedes oli meeldiv kuulda, et igal aastal antakse IATUL-il välja esseeauhind parimale ettekandele. Seekord sai selle ainukesena Eestit esindanud Sirje Virkus ettekande eest "Eesti tehnikakirjandus 19. sajandil". Ara märgiti veel 2 noore Soome esineja - Irma Pasanen-Tuomaineni ja Pia Södergårdi tööd.

Kordaläinud seminari eest avaldati tänu nii esinejatele kui korraldajatele.

Kirjandus

1. IATUL Proceedings. New series. 1993. Vol. 2. 177 p.
2. Törnudd, E. Kirjastotieteemme tuloksia kansainvälisellä foorumilla // Signum. 1992. N:o 5. S. 140-141.

ÜHEST SEMINARIST

Marika Karo

5.-7. oktoobrini 1992. aastal toimus Eesti Majandusjuhtide Instituudi ruumides ERÜ, Helsingi Ülikooli Raamatukogu ja Helsingi Ülikooli Täienduskoolituskeskuse eestvedamisel täiendõppeseminar teadusraamatukogude keskastme juhtidele. Seminari teemaatika hõlmas organisatsiooni- ja personaliküsimusi, personali juhtimist muutuste ajal ja muudatuste läbi viimise vorme ja meetodeid.

Seminaril osales ligi kolmkümmend Eesti teadusraamatukogude keskastme spetsialisti, kellest enamik olid osakonnajuhatajad. Soomlastest seminari juhendajad olid oma ala tõelised spetsialistid: Arja-Riitta Haarala Tampere Tehnikaülikooli Raamatukogust, Pirkko Lahti Soome Vaimse Tervise Keskusest, Kaisa Sinikara Helsingi Ülikooli Raamatukogust ja Riitta Mäkinen Tampere Ülikooli Täienduskoolituskeskusest. Tampere Ülikoolis on Soome suurim raamatukogunduse osakond ja seal on ka keskne raamatukogutöötajate täiendushariduse keskus.

Kaisa Sinikara ja Arja-Riitta Haarala on raamatukoguhoidjate täienduskoolitusega tegelnud oma põhitöö kõrvalt raamatukogus, sestap oli ka nägemus probleemidest ja nende lahendamisest tihedalt seotud raamatukogude igapäevase tööga.

Seminari esimese päeva sisustas Arja-Riitta Haarala, kes rääkis raamatukogude arendamise üldistest eesmärkidest, raamatukogust raamorganisatsioonis ja raamatukoguvõrgu osana. Mõned A.-R.Haarala mõtted:

- * Raamatukogul peavad olema väga selgelt defineeritud üldised eesmärgid ja ülesanded. Kui püütakse pakkuda kõigile midagi ja õiges kohas ei osata öelda "ei", muutuvad raamatukogu tegevuse eesmärgid väga ebaselgeks, raamatukogusse satuvad "valed" lugejad ja samaaegselt langeb ka töötegemise motiivatsioon.
- * Igal raamatukogul tuleb paraku täita ka selliseid lisaülesandeid, mis ei lähtu otseselt raamatukogu soovist, kuid mida on vaja lisavahendite hankimiseks. Vahendite saamiseks tuleb paratamatult muuta ka pakutavaid teenuseid, mis võib tekitada konflikte raamatukogu juhtkonna ja personali vahel.
- * Õigesti tegutseb selle raamatukogu juhtkond, kes tegevusstrateegia väljatöötamisse kaasab ka keskastme juhte.
- * Väga vajalik on tagasiside raamatukogus pakutava ja tehtava kohta. Tampere Tehnikaülikoolis hindavad lugejad igal aastal raamatukogu tegevust tervikuna. Töötajate töö tulemuslikkust lastakse hinnata osakonnajuhatajatel. Hinnatakse töötaja professionaalseid võimeid, koostöö- ja teenindusvõimet, uuenemisvõimet ja töö efektiivsust. Vastavalt hindamistulemustele on töötajatele võimalik maksta kuni 25% palgalisa. Tundub, et Tampere Tehnikaülikooli Raamatukogus peaks motiivatsiooni hästi töötada olema.
- * Lugejate teenindamisel on oluline olla väga hästi kursis nende tegelike ootuste ja vajadustega. Kui pakkuda kogu lugejaskonnale ühesuguseid teenuseid, võib see lugeja silmis taset alla viia ja lugejate seisukohalt vaadatuna võivad mõned teenused lausa üleliigseteks osutada.
- * Põhiteenused peavad olema tasuta. Lisateenused, näit. raamatukogudevaheline laenus, koopiategemine, lindistamine, sidussüsteemi (on-line) infootsingud ja kõik individuaalsed teenused võivad olla maksulised. Soomes on valmas riiklik maksuliste teenuste määrus.
- * Väga oluline on raamatukogu *image*'i kujundamine, s.t. mille poolest ja kuivõrd mingi raamatukogu tuntud on. Hea *image* tõmbab ligi nii lugejat kui potentsiaalset tööjõudu. Ja mis

veelgi olulisem - see toob kaasa ka parema finantseerimise!

Soome raamatukoguvõrgu kohta rääkis A.-R.Haarala järgmist. Soomes on kümme keskset raamatukogu, mille ülesanneteks on erialakirjanduse kogude komplekteerimine ja nendes leiduva kättesaadavaks tegemine üleriigiliselt, RVL-i ja infoteenindus. Keskset raamatukogud hangivad üle 30% kirjandusest, nende arvele langeb 45% RVL-i teenustest ja 80% infoandmebaaside koostamisest. Ligi pool Soome raamatukogude lugejaskonnast on üht- või teistpidi nende raamatukogude kasutajad. Raamatukogudevahelisele koostööle löi hea aluse UDK liigitussüsteemi kasutuselevõtt ja 1970. aastatel alanud ülemaaline raamatukogude automatiseerimise protsess.

Pirkko Lahti, kes erialalt on psühholoog, kuid mõnda aega töötanud ka raamatukogus, rääkis töökollektiivist, selle tervisest, probleemidest, mis võivad esile kerkida muudatuste ja uuenduste läbiviimisel, sellest, milline peab olema ühe kollektiivi juht ning mida ta oma juhtimistöös peaks silmas ja meeles pidama. Rääkides tervest ja töövõimelisest kollektiivist, tõi P.Lahti välja järgmised tunnused.

Kogu kollektiiv tunnetab ühist eesmärki ja loomulikult ka töötab selle eesmärgi saavutamise nimel. Tööjaotus kollektiivi liikmete vahel on hea ja igal töötajal on selge ettekujutus nii pidevatest kui jooksvatest ülesannetest, mida ta täitma peab. Kõigil on võimalik otsuste tegemise juures kaasa rääkida, kollektiivis valitsevad normaalsed inimestevahelised suhted. Healt juhilt loodetakse täpset ja operatiivset informatsiooni, mis peab jõudma kollektiivi kõigi liikmeteni. Juht peab oskama lahendada probleeme õigesti ja suutma anda oma alluvatele tagasisidet nende tööülesannete täitmise kohta. Kollektiivi juhtidele, eriti naisjuhtidele, pani ta südamele, et nad ei kipuks ka tööl täitma ema rolli, s.t. suhtlema vanemlikult tasandilt. Samuti hoiatas P.Lahti liigse "sõbrannatsemise" eest suhetes alluvatega. Veel jagas ta selgitusi selle kohta, millised on erinevad juhi tüübid ja millised on erinevate tüüpide head ja halvad küljed, mida peaks juht suhetes alluvatega teadma, kuidas saada üle kriisisituatsiooni-

dest ja konfliktidest, kuidas soosida initsiatiivi ja algatusvõimet jne. Töö tulemuslikkusele aitab kaasa ka töökollektiivis valitsev psühholoogiline kliima, s.t. milline on asutuse *image*, kas juhtimisstiil ja -põhimõtted tagavad töötajatele turvalisuse, kuidas on fikseeritud eri rühmade õigused ja kohustused. Loomulikult ei suuda ka psühholoog pakkuda valmis retsepte, kuidas ühes või teises olukorras käituda, kuid enamasti on abi juhtimise "nelja tee reeglist", mis P.Lahti poolt kokkuvõetuna kõlaksid järgmiselt:

* Ära sunni alluvat tegema seda, mille õigsuses sa ise kindel ei ole.

* Ära anna liiga kergesti alla.

* Tunneta ka ise tulemust, milleni tahad jõuda.

* Olgu sul lisaks lihtsalt õnne ja head kätt.

Ja kõigele lisaks - usalda oma intuitsiooni (*karisma*'t).

Viimase päeva teemadering hõlmas personaliga seonduvaid küsimusi. Kaisa Sinikara tõi välja põhjused, mis probleeme võivad tekitada. Esikohale seadis ta puuduliku informatsiooni või selle halva leviku. Adekvaatset informatsiooni ja selle jõudmist kollektiivi kõigi liikmeteni rõhutati kogu seminari vältel. Probleeme võib tekitada ka juhi küündimatus - hea oma eriala tundja ei pruugi veel olla sobiv juht! Loomulikult raskendab töötamist ka koostöö puudumine erinevate osakondade vahel ja lihtsalt inimlik hirm oma töökohta kaotada.

Et probleemide teket ennetada, tuleks kõik töötajad juba nende tööletuleku eel võimalikult hästi kurssi viia sellega, mis neid ees ootab. Soomes tehakse seda niimoodi. Uute töötajate kohandamiseks uue keskkonnaga tutvustatakse neid põhjalikult asutuse sisekorraga ja asutuse asendi ja ülesannetega selle raamorganisatsioonis. Töötajatele selgitatakse detailselt nende palgatingimusi, töökaitse reegleid, täienduskoolituse ja kutseorganisatsioonidest osavõtmise võimalusi. Samuti antakse ülevaade nendest eelistest, mida töökollektiivi liige oma töökohal kasutada saab. Ja veel, vastavalt Soomes 1989.a. vastu võetud ühistegevusseadusele, on tööandja kohustatud töövõtjat informeerima ka nendest muudatustest, mida lähitu-

levikus oodata on, nagu koondamised, laenu võtmise võimalus jne.

Seminari lõpuosas rääkis Riitta Mäkinen raamatukoguhoidjate täienduskoolituse võimalustest ja meetoditest Soomes. Tundub, et Soomemaal pööratakse täienduskoolitusele väga suurt tähelepanu ja töötajate arendamist peetakse väga tulusaks investeerimiseks. Eriti oluline osa on täienduskoolitusel täita reformide ja muudatuste planeerimisel ja õnnestumisel.

Lõpetuseks. Osalesin sellisel seminaril esmakordselt. Jäin seminaril pakutuga väga rahule ja tundus, et seda arvasid ka teised osalejad. Kolm päeva tihedat mõttetööd ja ühisarutelusid panid nii mõnedki asjad peas liikuma - palju kasu sellestki!

"BIBLIOTHECA BALTICA" LÜBECKIS

Malle Ermel

Enam kui neli viimast aastakümnet olid mõisted Ida- ja Lääne-Euroopa rohkem poliitilised kui geograafilised. Läänemeri, mis siis lahutas, on taas ühendamas enda ümber elavaid rahvaid. Selle tunnistuseks on ka 16.-17. juunil 1992.a. hansalinnas Lübeckis sealse linnaraamatukogu korraldusel toimunud rahvusvaheline sümposium "Bibliotheca Baltica". Kohal olid üheksa riigi raamatukoguhoidjad, Eestit esindasid Rein Aru (Rahvusraamatukogu), Malle Ermel (Tartu Ülikooli Raamatukogu) ja Kyra Robert (Teaduste Akadeemia Raamatukogu).

"Bibliotheca Baltica" ("BB") idee sündis kaks aastat varem Kielis sümposiumil "Ars Baltica". Kokkusaamise eesmärgiks oli taasteadvustada Läänemere regiooni ajaloolisi ja kultuurilisi seoseid ning virgutada raamatukogusid koostööle ühise kultuuripärandi hoidmisel ja kättesaadavaks tegemisel.

Ürituse tähtsust Schleswig-Holsteini Liidumaa kirevas äri- ja kultuurielus tõendab asjaolu, et sümposiumi tuli avama haridus-, teadus-, noorsooprobleemide ning kultuuriminister Marianne Tidick; piduliku vastuvõtu raekojas korraldas Lübecki linnapea Michael Bouteiller.

"Läänemeremaade ajaloolised ja kultuurilised seosed" oli esimese istungi üldteema. Avaettekanne "Läänemereruum kui kultuuriruum" oli Helsingi Ülikooli ajaloo professor Matti Klingelt. Ta lähenes teemale kolmes seoses: imperium ja perifeeria, linn ja maa, saksa ja mittesaksa. Oleks võinud tuua veel neljandagi - metropol ja provints.

Imperiumimeelsetel ja selle vastastel ideedel on Euroo-

pas pikk traditsioon. Protestantlikes maades on impeeriumi-ideedele olnud tugev vastuseis. Läänemeremaad on üldiselt protestantlikud, v.a. katoliiklikud Poola ja Leedu ning õigusklik Venemaa. Põhjamaad on mingil määral impeeriumiidee eitus. Pärast II Maailmasõda jagati Euroopa kahe suure impeeriumi, kommunistliku Venemaa ja Ameerika Ühendriikide poolt kaheks leeriks.

Läänemeremaade linnakultuuris on kogu ajaloo vältel olnud sarnaseid jooni. 19.saj. rahvuslikud liikumised olid mingil määral linnakultuuri vastu, sest linnakultuur on toonud rahvaste ellu midagi sellist, mida seal varem pole olnud (religioon, teadus, migratsioon).

Regioonis domineeriv keel sõltub sellest, millise riigi mõju on määrav. Saksa keel on olnud *lingua franca*. Täna ajalooteaduses on olulisel kohal identiteediküsimus: millisesse kultuuriruumi me kuulume?

Prof. M.Klinge ennustab Saksamaa kui võimsa tööstus- ja kultuurimaa esiletõusu Euroopas. On riike ja rahvaid, kes näevad selles uut ohtu Euroopas väljakujunenud tasakaalule.

Prof. Klaus Zernack (Berliini Vaba Ülikool) kõneles teemal "Kirde-Euroopa kui ajalooruum". Ajaloolises plaanis on selle piirkonna areng olnud seotud Hansa Liiduga, mille laundasadid riikide majanduslikud erihuvid ning Rootsi riigi esiletõus 17.saj. Kirde-Euroopa pole üksnes geopoliitiline mõiste, see on ühine ajalooruum. Veel hiljuti oli selline käsitus puhtteoreetiline. II Maailmasõja tulemusena jagunes see piirkond demokraatlikuks (Põhjamaad) ja nn. rahvademokraatlikuks (Idablokimaad). Demograafiline situatsioon Läänemere regiooni idaosas muutus tugevasti.

Ida-Lääne vastasseisu kadumine on loonud võimaluse majanduslikuks ja kultuurialaseks koostööks. Ökoloogiliste probleemide ühine lahendamine aitab inimkonnal ühtse tervikuna minna kolmandasse aastatuhandesse.

"Raamatu levik ja raamatukogude ajalugu Läänemeremaades" oli Jānis Krēslinšis (Stockholmi Kuninglik Raamatukogu) ettekande teemaks. Ta käsitles seda 16.-17.saj. katoliikluse ja

protestantluse vahelise võitluse kontekstis. Katoliikluse kantsiks Põhja-Euroopas kujunesid Braunschweig, Vilnius, Riia, Tartu. Protestantismi mõju kinnistas ülemvõimule pürgiva Rootsi (kuningas Gustav II Adolphi) hariduspoliitika 17. sajandil. 17.saj. ja 18.saj. I veerandil oli Põhja-Euroopas väga elav raamaturinglus. Sellele aitasid kaasa ülikoolide ja gümnaasiumide asutamine ning sõjad. Näiteks katoliiklike raamatukogude rüüstamisega Kolmekümneaastase sõja ajal pandi alus mitmele Rootsi eraraamatukogule. Raamatukogude fondide uurimine tooks palju selgust raamatute rändesse. Katoliiklike ja luterlike ülikoolide raamatukogude koostise uurimine tooks nii mõndagi uut ideede võitluse ajaloosse Põhja-Euroopas.

Dr. Margarete Andersson-Schmitti (Uppsala Ülikooli Raamatukogu) ülevaade Uppsala ja Lundi ülikooli raamatukogu ning Stockholmi Kuningliku Raamatukogu vanadest fondidest kinnitas J.Krēslinši ettekandes öeldut raamatute rändamise kohta. Nende raamatukogudega põhjalikum tutvumine annaks olulist lisateavet Tartu jesuiitide kolleegiumi ajaloo uurijatele.

17.juuni istungite teema võiks eesti keeles sõnastada "Teel kooperatiivse Läänemere raamatukogu poole - koostöö võimalused".

Dag-Ernst Peterseni (Wolfenbüttel), Hertzog Augusti Raamatukogu restaureerimistökoja juhataja rohkete slaididega, meetodiliselt väga hästi ülesehitatud ettekanne tutvustas sealseid raamatuhoiu ja restaureerimis-konserveerimistööde põhimõtteid. Selles vallas pole meie raamatukoguhoidjatel ja restauraatoritel põhjust häbeneneda - töötame heal tasemel.

Dr. Werner Schwartzi ettekanne käsitles ajalooliste kogude hoiu ja lugejateeninduse probleeme Göttingeni Ülikooli Raamatukogus. Kogude säilitamise ning lugejasoovide igakülgse rahuldamise vastasseis on üks pingeallikaid enamikes raamatukogudes. Väljapääsu nähakse ajalooliste kogude mikrofilmimises. Euroopa Ühenduse üks kultuurialaseid projekte - ERROM - ongi selleks ellu kutsutud. Projekti keskus asub Pariisis, kuhu koondub ka andmepank mikroformide kohta.

Helsingi Ülikooli Raamatukogu direktor prof. Esko Häkli toonitas oma ettekandes "Kogumine, kättesaadavaks tegemine, informatsioon - kooperatsiooni eeldused", et enne kui asuda kavandama ühistööd, tuleks selgeks rääkida selle alused. In-

formatsiooni puudulikkus Ida-Euroopa raamatukogude kohta teeb koostöö raskeks. Oma eesmärgiks oligi prof. Häkli seadnud tutvustada Baltimaade raamatukogundust, tuginedes isiklikele tähelepanekutele, ning Eesti, Läti ja Leedu rahvusraamatukogudelt saadud ankeedivastustele. Millised olid tema ettepanekud meie raamatukogunduse integreerimiseks Euroopa raamatukogundusse, jäigi kuulmata, sest meid ootas lõunasöögile Lübecki Üldkasuliku Seltsi president. Aga loodetavasti võime seda peatselt lugeda sümposiooni materjalide kogumikust.

Pärastlõunase istungi täitsid ülevaated vana raamatu ja *baltica*-kogudest Läänemeremaade raamatukogudes. Esinejateks olid Jesper Düring Jørgensen (Kopenhageni Kuninglik Raamatukogu), dr. Margarete Andersson-Schmitt (Uppsala Ülikooli Raamatukogu), dr. Henryk Rietz (Toruńi Ülikooli Ajaloo- ja Arhiivinduse Instituut), Kristiina Hildén (Helsingi Ülikooli Raamatukogu), Boriss Volodin (Saltõkov-Štšedrini nim. Raamatukogu Peterburis), Malle Ermel (Tartu Ülikooli Raamatukogu), Laima Bajoruniene (Leedu Rahvusraamatukogu), Jānis Turlajs (Läti Kultuuriministeerium), dr. Horst von Chmielewski (Herderi Instituudi Raamatukogu Marburgis).

Lübecki Linnaraamatukogu direktor dr. Jörg Fligge avaldas soovi nii oma ettekandes "Raamatukogude ühistöö ülesanded ja eesmärgid "Bibliotheca Baltica" raames" kui ka lõppsõnavõttus, et sümposioon "Bibliotheca Baltica" ei jääks ühekordseks ettevõtmiseks, vaid see saaks regulaarse koostöö alguseks; et "Bibliotheca Baltica" kasvaks Läänemeremaade raamatukogusid ühendavaks organisatsiooniks, kellel on oma väljaanded - aastaraamatud, infolehed, raamatukogude teatmikud, regionaalbibliograafiad; kes korraldab ühiskonverentse ja eri maade raamatukoguhoidjate vahetust.

Dr. J. Fligge ettepanekud leidsid üksmeelse toetuse. Järgmine "Bibliotheca Baltica" toimub 1994. a. Tartus. Seda valmistavad ette prof. Esko Häkli, dr. Jörg Fligge ja Malle Ermel.

"Poliitbüroo", nagu juhtkolmik end naljatades kutsus, esimene kokkusaamine oli novembris Helsingis. Arutlusel olid "BB" organisatsiooniline vorm, põhikirja (statuudi) projekt, Tartu sümposiooni temaatika. Nii et - raamatukoguhoidjad, ühinegem!

KAKS EESTI RAAMATUKOGUTÖÖTAJAT
SEMINARIL "RAAMATUKOGUDE SISUSTUS,
SELLE PLANEERIMINE JA ORGANISEERIMINE"

Kertu Uri

Augustis 1992 toimus Saksa Raamatukoguinstituudi (Deutsches Bibliotheksinstitut, edaspidi DBI) korraldusel seminar teemal "Raamatukogude sisustus, selle planeerimine ja organiseerimine". Seminar, mis sai teoks DBI välissuhete osakonna töötajate E.Simoni ja H.Bronski initsiatiivil, toimus Stuttgarti lähistel ja oli esmakordselt mõeldud Kesk- ja Ida-Euroopa raamatukogutöötajatele. Käesoleva kirjutise autoril ja TA Raamatukogu väliskirjanduse osakonna töötajal Helle Klementil oli ootamatu võimalus seminarist ja sellele järgnevalt õppereisist osa võtta. Allpool mõningaid muljeid kuulust-nähtust.

Osavõtjaid oli kutsutud 10 maalt: Poolast, Ungarist, Bulgaariast, Rumeeniast, Tšehhi ja Slovaki Liitvabariigist, Venemaalt, Horvaatiast, Eestist ja Lätist. Mis alusel osavõtjate valik toimus, jäi selgusetuks, aga kokku oli tulnud päris kirju seltskond: ainult 3 seminarist osavõtjat tegeles otseselt raamatukogude sisustuse probleemidega, ülejäänud kuulusid valdavalt "tavaliste" raamatukogutöötajate ridadesse (seal oli infotöötajaid, kataloogijaid, komplekteerijaid jne.). Nagu korraldajad ise hiljem ütlesid, polnudki eesmärk kokku kutsuda ainult arhitekte ja disainereid. Olulisem oli näidata Kesk- ja Ida-Euroopast tulnuile Saksamaa raamatukogusid, pakkuda neile võimalust kohtuda kolleegidega teistest maadest ja luua kontakte. Suur oli võõrustajate endi huvi Kesk- ja Ida-Euroopa maade raamatukogutöötajate probleemide vastu, sest siiani pole ju vastastikuseid kontakte praktiliselt olnud. Ja kuigi seminarist osavõtu eeltingimus oli hea saksa keele oskus, kõikus tase mittemõistmisest keele täie-

liku valdamiseni (üksikud). Nii võis paljude osasaamine nii seminari teoreetilisest kui ka praktilisest osast kujuneda üsna piiratuks.

Seminari 3 esimest päeva olid pühendatud ettekannetele, mida pidasid nii korraldajad DBI-st kui ka osavõtjad. Külaste ettekanded tutvustasid valdavalt vastava maa raamatukogusid (ajalugu, arvud, tänapäev), mida oli täiendatud tänaste probleemide esiletoomisega. Neid refereerida pole siinkohal mõtet. Tooksin esile vaid mõned üldised jooned, mis läbisid kõiki ettekandeid ja on tuttavad meilegi - rahanappus, sest kultuuri ja haridust ei suudeta praeguses majanduslikus olukorras piisavalt toetada, koordineerimatus jne.

Pisut pikemalt tahaksin peatuda DBI töötajate ettekangetel, sest need võiksid lugejaile rohkem huvi pakkuda. Kõigepealt aga põgus ülevaade DBI-st.

DBI on nii raamatukogunduslik uurimis- kui ka teeninduskeskus. 140-st töötajast 1/3 on raamatukogundusliku haridusega ja 1/3 info- või arvutispetsialistid. Instituudil on raamatukogude suhtes nõuandev, soovitav ja informeeriv roll, mitte kohustav. DBI põhiline püüd ja eesmärk praegu on Saksamaa raamatukogusüsteemi ühtlustamine, sest juba Saksamaa poliitilisest eripärast (liidumaad) johtuvalt on raamatukogude tingimused, võimalused ja ülesanded väga erinevad, sageli puudub liidumaa-sisene ja liidumaade-vaheline koordineatsioon. Põhilised valdkonnad ja probleemid, mis vajavad koordineerimist, on kataloogiandmepankade loomine, ühtsete normide ja standardite arendamine, infovahetus.

Nagu öeldud, on DBI põhiülesanne nõuandmine ja seda järgmiste probleemide vallas:

- raamatukogude ehitus ja tehniline varustatus (sel teemal pidas seminaril ettekande U.Kissling DBI ehitusarhiivist);
- raamatukogude õigusprobleemid;
- raamatukogude juhtimise ja organisatsiooni küsimused;
- kõik raamatukogutöö praktilised küsimused;
- kontaktid välismaa raamatukogudega jm.

DBI koostab regioonidesiseseid ja -vahelisi andmebaase,

organiseerib täiendõpet ja praktilise kallakuga uuringuid. Uurimistulemused avaldatakse väga operatiivselt DBI väljaannetes, mida tutvustas seminaril oma ettekandes H.Rösner, DBI vastava osakonna juhataja, kes on valmis meie raamatukogusid DBI väljaannete muretsemisel igati abistama. Lisaks uurimisprojektide tutvustamisele ja tulemuste avaldamisele annab DBI välja kõikvõimalikke statistilisi materjale, bibliograafiaid, Saksamaa raamatukogude aadressraamatut ja ajakirja "Bibliotheksdienst". DBI poolt on koostatud ka ajakirjade (600000 nimetust) ja kongressimaterjalide (76000 nimetust) andmebaasid. Samuti tegeldakse aktiivselt programmi OPAC (On-line Public Access Catalogue) väljaarendamisega, mis kergendab nii lugejate kui raamatukogutöötajate tööd tunduvalt, sest programm võimaldab mitmete rutiinsete protsesside, nagu laenutuste, meeldetuletuste, raamatukogudevaheliste laenutuste ning tellimiste kiirendamist. Paljudes raamatukogudes on seda süsteemi ka juba edukalt rakendatud. Mõnel liidumaal on loodud regionaalne arvutivõrk, mis võimaldab väga kiiret infovahetust. DBI püüab praegu kiirendada ülesaksamaalise arvutivõrgu loomist.

DBI töötajate ideed ja mõtted põrkuvad aga, nagu meilgi, reaalsele oludele ja majanduslikele probleemidele. Kuidas viia ideed tegelikkuseni, selleks pakkus variante ja mõtlemisainet seminari ümarlaua vestlus H.Jouly (Stuttgarti linnaraamatukogu) juhtimisel. Praktiliste näidete ja eri maade kogemuste varal toimus päris huvitav mõttevahetus ideede rakendamise teemal. Ka Helle Klementi TA Raamatukogust esines lühikese sõnavõtuga TA Raamatukogu juurdeehitusest.

Seminari teoreetilises osas oli võimalus kuulata U.Gutschneriani (Goethe Instituut) ettekannet instituudi initsiatiivil loodavatest saksa lugemissaalidest, mida sisustatakse praegu nende maade jaoks, kuhu Saksa valitsusel pole kavas Goethe Instituuti rajada. Lugemissaalide põhiline eesmärk on saksa kultuuri ja keele propageerimine. On töötatud välja lugemissaali mudel, mis näeb ette ligikaudu 1000 raamatut (neist 500-600 teatmeteost, 200 üldteost, lisaks saksa

kirjanduse klassika), 1 ajaleht, 10 ajakirja (tavaliselt 5 humanitaarse ja 5 loodusteadusliku sisuga), videofilme Saksa- maast, muusikat ning keelekursusi kassettidel. Käesoleval ajal rajatakse lugemissaale Venemaale, Bulgaariasse, Poolasse ja Rumeeniasse.

Neli päeva kestnud õppereis tutvustas põhiliselt Stuttgarti ümbruse mitmesuguseid raamatukogusid. Programm sisaldas eri tüüpi, erinevate ülesannete ja erineva suurusega raamatukogusid, alates Daimler Benzi (kuulsa autofirma Mercedes Benzi raamatukogu) suhteliselt suletud ja kitsale ringkonnale mõeldud, ülihästi automatiseeritud infokeskusest kuni moodsa ja uue ning tohutu suure Baden-Württembergi liidumaa raamatukoguni.

Kuna seminari põhirõhk oli sisustusel, siis tutvustati neid raamatukogusid põhiliselt sellest vaatevinklist. Muidugi torkas silma väga heal tasemel info. Kõikvõimalikud sildid viidetega, mis olid antud selgelt ja suurelt, majajuhid jne. See on siiani nõrk koht meie raamatukogudes, mis oleks küll isegi praeguses viletsas majanduslikus olukorras kergesti parandatav. Ajalehti saab paljudes raamatukogudes lugeda juba fuajees. Ka kataloogid on sageli sealsamas, nii et lugeja saab raamatu koju laenata ilma raamatukokku tegelikult sisenemata. Garderoobe enamasti pole. Nende asemel on lukustatavad kapid, kuhu saab panna nii riided kui pakid. Lugejapilet on vajalik ainult laenutamisel, muidu on sissepääs kõigile vaba. Paljudes raamatukogudes (sõltub muidugi ka maja ja fondide suurusest) on kogu fond avariilulitel. Varastamisega erilisi probleeme pole, kuid päris vabad pole sellest pahest nemadki (kuigi kopeerimisvõimalused on väga head). Kopeerimismasinat kasutamine on üsna erinev: mõnel pool on need täiesti lugejate käsutuses, mõnel pool teevad raamatukogutöötajad koopiaid, mõnel pool on see töö antud erafirmade käsutusse. Olulisemad protsessid raamatukogude sisetöös on automatiseeritud ja pea igal töölaual võis näha arvutit.

Ja sisustus! Seda kirjeldada pole võimalik. Üldmulje oli - hele, ruumikas, praktiline ja igati läbimõeldud.

Meid viidi ka kahte firmasse, mis tegelevad spetsiaalselt raamatukogude sisustuse probleemidega.

Ühe firma, *Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken* (EKZ) funktsioonid on laiemadki. Nad muretsevad (teenindades põhiliselt küll avalikke raamatukogusid) raamatukogudele kõike, alates bürootarvetest ja lõpetades mööbliga. Firmasse kuuluvad ka raamatukogundusliku haridusega spetsialistid, kes prognoosivad raamatukogude vajaduse teatud raamatu osas, tellivad vastava koguse ja kataloogivad. Nii lahkub raamat firmast juba kataloogituna koos kataloogikaartidega. Kui on vajadus, köidetakse firmas raamatud uude, raamatukogule sobivasse kõvakõitesse. Kõitmisosakonna tööd näidati meile EKZ-is päris põhjalikult. Tervete partiidena saabunud tuliuutelt raamatutelt võetakse kaaned ära, need tugevdatakse, kaetakse kilega, lõigatakse nurgadki ümaraks (et ei lõhuks käsi!) ja köidetakse siis uuesti. Samasse osakonda tulevad ka raamatukogudes lagunenud raamatud. Põhjalikumalt näidati meile veel firma mööblukujunduse osakonda ja mööblinäidiste saali. (Nii EKZ-i kui ka allpool tutvustatava firma *Schulz Speyeri* kataloogid on olemas TÜ ja TA Raamatukogus.)

Teine firma, mille tegevust meile tutvustati, oli raamatukogumööblifirma *Schulz Speyer*. Firma näitusesaalis oli võimalus näha nende toodangut ja lisaks sellele pakuti linnulennult näha kuut selle firma poolt sisustatud raamatukogu. Vastavalt ruumilistele võimalustele ja töötajate soovile oli tulemus tõesti maksimaalne. Meeldiv oli, et kogu seminari seltskonda koheldi kui potentsiaalseid kliente.

Meile on praegu oluline informatsioon, mida ja kuidas kuskil tehakse. Oleks selliseid sõiduvõimalusi võimalikult paljudel meie raamatukogutöötajatel! Eriti aga raamatukogu töö organiseerijatel. Järgmisel aastal saab ilmselt veel üks DBI seminar teoks ja see on mõeldud eelkõige raamatukogude direktoritele.

Aga rõõm oli ka tõdeda, et vähemalt TÜ Raamatukogu on nähtud raamatukogudega üldpildis täiesti võrreldav, välja arvatud muidugi tehnika...

LUGEMISÜHINGUTEST LAIAS MAAILMAS JA EESTIS

Urve Tõnnov

Kuidas õpivad lapsed lugema? Kuidas on lugemine ja kirjutamine omavahel seotud? Mida tähendab mõtestatud lugemine? Millest sõltub lugemisvilumus? Mida annab meile kiirlugemiskeskus? Kas meilgi on kirjaoskamatu? Kui palju võiks neid olla kogu maailmas? Kui palju on Eestis koduraamatukogusid - ja kui paljudes peredes on püsiv lugemisharjumus? Kas me oleme hakanud rohkem või vähem lugema - ja miks? Miks meil ei ole häid õpikuid - ja missugused need peaksid olema? Kuidas õpetada lugema-kirjutama arenguhälvetega inimesi? Kuidas mõjutab lugemis- ja kirjutamiskeskust kompuutriajastu? Kas ja mida loevad noorukid? Aga üliõpilased, õpetajad, teadlased, kunstirahvas, arstid, koduperenaised, maarahvas...? Mis tähtsus on lugemisel inimesele, rahvusele, inimsoole üldse ja miks nii väga muretsetakse kirjaoskuse ja mõtestatud lugemiskeskuse pärast kogu maailmas?

Enam-vähem selline on küsimuste ring, millele vastuste leidmiseks asutati Tartus 9.mail 1992 Eesti Lugemise Ühing (rahvusvahelise lühendiga EstRA).

Sedalaadi ühingu vajalikkuse idee ei sündinud Eestis. Pigem võiks öelda, et ka Maarjamaal kutsuti ellu maailmas aastakümneid aktiivselt tegutseva organisatsiooni tilluke analoog. Nimelt tegeleb rahvusvahelisel tasandil kirjaoskuse ja lugemise õpetamise-arendamise probleemidega Rahvusvaheline Lugemise Assotsiatsioon - International Reading Association (IRA). IRA on kõigile huvilistele avatud organisatsioon. Ta asutati 1956. aastal ja pareguseks on IRA-l umbes 93000 lii-

get maailma 90 riigis. IRA ühendab väga erinevate elukutsetega inimesi, nii teoreetikuid kui praktikuid: pedagooge, sotsiolooge, psühholooge, meedikuid; raamatukogu-, kirjastus- ja haridustöötajaid, mitmete erialade teadlasi. IRA komiteedes, töö- ja huvigruppides käsitletakse emakeele õpetamise metoodikat eri vanuseastmetel, lugemisharjumuste kujundamist ja arendamist, teksti mõistmise ja retsepttsiooni küsimusi; lugemisuuringute psühholoogilisi ja sotsioloogilisi meetodeid; eripedagoogika, defektoloogia ja logopeedia küsimusi. Eriti aktuaalsed on praegusajal lugemise probleemid mitme erineva kultuuriga (nn. multikultuursetes) maades ja rahvusvähemuste hulgas. Püütakse analüüsida ja ületada neid raskusi, mis tekitavad erinevate kultuuride (ja keelte!) kooseksisteerimisel tänapäeva maailmas. Eriti oluline on lahendusteede leidmine Euroopa riikidele ja Põhjamaadele.

IRA toetab rahaliselt lugemisalaseid uuringuprojekte ja määrab igal aastal 25-30 auhinda parematele töödele, mis tehtud lugemise arendamiseks. IRA annab välja nelja erialaajakirja: "The Reading Teacher", "Journal of Reading", "Reading Research" ja "Lectura y Vida" (viimane käsitleb lugemisprobleeme hispaaniakeelsetes maades) ja ajalehte "Reading Today". Peale selle ilmub aastas 8-10 mahukat monograafiat või artiklikogumikku.

Aukartustäratav on IRA korraldatavate ürituste arv - aastas üle 300 - mis mõeldud lugemise edendamiseks. Siia kuuluvad konverentsid, seminarid, töögruppide nõupidamised, praktilised õppused, tutvumisreisid ja kohtumised, mis annavad võimalusi ühistööks ja infovahetuseks.

IRA eesmärkide elluviimiseks Euroopa riikides on loodud IRA Euroopa Arenduskomitee (1979), mis keskusena hõlmab praegu 13 riigi lugemisühinguid ja laiendab oma tegevust Ida-Euroopa, sh. ka Balti riikides. Eesti lugemise uurijaid on juba kutsutud osalema mitmel IRA Euroopa Arenduskomitee korraldatud seminaril ja konverentsil.

Omapoolset tuge pakkus Eestile juba enne siinse ühingu asutamist Soome Lugemise Ühing (FinRA), kes oma ajakirjas

"Kielikukko" on nõus avaldama Eestis korraldatud uuringute materjale või informatsiooni ühingu tegevusest. Aprillis toimus ka eesti ja soome lugemisprobleemide alane ühisnõupidamine.

Tulles tagasi Eesti Lugemise Ühingu asutamiskoosoleku juurde, võib rõõmustavalt märkida, et huvi loodava ühingu vastu oli piisavalt suur; temaatika, millega Eestis lugemise õpetamisel, arendamisel ja uurimisel seni tegeldud, küllalt lai ja mitmekesine, ning et kokkutulnuil oli soov edasiseks ühiseks tegutsemiseks. Kõige rohkem huvilisi oli ootuspäraselt Tartust ja Tallinnast, kohale oli aga sõidetud ka Võrust, Narvast ja Sillamäelt. Esindatud olid kesk- ja kõrgkoolide õpetajad ja koolijuhid, metoodikud, teadlased, raamatukogutöötajad, ajakirjanikud.

Asutamiskoosolekul saadi vastastikku tuttavaks, igaüks andis lühikärgelise oma huvialast lugemise õpetamisel, uurimisel või arendamisel. Võeti vastu Eesti Lugemise Ühingu põhikiri, valiti president ja juhatus, kavandati edasised töösuunad. Ühingu presidendiks sai TPÜ infoteaduste osakonna juhataja dotsent Aira Lepik, asepresidendiks TÜ pedagoogikakeskuse professor Jaan Mikk.

EstRA on oma lühikese tegevusaja jooksul püüdnud end kurssi viia maailma lugemisühingutes tehtava tööga ja nende väljaannetega, kavandanud koostööprojekti FinRA-ga, pidanud organisatsioonilisi ja temaatilisi seminare. Tutvustamaks oma liikmeskonda ja liikmete huvialasid, andis ühing välja ka oma esimese infolehe eesti ja inglise keeles.

Vastne ühing sai oma esimestel elukuudel ka mitmed rahvusvahelised ristsed: oktoobris viibis Eestis ja külastas Tartu ning Tallinna EstRA gruppe IRA *president-elect* Doris Roettger. Ta tundis huvi EstRA tegevussuundade vastu ja esines ettekandega lugemisest tänapäeva maailmas, eelkõige mureprobleemidest, mis on seotud lugemishuvi langusega. Kuidas üldse saavutada, et noored inimesed hakkaksid lugema - see tundub olevat paljude kõrgeltarenenud riikide jaoks suur ja tõsine probleem.

Oluline oli Eesti lugemisuurijatele ka fakt, et IRA Euroopa Arenduskomitee korraldas oma seekordse sügisistungi Tallinnas. Väljasõitu kasutati ka kontaktide sõlmimiseks Eestis ja oma tööpraktika tutvustamiseks EstRA juhtkonnale. Nii on Eesti lugemisuurijatel juba piisavalt palju sõpru ja huvialaseid sidemeid.

Lugeja ja lugemine - see on raamatukogu igapäevase elu sisu. Ka kõik raamatukogu probleemid lähtuvad sellest sõna-paarist. Huvi tunda, uurida ja kaasa lüüa lugemisega seon-duvates küsimustes võiks tahta küll iga raamatukoguhoidja!

MÕNEDEST VÄHEM TEADA OLEVATEST ERAKOGUDEST
TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

Hain Tankler

Pikkade aastate töö tulemusena on ülikooli raamatukogu fondides leiduvate vanemate isiklike raamatukogude uurimisega üsna kaugele jõutud. Mitmel korral on räägitud ja kirjutatud Karl Morgensterni kogust - nii kollektiivselt kui üksikult. Esialgsed kokkuvõtlikud ülevaated pärinevad E.Hanssonilt, V.Klementilt, K.Noodlalt, T.Šahhovskajalt, K.Schmidtilt, M.Vahingult, E.Valk-Falgilt, hilisemad arendused on E.Hanssonilt ja K.Schmidtilt. Korduvalt on uurijate tähelepanu köitnud Karl Ernst von Baeri kogu (K.Noodla, E.Jaanson ja M.Valt). On ülevaade ka krahvinna M.A. von Lestocqi (M.Rand), J.F.Recke (E.Jaanson), F.Giese (T.Ilomets), P.Aleksandrovi (N.Vorobjova), G.Bergmanni (K.Taal), A.Neustrojevi (L.Urba), R.Hausmanni (T.Täpsi) ja K.Veltmanni (A.Laumets) kogust. N.Vorobjoval valmis hiljuti käsitus F.Bulgarini kogust. Lisaks nendele erakogudele on uuritud veel nn. Soome kogu (K.Jentson), Tallinna Gümnaasiumi (O.Nagel) ja TÜ Meteoroloogia Observatooriumi raamatukogu (L.Urba).

Käesolevas ülevaates käsitletakse seni veel uurimata erakogusid, mis on 19.saj. komplekteeritud TÜR-i fondidesse. Vaatlusaluseks ajavahemikuks on seatud ümmarguselt 50 aastat, alustades 1839. aastast, mil ametist lahkus raamatukogu esimene direktor Karl Morgenstern (kelle ajajärk on paremini uuritud) ja lõpetades 1880-ndate lõpuga, mil katkes aktsesiooniraamatutesse annetajate nimede kandmine. (See näib kokku langevat ka ajaga, mil registraatorirollist astus tagasi Hugo Kapp ja seda ametit asus pidama Wolfgang Schlüter.) See on ka ajalooline pöördepunkt, sest 1893.a. veebruaris

nimetati Dorpat Jurjeviks ja ülikoolis sai õppekeeleks vene keel. Asjaajamist hakati juba oktoobris 1891 muutma venekeelseks [3, 1.108, 108 p.], (Keelemuutus aktsessiooniraamatus tuli muide 1892.a. lõpul.)

Vaatluse all olevate kogude mahulisteks piirideks on seatud sadakond raamatut. On mõistetav, et see kogus on üsna suur, arvestades, et raamatukogus oli olemas juba ülikooli tööks vajalik kogus teoseid (1840.a. umbes 60000 kd., 1890.a. üle 140000) [1, 1.87; 4, 1.53]. Arvulise piiri seadmine ei tähenda, et ka väiksemate kogudega poleks ülikooli raamatukogu saanud hinnalist täiendust, nendest ülevaate saamine on aga alles eesmärgiks seatud.

Nendesse piiridesse mahtuvaid kogusid on käsitletud ülikooli raamatukogusse saabumise kronoloogilises järjekorras.

1840. aastal müüs ülikooli raamatukogule sadakond teost zooloogia eradotsent Hermann Asmuss (1812-1859). See oli valdavalt kaasaegne loodusteaduste alane kirjandus erinevates keeltes, mille seast võis leida ka haruldusi 16.-17. sajandist.

Aastatel 1852-1857 saadi Tartu ülikooli majandusteaduste professorilt Eberhard David Friedländerilt (1799-1869) umbes 500 raamatut nii ostude kui annetustena. Saksamaa ja tolleaegse Tartu jaoks veel üsna haruldane ingliskeelne kirjandus oli peamiselt kameraal- e. riigiteaduste alalt, sagedamini riigiõiguslik või majandusteaduslik.

1856. aastal omandas raamatukogu raamatuid itaalia päritoluga vaimuliku ja kooliõpetaja G.M.Santo kogust. Sadakond kõidet teoloogilist kirjandust kuulus 17., harvemini 16. sajandisse. Et kogu on kõnealustest ilmselt kõige väärtuslikum, peatume sel suhteliselt vähetuntud isikul veidi pikemalt.

Gustav Moritz Santo (1802-1856), saanud teoloogilise hariduse, töötas esialgu pastorina Preisimaal. 1837. aastal asus ta Liivimaale. Tegutses õpetajana Riias, seejärel Miitavis ning 1846. aastast Tartus - nii kohalikus gümnaasiumis kui veterinaaria instituudis, mis tol ajal kandis veel kooli nime. Santo õpetas keeli, nii klassikalisi kui saksa keelt, ja ajalugu, oli aktiivselt tegev õpetatud Eesti Seltsis. Omaaegses ajakirjanduses leidub vihje tema väärtuslikule raama-

tukogule [10, vrg. 574-582] ja teade, et Santo kuulus oma hinnalise erakogu ülikooli raamatukokku annetanud Ruhja pastori G.Bergmanni lähikonda.

1858.-1859.a. müüs ülikoolile odavalt hulga raamatuid usuteaduskonna palvel äsja ametist lahkunud professor Karl Keil (1807-1888). Temalt saadi üle 250, peamiselt usuteadusliku teose. Juba varem, 1853.a. oli prof. Keil raamatukogule münud tühise summa eest umbes 30 dissertatsiooni. K.Keil oli muide ka isik, kes vahendas G.Bergmanni kogu omandamist Tartu ülikooli poolt.

1861. aastal saadi tuntud metsateadlase, samal aastal surnud Adolf Bode (1806-1861) raamatuid. Kogu üldsuuruseks oli umbes 500 köidet ja 24 *Hefti* [5, 1.373], millest raamatukogu pidas vajalikuks fondidega liita umbes poole. A.Bode kogus oli rohkesti metsandus-, jahindus- ja loodusteaduste alast kirjandust. Boded olid mõni aasta enne Adolf Bode surma Peterburist Tartusse ümber asunud. Raamatud andis üle lesk.

Pärast klassikalise filoloogia professori Ludwig Mercklini (1816-1863) surma osteti tema pärandi hulgast üle 100 kaasaegse teose muinasteaduste alalt. Initsiatiiv raamatute ostmiseks võis tulla tolleaegselt ajaloo-keeleteaduskonna dekaanilt C.Schirrenilt. Ka need trükised omandas raamatukogu suhteliselt odavalt - 200 hõberubla eest [6, 1.29-32].

1864.a. on aktsessiooniraamatusse sisse kantud umbes 170 köidet, mis varem kuulusid Venemaa rahandusministrile, juba aastate eest surnud Georg Cancrinile (1774-1845). Võib aimata, et suuri teeneid nende raamatute omandamisel oli ministri väimehel, ülikooli omaaegsel kuraatoril Alexander von Keyserlingkil (ametis 1862-1869). Cancrini raamatud olid õige mitmest valdkonnast - õigusteadus, majandus, rahandus, sõjandus, ehitus, metallurgia, mineraloogia, reisikirjandus, geograafia, ajalugu jm.

3.juunil 1868 teatas raamatukogu ülikooli nõukogule, et talle on pärandina üle antud meditsiiniprofessor Guido Samson von Himmelstiernale (1809-1868) kuulunud 134 köidet uusimaid meditsiiniajakirju, suuremalt jaolt köidetuna. Neist 62 olid küll raamatukogu jaoks dubletid [2, 1.10].

Aastail 1868-1871 võeti arvele üle 150 teoloogilise teose, mis varem kuulusid professor Heinrich Kurtzile

(1809–1890). (H.Kurtz lahkus 1870.a. ülikooli teenistusest.) Erilist rõõmu tunti eksegeetikaalaste teoste üle [7, 1.288–294]. Mõned H.Kurtzi käest saadud raamatud olid trükitud 16.–17. sajandil. Ettepaneku Kurtzi raamatukogu ostmiseks, mille suurus oli esialgu umbes 500 köidet, tegi usuteaduskonna dekaan Theodosius Harnack [8, 1.254–255].

Aastail 1868–1869 täienes raamatukogu ajalooprofessor Carl Schirreni (1826–1910) käest saadud, enamasti ostetud raamatutega (arvult 250 ümber). (1869.a. lahkus C.Schirren Tartust ja asus Kieli ülikooli professori kohale.) Nende raamatute hulgas oli teaduslikku kirjandust erinevates keeltes peamiselt statistika ja geograafia alalt, üsna rohkesti oli ka filoloogia- ja ajaloo-alast. Arvestatav hulk sellest oli seotud asianistika, australistika ja afrikanistikaga.

1869.a. osteti aastatel 1836–1867 Tartus botaanikaprofessorina tegutsenud Alexander von Bunge (1803–1890) umbes 100 köidet erialast kirjandust erinevates keeltes.

Samal aastal on aktsessiooniraamatusse kantud umbes 170 meditsiinialast teost, mis sissekande põhjal on varem kuulunud keskhaigla assistendile. Raamatukogu pole isiku nime nimetanud, kuid tõenäoliselt oli endiseks omanikuks Nikolai Bleisch (1839–1918), Tartu ülikooli kasvandik, kes hiljem tegutses sõjaväearstina.

Omaaegse ülikooli professori, rohkem arhitektina tuntud Johann Wilhelm Krause (1757–1828) joonistuste, gravüüride, kaartide, plaanide ja üksikute raamatute (mõned 17. sajandist) üleandmine langes 1870. aastasse. Vahendajaks olid professori pojad Sigismund ja Rudolf Krause Kiievist [2, 1.30, 45, 63, 65 jm.].

1872. aastal saabus raamatukogusse dr. Rauchi pärandusest umbes 250 teost. Need kuulusid kõige erinevatesse valdkondadesse (ilukirjandus, filosoofia, teoloogia, ajalugu, filoloogia, geograafia, poliitiline ökonomia, loodusteadused, meditsiin, tehnika, sõjandus). Mõned neist teostest olid trükitud 16.–17. sajandil. Rauchi kogu omandamisega seotud üksikasju ei ole õnnestunud selgitada. Ilmselt on tegemist Tü kasvandiku Georg Adolph Dietrich Rauchiga (1789–1864), Peterburis tegutsenud meedikuga, kes oli mõnda aega ka Nikolai I ihuarstiks.

1873. aastal osteti Hannoveris tegutsenud kohtuametniku Witte raamatukogust see osa, mis puudutas Indiat. Kogu suurus oli 232 teost (Werke), see saadi omaniku venna vahendusel 800 taalri eest [9, l.50]. L.Meyer iseloomustab põhjalikult nii kogu, nimetades seda "Witte sanskritiraamatukoguks", kui selle omanikku. Witte käest saadud kollektsooni hulgas oli haruldusi ja luksusväljaandeid. Wittet on L.Meyeri poolt iseloomustatud kui tublit juristi, mitmekülgsete teaduslike huvidega inimest ja innukat kollektsoonääri [2, l.135-138 jm.].

9.septembril 1880.a. teatas raamatukoguhoidja H.Kapp, et on valminud nimestik 1863. aastast põhiliselt Firenzes elanud kunstiajaloolase Karl Eduard von Lipharti (1808-1891) kingitud raamatutest. Kokku haaras see 1815 teost, millest raamatukogu sai 1012 (2196 kd.), anatoomikum 17 (21), Loodusuurijate Selts 265 (565). 521 teost (1789 kd.) suunati raamatukogu dublettide kogusse. H.Kapp oli Lipharti raamatud katalooginud lühikese ajaga puhkusel olles. Talle maksti selle töö eest 250 rubla. K.E.v.Lipharti kogu on võetud arvele partiidena aastatel 1877-1880 ja sisaldab kirjandust mitmest valdkonnast. Domineeris loodusteaduste, meditsiini- ja ajaloolane raamat. Siin on aastaarvudes seni selgitamata ebakõla, sest arhiiviandmete põhjal toimus kogu üleandmine 1879.a. Iseloomustades Lipharti kogu, kirjutab H.Kapp, et see 20-aastase tolmukorruga kaetud raamatukogu oli täielik 20000-line kaos ja töö sellega ei kuulunud meeldivate ning tasuvate hulka [2, l.304-308].

1885.a. võeti arvele salanõunik von Maydelli poolt anetatud meditsiinilise sisuga raamatud. Nende hulgas oli kirjandust mitmes, ka vene keeles. Üsna tõenäoliselt kuulusid need raamatud varem parun Peter von Maydellile (1819-1884), kes teenis arstina põhiliselt Venemaal, töötades kõrgetes ametites ja jõudes salanõuniku astmeni.

Poolesaja kõite ümber saadi käsitledaval ajavahemikul raamatuid mitmete isikute, valdavalt ülikoeli professorite kogudest. Teoloog Friedrich Busch (1798-1877), asunud ümber Kopenhaagenisse, müüs 1851.a. ülikoolile oma eriala kirjandust. Ka jurist Carl Eduard Otto (1795-1869) ja põllumajandusspetsialist Alexander Petzholdti (1810-1889) põhiliselt

erialased raamatud saadi pärast nende lahkumist ülikooli teenistusest, vastavalt 1858. ja 1872. aastal. Füüsikaproffessor Ludwig Friedrich Kämtzi (1801-1867) kingitud raamatudki olid valdavalt erialased ja saatsid tema lahkumist ülikoolist. Tähelepanu väärivad ka kindralleitnant Eugen von Sieversi (1813-1882) 1879.a. kingitud teosed, mis jagunesid mitme eriala vahel. Peaaegu sada teost saadi 1870-1880-ndatel aastatel ostude ja annetustena omaaegselt meditsiiniprofessorilt Ludwig Stiedalt (1837-1918). Erialase kirjanduse kõrval omandati temalt raamatuid ajaloo, orientalistika, statistika ja mõnede loodusteaduste, eriti geograafia ja zoologia valdkonnast.

19. sajandil täienes Tartu ülikooli raamatukogu erakogude arvel olulisel määral. Võeti üle ka terveid kogusid, kuid sagedamini valiti neist välja vajalikum või olulisem osa. Kõik käsitletud erakogud paigutati hajutatult üldfondi. Kuna paljud eelnimetatud kogud kuulusid pikka aega ametis olnud Tartu ülikooli õppejoududele, võib arvata, et oma kogude kujundamisel peeti silmas ka Tartu ülikooli raamatukogu fonde ja endale hangiti eeskätt kirjandust, mis peakogus või instituutide kogudes puudus. Raamatute loovutamisel ei pidanud endised omanikud silmas isiklikku kasu - need anti ära poolmuidu või hoopis tasuta.

Arhiiviallikad, kirjandus

1. EAA, f.402, n.4, s.655.
2. EAA, f.402, n.4, s.840.
3. EAA, f.402, n.4, s.966.
4. EAA, f.402, n.4, s.1150.
5. EAA, f.402, n.5, s.557.
6. EAA, f.402, n.5, s.638.
7. EAA, f.402, n.5, s.834.
8. TÜR, f.4, n.1, s.146.
9. TÜR, f.4, n.1, s.348.
10. Inland. 1856. 3.sept., nr. 36.

MALESTUS I

RAAMATU JA TEMA HOIDJA SAATUS*

Helene Mugasto-Johani

Habent sua fata libelli

Olen elus palju tegelnud raamatutega, neid kogunud ja hoidnud. Raamatud on olnud minu elu sisu. Kuid raamatuilgi on oma saatus.

Pärast Leningradi blokaadi läbimurdmist sõitsin Eesti NSV valitsuse operatiivgrupi koosseisus 9.veebruaril 1944 Moskvast Leningradi. Õudne elamus oli näha seda kaunist linna metsikult purustatuna. Meid pandi elama "Oktjabrskaja" võõrastemajja, mis oli juba poolenisti remonditud. Eesti NSV valitsuse hooneks sai võõrastemaja "Severnaja". Leningradi sõitnutele tehti ülesandeks ette valmistada paljude eluvaldkondade korraldamine Eestis pärast sõda. Minu suuremaks ülesandeks oli koguda ja muretseda raamatuid Eesti raamatukogudele. Neid anti meile suurtest teaduslikest raamatukogudest, nagu Saltõkov-Štšedrini nim. Riiklik Avalik Raamatukogu, NSVL Teaduste Akadeemia Raamatukogu ja Leningradi Riikliku Ülikooli Raamatukogu. Valiku tegemisel nende raamatukogude reservkogudest aitasid mind mitmed Eesti kooliõpetajad (E.Siilivask, M.Sokolova, A.Jaik, E.Ertis), õppurid jt. Valitud raamatute hulgas oli palju võõrkeelseid trükiseid, vene kirjandusklassika esitrükke ja teaduslikke teoseid kõikidelt erialadelt.

Kõige väärtuslikemateks olid raamatud, mis me saime hankida Leningradi antikvariaatidest ja raamatukauplustest.

* Autori tekst muutmata. (Toim. märkus.)

Sealne rikkalik vara pärines blokaadi ajal hukkunud teadlaste raamatukogudest, evakueerunud asutuste järelevalveta jäänud kogudest, purunenud hoonetest päästetud raamatutest. Nende hulgas saime ka haruldusi, nagu inkunaablid, elseviirid, vana ajalookroonikad, kunstialbumid ja monograafiad, illustreeritud teosed ja gravüüride mapid. Suurim ost, mis ma Leningradis tegin, oli professor A.Grebjonkini leselt augustis 1944. Raamatukogus oli 26000 köidet filosoofia, psühholoogia, loogika, ajaloo ja filoloogialt vene ja mitmes võõrkeeles. Raamatud asusid viies toas viiendal korrusel. Palju vaeva tuli näha kastide hankimise, raamatute pakkimise ja kastide vintsiga alla laskmisega. Küllalt keeruline oli ka meeste palkamine transporttöödeks.

Raamatukogu eest maksime 80000 rubla (tollases vääringus), raha ostudeks andis Eesti NSV valitsus. Meile ei tehtud mingeid takistusi raamatute ostmisel. Vastupidi, seda soodustati igati. Rohkem kui nelikümmend aastat hiljem oli Eesti NSV Riikliku Raamatukogu läbitöötamata reservkogus veel professor Grebjonkini templiga raamatuid, mis siiani suurt huvi pakuvad. Meie praeguse Rahvusraamatukogu rariteetide kogu sai põhja alla just tol korral Leningradist hangitud väärtustest.

Kokku tõime Eestisse kaasa umbes 100000 teost, sellest sai 10000 TRÜ Raamatukogu ja 10000 TPI Raamatukogu. Riiklik Avalik Raamatukogu sai umbes 80000 raamatut, mis oli võrdne endise Riigiraamatukogu kogu raamatuvaraga.

Eesti NSV valitsus määras mind 1944.a. juunis Riikliku Avaliku Raamatukogu, mis sisuliselt pidi hakkama kandma rahvusraamatukogu funktsioone, direktoriks. Oktoobri algul tulin Tallinna ja asusin raamatukogu tööd korraldama. Üheks suureks ülesandeks, kuigi väga ebameeldivaks, oli peremeheta jäänud raamatute kogumine. Nende hulgas oli küllalt väärtuslikke teoseid, eriti need raamatud, mis saadi likvideeritud asutustelt, sealhulgas võõrkeelset kirjandust statistika keskbüroolt, konjunktuuriinstituudilt, kaitseväge staabist jm. Kuna riiklikul raamatukogul omal ruume ei olnud, siis vedasime raamatud Tallinna Keskraamatukogu keldritesse.

Üheks lubamatuks ja õudseks nähtuseks sõjajärgsetel aastatel oli raamatute keelustamine ja hävitamine. Riiklikus Avalikus Raamatukogus nõuti Glavliti poolt erifondi moodustamist. Sinna tuli koondada raamatud (lubatud oli ainult kahes eksemplaris), mis olid Glavliti erinimekirjadesse kantud keelatud raamatutena. Keelu alla olid pandud eesti kirjanduse tuntumate autorite tööd, represseeritute ja kodumaalt lahkunud kirjanike ning teadlaste teosed ja muudki.

Rahvaraamatukogudest korjati keelu alla pandud raamatud hoopiski ära ja enamik hävitati. See põhjustas ka avantüristlike kogujate vahelesekkumist. Toon ühe näite, kuidas toimiti nii mõnegi külaraamatukoguga. Põlva rajooni Koiola külas oli üsna korralik rahvaraamatukogu. Seda oli hoolega kogutud ja hoitud. Ühel päeval, see võis olla 1946. aasta talvel, sõitis raamatukogu ette regi kolme ametimehega. Üks nendest oli miilits. Mehed tegid külanõukogus teatavaks, et kõik need raamatud on keelatud ja ei tohi siin üldsegi olla - neist võib pahandus tulla. Raamatud laoti rekke ja veeti minema. Alles jäid vaid need köited, mis ree pealt lumehange olid pudenenud.

Seda on kurb tõdeda, kuid inimkond on oma ajaloo kestel ikka ja jälle raamatute hävitamisi läbi teinud. Kreeka keelest on pärit sõna *biblioklast* - "raamatulõhkuja". Ju siis pidi olema tegusid, mille märkimiseks sarnane sõna leiutati. 1559. aastal anti välja "Index librorum prohibitorum" - keelatud raamatute nimestik (kaotas kehtivuse alles 1966. aastal). See nimekiri sisaldas teoseid, mille lugemine oli katooliiklastele keelatud. Sinna oli kantud isegi osa Piiblist. Niinimetatud apokriiva raamatuid ei peetud "õigeteks". (Näiteks kuulub sinna Judithi lugu, mis on saanud mitu kirjanduslikku tõlgendust). Piibli täielikes väljaannetes on apokriiva lood pandud Vana Testamendi taha ja Uue Testamendi ette "vaheaineks".

Kui tuleme tänapäevale lähemale, siis peame meelde tuleta, et tsaariajal tegeles raamatute keelustamisega sandarmeria tsensor. Omal ajal korjati raamatukogudest ära isegi

G.Suitsu "Elu tuli" ning "Sihid ja vaated", keelustati ka teisi eesti demokraatlikke väljaandeid. Eesti kultuuriloost on tuntud aastatel 1905-1920 Peterburis Trükiasjade Peavalit-suse eesti kirjanduse ametnik-tsensorina tegutsenud Mart Pukits.

Ajaloost on kõigile teada raamatute avalik põletamine - autodafee - fašistlikul Saksamaal. Keelatud raamatute nimekirjad olid ka sakslaste poolt okupeeritud Eestis (1941-1944).

Eri küsimus on aga raamatukogudes töötanud inimeste suhtumine kirjasõna hävitamisse. Mehiselt kaitses raamatuva-rasid hävitamise eest Tartu Ülikooli Raamatukogu juhataja Friedrich Puksoo. Samuti ei alistunud ta Glavliti nõudmistele raamatuid utiili viia ja varjas neid. Selline hoiak sai aga temale saatuslikuks - 1945.a. ta vangistati. Tallinna Kesk-raamatukogu varade eest seisis selle kauaaegne juhataja Alek-sander Sibul. Saksa okupatsiooni ajal varjas ta fašistide poolt hävitamisele määratud raamatuid ja tõi varad päevaval-gele pärast sakslaste lahkumist.

Tallinna Keskraamatukogu juures oli Aleksander Sibula algatusel moodustatud hinnaline arhiivraamatukogu ja rikkalik nootide kogu. 1948.a. anti aga korraldus need üle anda Riik-likule Avalikule Raamatukogule, s.t. oma raamatukogust maha kustutada. Kultuurhariduslike Asutiste Komitee juhataja Georg Abels ja eriti talle Moskvast asetäitjaks saadetud G.Platonov nõudsid rangelt, et meie raamatukogud peavad vastama ülelii-dulistele eeskujudele. Kohalikke traditsioone ei arvestatud. Üleliidulise malli järgi ei saanud linnaraamatukogudes olla rariteete ja noote. See korraldus oli A.Sibulale täiesti vastuvõetamatu. Tekkisid inetud konfliktid. G.Platonovi poolt linnaraamatukokku tööle saadetud O.Sokolova, Z.Sverdlova ja L.Suvorova intrigeerisid A.Sibula vastu, tehes temast kodan-liku natsionalisti. Tegelikult oli A.Sibul sügavalt de-mokraatlik ja edumeelne kultuuritöötaja. 1950.a. võeti ta natsionalismis süüdistatuna kohalt maha. Uueks juhatajaks sai Oskar Pärn, kes oli intrigaanidele järeleandlik.

Mis puutub kirjanduse üleviimisse linnaraamatukogust Riiklikku Avalikku Raamatukokku, siis olin isiklikult selle juures. Võin kinnitada, et arhiivkogu sai täielikult üle võetud ja hoolikalt paigale pandud. Nende raamatute seas oli tõelisi haruldusi. Näiteks eesti esimene ajakiri "Lühhike õppetud...", mis ilmus 1766.-1767. aastal Põltsamaal. Rariiteedid ja arhiivkogu paigutasime raamatukogu ruumides eraldi tuppa. Direktori asetäitja Alice Meo pakkis haruldused isegi siidpaberisse - nii et neid linna keskraamatukogust "kustutatud" raamatuid ei hävitatud, nagu mõnel pool võidakse arvata. Kahjuks peale minu vallandamist tõstis direktor R.Aare, kes raamatutest suurt ei pidanud, arhiivkogu sellest ruumist välja ja tegi sinna oma sekretäri kabineti. Raamatud paigutati ümber üldhoidlasse, kus nende säilivus oli kahtlane.

Hoolitsus raamatu eest on alati olnud seotud kõlbeliste tõekspidamistega. Ja üldse - suhtumises kultuuri väljenduvad ühiskonna eetilised põhimõtted.

Riiklikus Avalikus Raamatukogus jälgis keelustamise eeskirjade täitmist erilise hoolega Glavliti ametnik Irina Rodionova. Temast sai meie raamatukogu igapäevane külaline. Ta kontrollis nimekirju, vaatas üle riiuleid, nõudis väljakorjatud teoste kiiret likvideerimist, et erifondis poleks ühestki keelatud raamatust rohkem kui kaks eksemplari.

Väljakorjatud raamatud tuli anda utiili. Kõige rängemalt mõjus mulle teatmeteoste ja ajakirjade hävitamine. Iga raamat oli armas. Igast hukkamisele määratud teosest oli kahju. Aga teatmeteoste hävitamine oli koletuim barbaarsus. Kusagilt likvideeritud asutuse laost oli mul õnnestunud saada kaheksa eksemplari 8-köitelist "Eesti Entsüklopeediat". 1948. aastal olime saanud raamatukogule kasutamiseks välisministeeriumi mõned toad ja keldrid. Tõin eespoolnimetatud köited keldrisse ja peitsin need paberikuhja alla. Rodionova leidis minu peidiku üles ja nõudis, et ma lubamatud entsüklopeediad silmapilk utiili viiksin ja selle kohta kviitungi esitaksin. Ma püüdsin kavaldada. Kuid ega mul sellest suurt välja ei tulnud. Läksin Rodionovaga põhjalikult tülli.

Kultuurhariduslike Asutiste Komitee suunas meie raamatukokku eriosakonna juhatajaks Salomonía Telmani. Telman oli tuntud kui pörandaalusest töölisliikumisest osavõtja ja endine poliitvang, kuid kultuuritööks puudusid tal vajalikud teadmised. Ta umbusaldas haritlasi. Raamatute maailm oli talle võõras. Eriosakonna juhatajana hakkas ta toetama Irina Rodionova aktsioone. Mina aga kaotasin Telmani vastu igasuguse usalduse.

1949. aastal kutsuti mind ENSV Ministrite Nõukogu esimehe esimese asetäitja Anton Vaarandi juurde ja teatati, et järgmisel aastal toimub Moskvas eesti kirjanduse ja kunsti dekaad. Sel puhul tuli Eesti NSV Riiklikul Avalikul Raamatukogul korraldada eesti raamatu ajalooline suurnäitus. Võtsin selle ettepaneku rõõmsasti vastu. Näituse läbiviimiseks oli tarvis teha põhjalikku eeltööd. Kuna oli kavandatud välja panna statistilised diagrammid ja stendid, mis tutvustaksid kirjastustegevust Eestis, tuli ette võtta raamatutiraažide uurimine, et anda võrdlevaid andmeid. Eesti Vabariigi ajal puudus täielik raamatustatistika (tiraažid olid kirjastuste poolt salastatud), seetõttu asus rühm asjatundjaid - A.Meo, A.Tänavas-Tann, E.Annus ja mina konsultandina - seda koostama. Tulemused osutusid nii põhjanevaiks, et see andmestik jäigi Eesti raamatustatistika aluseks, mille arvandmeid kasutatakse teatmeteostes tänini. Selgus, et eesti raamatu keskmiseks tiraažiks oli 1900.-1917.a. 3000-3500 eks., 1918-1940.a. - 1400-1500 eks., nõukogude ajal - 6000 eks. Tuleb aga märkida, et Eesti Vabariigi päevil olid küll väikesed tiraažid, kuid nimetuste arv oli palju suurem kui nõukogude ajal. Kirjanduse valikuvõimalused olid palju avaramad.

Teiseks suuremaks ettevalmistavaks tööks oli faksiimilite valmistamine varasemast eesti raamatust, alates Wanradtkoelli katekismuse fragmentidest. Raamatukaantest ja siseilustratsioonidest moodustati eraldi mapp, mis sisaldas 160 faksiimilet eesti raamatust. Seda tegin koostöös raamatuurija Hans Treumanniga. Väljapanekut elustasid Eesti-ainelised litograafiad, eriti F.S.Sterni eesti rahvarõivaste albumi

lehed.

Dekaad toimus 1950. aastal, kui eesti väarikaimad kirjanikud ja kunstnikud olid juba maatasa laimatud. Ma aga riskeerisin ja viisin Moskvasse kunstnike H.Mugasto, A.Laigo, A.Johani ja Kr.Raua poolt illustreeritud keelatud luuletajate ja prosaistide, nagu G.Suits, M.Under, F.Tuglas, H.Visnapuu, A.Gailit, raamatud ning noorte autorite koguteose "Arbujad", samuti "Kalevipoja" luksusväljaande. Need olid eraldi vitriinis ja huvilistele andsin nende kohta isiklikult seletusi.

Kui olin näituse Moskvas 1950.a. mais üles seadnud, tuli seda enne avamist kontrollima EKP Keskkomitee tollaegne ideoloogiasekretär Aleksander Kelberg. Ta oli väga sõjakas ja nõudis väljapandud katekismuse, Piibli, Uue Testamendi, lau-luraamatute ja muu vaimuliku kirjanduse mahavõtmist. Olin sellele kategooriliselt vastu. Kui Kelberg oli läinud, otsustasin näituse iga hinna eest päästa. Läksin Moskva Glavliti ülema juurde, kes mind lahkesti vastu võttis. Rääkisin, et meil on eesti raamatu ajalooline näitus, aga meie KK sekretär nõuab esitrükkide mahavõtmist, kuna on tegemist vaimulike tekstidega. Saadeti siis inspektor meie väljapanekut kontrollima. Too kiitis näitust, ütles - on väga ülevaatlik ekspositsioon. Kaunilt kujundatud. Midagi polnud vaja maha võtta.

Näitusel oli väga suur menu ja paljud raamatuharrastajad külastasid seda mitu korda. Asjahuvilistele pakkusid erilist naudingut illustreeritud teosed. Külalisraamatus kiideti ja tõsteti eriti esile eesti raamatukunsti. Eespoolmainitud kunstnike kõrval meeldis vaatajaile ka G.Reindorff.

Sama raamatunäitus toimus ka Tallinnas 1950.a. juulis.

Moskvas oleku ajal rääkisin Glavliti esindajale ka seda, et Eestis sunnitakse hävitama eesti ajakirju ja entsüklopeediaid, mis minu meelest on kuritegu, sest progressiivseid autoreid on neis rohkem kui keelatud. Mulle öeldi, et nende asjade lahendamine kuulub kohalike asutuste kompetentsi. Sain moskvalaste seletustest julgust, et üldse tuleb raamatukogudes kohapeal otsustada, mida säilitada, mida mitte. Tallinna tagasi tulles käisin Glavlitis, informeerisin neid Moskva

inspektori arvamisest ja nõudsin hävitamise lõpetamist.

Meil oli võimalus üürida Preesi tänavas asunud kiriku leerisaal. Sinna hakkasime koondama võõrkeelset kirjandust. Endisest statistika keskbüroost, sõjaväe raamatukogust, välissaatkondade ruumidest ja mujalt olime saanud hulgaliselt kapitaalset väljaandeid ökonoomika, ajaloo ja filosoofia alalt. Koos Alice Meoga sorteerisime ja jaotasime neid raamatuid. Leerisaali lasksime ehitada riiulid. Käisime hilisõhtuti ja öösitigi uues hoidlas kahekesi tööl. Kartsime, et kui keegi kaebab, võidakse väliskirjandus meilt ära võtta. Vaatasime läbi tuhandeid raamatuid ja paigutasime riiulitele. Kui see töö valmis, ma otse nautisin neid kauneid raamatuid meie uues osakonnas. Võib arvata, et neid oli umbes 12000. Hingasin kergendatult, et ometi läks korda "kahtlasi" raamatuid päästa. Aga võta näpust! Rodionova sai kellëgi käest kuulda, et raamatukogul on tekkinud mingi uus osakond. Ta tuli Preesi tänavale meid kontrollima ja võttis hoidla võtmed minult ära. Sinna tassiti liharaiumise pakk ja kirves. Kohale kutsuti turske naine, kes pandi kirvega raamatuid lõhkuma - Rodionova kartis, et utiliist võib mõni raamat välja libiseda. Et oleks kindel, pidi hävitustöö kohapeal ära tehtama. Kui mulle võtmed tagasi anti, oli mõningatele riiulitele vaid üksikuid raamatuid järele jäänud. Raamatuid raiunud naisele tuli raamatukogul Glavliti korraldusel maksta 18000 rubla (endises vääringus) töötasu.

Raamatute hävitamine mõjus mulle nii, et kaotasin rahu ja kindlustunde. Raamatukogude "puhastuste" kõrgpäevad olid 1948-1951. aastal. Asi läks eriti kurjaks siis, kui Rodionova tõstis üles küsimuse, et Helene Johani on fašistliku kirjanduse kaitsja ja varjab riigivastaseid raamatuid. Minu kohta esitati pealekaebus Eesti NSV Ministrite Nõukogule. Mind kutsuti vastust andma novembris 1950. Süüdistajateks olid Glavliti ülem Plukk ja I. Rodionova ning Glavliti esindaja Moskvast. Koosolek oli kinnine, sest Glavliti asjad olid kõik salajased. Minul ei tohtinud mingeid tunnistajaid kaasas olla. Olukord oli täbar, süüdistused minu vastu rängad. Kui

need oleksid läbi läinud, oleks 25 pluss 5 aastat mulle ilma arutamata kindlustatud olnud.

Koosolekut juhatas Ministrite Nõukogu tookordne esimees Arnold Veimer, kes juhtis meie valitsust kuni 1951. aasta aprillini. Veimer tundis ja teadis mind amusest ajast. Tema kohalolekust sain julgust ja otsustasin ennast kaitsta. Leidsin, et kõige õigem on välja tulla leninlike põhimõtetega: 1921. aastal oli Lenini korraldusel nõukogude valitsuse juurde loodud väliskirjanduse komisjon. Hiljem muudeti see väliskirjanduse komiteeks. See komitee omakorda oli aluseks informatsioonisüsteemi väljakujundamisel. Väliskirjanduse komitee ülesandeks oli hankida väärtuslikke võõrkeelseid raamatuid ja perioodikaväljaandeid kõikide eluvaldkondade kohta meie teaduslike ja erialaste raamatukogude tarvis.

Veimer oli nähtavasti rahul minu poolt toodud argumentidega. Ta oskas arutlust diplomaatiliselt juhtida ja lõpptulemusena tunnistati mind süütuks. Seekord mul lihtsalt vedas.

Kuid muidugi ei saanud Rodionova sellega leppida, et tema poolt kahjulikeks tunnistatud raamatuid lubati säilitada. Ta nõudis kõigi fondide kiiret arvelevõtmist. Mul õnnestus selleks valitsuselt saada mittekoosseisulise töö summaks. Mobiliseerisin abijõude. Tol ajal oli palju inimesi, kes oma vanemate või sugulaste "pattude" tõttu ei saanud kõrgkooli sisse või keda ei võetud erialasele tööle. Nende seast leidsin tublisid bibliografeerijaid. Võtsin üle 50 inimese ajutiselt kataloogikaarte kirjutama. Nende seas oli näiteks 1941. aastal vangistatud Villem Raami abikaasa Olga. Nootide bibliografeerimist alustas Karl Leichter, kes oli konservatooriumi õppejõu kohalt vallandatud. Raamatukogus tööd leidnud inimesed olid huviga asja juures. Kirjutati ja klassifitseeriti sadu tuhandeid kartoteegikaarte. Arvelevõtmisele kuulusid ka need raamatud, mida mul õnnestus meie raamatukogule hankida Leningradist.

Peab ütleva, et kõigist sekeldustest ja dramaatilistest sündmustest hoolimata tehti tööd nendel keerulistel aastatel innu ja armastusega. Koostati mitmesuguseid käsiraamatuid ja

teaduslik-metoodilisi kirjutisi raamatukoguhoidjatele. Probleemide kallal töötasid loovalt L.Ploompuu, H.Masing, L.Püss, A.Meo ja H.Pulk-Tallmeister. Valmis ka uue raamatukoguhoone projekt.

Selle kõrval aga eksisteerisid siia saadetud nürimeelsed jõud, kleepuv hirm, salakaebuste õudus, ametnike idiotism. Aeg nõudis kamandamist juhtidelt ja pugemist alamatelt.

Olgu märgitud veel üks lugu. Kultuurhariduslike Asutiste Komitee esimehe J.Unduski korraldusel (nr. 633, 28.aprillist 1950) tuli käibelt kõrvaldada hiljuti (1950.a.) ilmunud väljaanne "Nõukogude Eesti raamatukogundus I". Mind kui toimetajat süüdistati selles, et teoses leidub vigu ja ebaõigeid seisukohti, et autorid H.Johani, A.Meo, H.Pulk-Tallmeister, A.Siitam jt. ei järgi kindlalt stalinlikke põhimõtteid. Vähest lugupidamist "suure juhi" vastu leiti isegi selles, et ühel raamatu leheküljel ei olnud Stalini pilt keskel. 30.nov. 1950.a. pidin selle kohta vastust andma Kultuurhariduslike Asutiste Komitee esimehele J.Unduskile.

Minu laimamine käis mitme kandi pealt. Nii vallandati mindki "töö huvides" 4.juulil 1953. Rikkalikke raamatuvarasid pandi valitsema "õige mees" - algharidusega Richard Aare, kes võhikuna töötas raamatukogus kolmteist aastat.

Need saavutused ja töövaimustus, mis minu raamatukogus töötamise ajal aset leidsid, olid võimalikud isiklike algatuste tõttu.

Veebruar 1988

26.veebruari 1993 tähistas H.Mugasto-Johani oma 90. sünnipäeva. Aastaraamatu toimetuskolleegium õnnitleb juubilari.

SISUKAS TEADUSTÖÖ

Marje Aasmets

Lugemisuuringud on eesti sõjajärgses raamatukogunduses olnud üks enamviljeldud valdkondi.

Suhteliselt rohke viljelemine ei tähenda aga, et teadusliku uurimistöö lained selles valdkonnas - või ka raamatukogunduses üldse - kunagi eriti kõrgelt oleksid käinud. Põhjusted on mõistetavad ja asjaosalistele teada. Pärssivalt mõjus sundsuunamine Moskvast (pärisnimi "Moskva" on siin kasutusel pigem survereziimi kujundina), kuni kohustusliku teema- ja meetodikavalikuni välja. Teema aktuaalsuse formaalseid põhjendusi ja fundeerimist marksismi-leninismi klassikute "asjakohaste" tsitaatidega on parem mitte meeldegi tuletada. Ei soovi minagi enam ebaviisakas olla ja suundun sisulisematele küsimustele.

Teadustöö nagu iga loominguline tegevus eeldab isiksuse vaba mõtlemise võimalust ja isikupärastele kalduvustele vastavate teemade (probleemide) valikut. Ka oli neil, kes meie oludes raamatukogundusliku uurimistööga katsetasid, suur puudus süstemaatilisest informatsioonist selle kohta, mis toimub uuritavas valdkonnas mujal maailmas. Infokildudest tervikmõisteni ladumine on raisanud palju loovjõudu. Ja muidugi on suurt puudust tuntud vajalikest haridusest, õigemini võimalusest end välja koolitada teatud probleemide pädevaks uurimiseks.

Nende nostalgiliste ja võib-olla ka kibedavõitu mõtete kaudseks ajendiks on igati sümpaatne teaduskogumik "Tartu

Ülikooli Raamatukogu ja lugeja".* Meeldiv on eelkõige see, et mitte just soodsates oludes on suudetud pikajaline töö mõtestatud lõpule viia ja esitada sellest hästi läbimõeldud, piisavalt mitmekülgne ning laiematki huvi pakkuv läbilõige.

Kõigele vaatamata ei peaks me ka oma varasemaid töid nende ilmsest diletantismist hoolimata nii väga alahindama. Neil on oma väärtus kui ajastut iseloomustavatel dokumentidel. Näiteks Eesti Rahvusraamatukogu poolt organiseeritud uurimused, nagu "Eesti NSV rahvaraamatukogu lugeja 1967" (1970) või "Lugemisest Eesti NSV-s" (1979) pakuvad praegugi üsna ilmekat faktimaterjali, kasvõi rahvale kättesaadavaks tehtud ilukirjandusvalikust. Neid andmeid on võimalik ka edaspidi teatud ajaliselt distantsilt interpreteerida.

Ja päris kindlasti pole retsensiooni algul esitatud mõtted otseselt ülekantavad konkreetse raamatukogu lugejaskonna uurimisele. See on alati tarvilik, sest raamatukogu teenindussüsteemi ei saa täiustada lugeja (ajas muutuva) vajadusi välja selgitamata. Meie raamatukogudes on nende probleemidega tegeldud, kuid andmeid/analüüse lugejaskonna koostisest ja soovidest pole peaaegu trükkis avaldatud. Sootuks vähe leidub eriuurimusi. Märkida võiks Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, kus pidevalt on tegeldud raamatukogu teenindussüsteemi kujundamisega. (Vt. ka: Raamatukogu ja lugeja : Met. materjal. Tln., 1989). Selles kontekstis on Tartu Ülikooli Raamatukogu koht meie teiste teadusraamatukogude hulgas ainulaadne.

See ainulaadsus kannab kõigile katsumusaastaile vaatamata järjepidevuse pitsert. Eesti Vabariigi (1918-1940) periood, mil arendati välja rahvusülikool ja selle nõuetele vastav ajakohane teadusraamatukogu, on selleski valdkonnas tänastele saavutustele aluse pannud.** 1920.-30. aastail

* Tartu Ülikooli Raamatukogu ja lugeja. Trt., 1992. 163 lk. : tab. : diagr. (TÜ Toim.; 944; Rmtk. töid; 9.)

** Vt. ka: Tartu Ülikooli Raamatukogu 1918-1940. Trt., 1990. 175 lk. : ill. (TÜ Toim.; 910; Rmtk. töid; 8.)

reformiti ülikooli raamatukogus kõike, alustades kogude ja kataloogide süsteemist. Raamatukogu kujunes Eestis teadusliku bibliograafiategevuse keskuseks. Tuletagem meelde "Eesti raamatute üldnimestiku" tegelikku koostamist, kaastööd erialabibliograafiatele, teatmebibliograafiatööd. (Omaette teema on Friedrich Puksoo panus selles valdkonnas.) Märkimisväärne on ka ülikooli raamatukogu tegevus raamatukogudevahelise laenutuse, eriti rahvusvahelise raamatulaenutuse alal sel perioodil, mil ta oli Eestis ainus selline keskus.

Tõsisit vaeva nähti neil aastail lugejateeninduse parandamisega. Selle tagamiseks tuli teha üsna suuri ümberehitusi raamatukogu ruumides. 1930. aastaist muutus olukord lugejateeninduses tunduvalt. Tartu Ülikooli Raamatukogu oli neil aastail üks suurimaid raamatukogusid Baltikumis. Ta oli ka laiemale lugejaskonnale avatud raamatukogu, teenindades mitte üksnes ülikooli õppejõude ja üliõpilasi. Lugemissaalide kasutamine oli vaba ja tasuta kõigile lugejaile, ka inimestele väljastpoolt ülikooli. (Vt.: Konsin, V. Lugejateenindus // Tartu Ülikooli Raamatukogu 1918-1940. Trt., 1990. Lk. 94, 99).

Arvustatav töö, artiklikogumik "Tartu Ülikooli Raamatukogu ja lugeja" on sisukas järg ülikooli raamatukogu senistele teaduskogumikele.

Kogumiku koostaja Urve Tõnnovi avaartikkel uuringu korraldusest ja tulemustest on ülevaatlik. Siin antakse asjalik kokkuvõte anketeerimisest endast (kolm vooru: 1983, 1986, 1989); andmetöötlusest; täiendavate meetodite kasutamisest (võrdlus raamatukogustatistika andmetega, vaatlus, intervjueerimine); tulemustest ja järeldustest. Uuriti põhiliselt ülikooli raamatukogu lugejate struktuuri, raamatukogu fondide koostise ja teeninduse vastavust lugejate vajadustele ning lugeja rahulolu raamatukoguga. Neile põhküsimustele lejame kogumiku veergudel ka arvandmetega kinnitatud ja ana-

lүүsivad vastused.*

Urve Tõnnovi käsitluses tulevad ilmekalt esile sellise pikaajalise kordusuuringu läbiviimise sisulised ja tehnilised raskused, eelkõige vajadus muuta ja täpsustada küsimustikku ning jätta seejuures muutmata hindamisskaala(d). Asjalikud on samuti järeldused uuringu korralduse kohta, millest võiksid lähtuda teisedki uurimishimulised. Tihendada tuleks uuringu ajagraafikut ja piirata uuringu mahtu nii anketeeritavate hulga kui ka läbiviimise aja osas; loomulikult peaks andmetöötlus toimuma vahetult raamatukogus.

Marika Karo artikkel raamatukogu lugejaskonnast pakub rohkem arvandmeid kui üldistusi, aga mõndagi (kõrvalseisjale) huvitavat leidub siingi. Kasvõi meeldetuletus, et ülikooli raamatukogu lugejate arv on ca 20000 ja neist 40% moodustavad inimesed väljastpoolt Tartu Ülikooli. Lugejate keskmine vanus on 27 eluaastat. Tudeng viibib raamatukogus nädalas keskmiselt 10,3 t. Naislugejad on küll minimaalses ülekaalus, kuid meeslugejad seevastu on tunduvalt aktiivsemad ja nende hinnang kirjanduse valikule kriitilisem. Enamik lugejaid ootab raamatukogult eelkõige erialase teadus-, õppe- ja teatmekirjandusega varustatust.

Aili Norberg vaatleb teadlasi Tartu Ülikooli Raamatukogu kasutajaina. Teadlasi-uurijaid ja teadlasi-õppejõude, kaasa arvatud aspirandid, oli küsitletute hulgas 337 inimest. A.Norberg osutab ka ülikooli raamatukogu lugejaskonna üldisele kõrgele teaduspotsentsiaalile: siin töötab Eesti kõrgkoolide ja TA süsteemi teaduritest ja õppejõududest ligikaudu 1/3, sealhulgas 45% teaduste doktoritest ja 28% teaduste kandidaatidest. See on kahtlemata nõudlik publik. Kuigi ülikooli raamatukogu varad on viimastel aastatel kasvanud ja täienenud just väärtkirjanduse, ajakirjade ja infomaterjalidega, suurenevad koos sellega ka lugejate nõudmised. Siiski on märgatav

* Uuringu I etapi põhjal käsitlevad lugejateeninduse probleeme K.Lepik, A.Norberg, U.Tõnnov jt. ka TUR-i üleelmisses teaduskogumikus. Vt.: Teadusliku raamatukogu töid. Trt., 1989. 7.kd. 150 lk. : tab. (TRU Toim.; 842.)

lugejate positiivsete hinnangute kasv ajakirjadè ja teatme-
kirjanduse valikule raamatukogus. Mõnevõrra üllatav oli luge-
da info- ja teadusbibliograafia osakonna teenuste vähesest
kasutamisest just teadlaskonna poolt. Järelemõtlemist väärrib
ka fakt, et uurimuse andmeil vaid 11% lugejaskonnast kasutab
raamatukogu üht soliidsemat bibliograafiaväljaannet - Tartu
Ülikooli bibliograafia aastaraamatut.

Urve Tõnnov analüüsib mõningaid tendentse üliõpilaste
raamatukogukasutuses ja hinnanguis. Autor toob üldistavalt
esile, mis on üliõpilaslugeja ja raamatukogu suhetes püsivalt
iseloomulikku ja mis vaadeldava perioodi jooksul (ligi 10
aastat) on muutunud. Püsijooned on näiteks, et üliõpilane on
väga sage raamatukogu külastaja ja viibib siin kõige kauem;
et üliõpilasele on põhiliseks info otsimise vahendiks kata-
loogid; et üliõpilased on kõige innukamad raamatukoguürituste
soovijad jm.

Mis on muutunud? Meeldiv ei ole tõdeda, et lugemishuvi
on vähenenud. Kõige enam ilmneb see ilukirjanduse, ühiskond-
lik-poliitilise ja populaarteadusliku kirjanduse kasutamis-
sageduses. Meeldiv on aga, et raamatukogutöötajate pingutused
on vilja kandnud ja hinnang lugemissaalide avakogude kirjan-
dusvalikule on tõusnud.

U.Tõnnov käsitleb ka erinevusi eesti ja vene üliõpilaste
hinnanguis ja arvamuis. Need on huvitavad, ehkki ootuspära-
sed. Kena on, et autor kirjutab selgelt, et eesti keele ja
kultuuri vastu enamik vene üliõpilastest küll huvi ei tunne.
Artiklis on vaadeldud ka päevaste ja kaugõppeüliõpilaste
erinevusi, mis on valus probleem. Tahaksin korrata siin auto-
ri järeldust, et mittestatsionaarsele üliõpilasele on ülikoo-
li raamatukogu koht õppimiseks selle sõna üldharidusliku
kooli tähenduses: ta kasutab siin põhiliselt õppekirjandust
etteantud programmi järgi ja tal on tunduvalt väiksem huvi
kõige muu vastu raamatukogus. See on ühelt poolt väga arusaad-
dav, kuid eks jäta see jälje kõrghariduse kvaliteedile.

Veidi ka üliõpilaste hinnangutest kataloogidele, on nad
ju TÜ õppejõudude kõrval ühed kriitilisemad kataloogide ar-

vustajad. Kõige enam kasutatakse muidugi tähestikkatalooge, samuti süstemaatilise kataloogi ainelõendit, uudiskirjanduse kartoteeki ja ka teemanimestikke. Kõige suuremat rahulolematust kutsuvad ettearvatult esile süstemaatilised kataloogid: ülesehituse keerukus, ajast mahajäämine, erialade mittetundmine, ebatäielikkus. (Pidamata ennast suurraamatukogu kataloogimajanduse asjatundjaks, sõandaksin siiski väita, et lugejate arvamus selles valdkonnas ei maksa alati täie tõsidusega võtta, saati siis ümberkorraldustega tõtata. Aga pöördusin selle juurde veidi hiljem tagasi.)

Ilona Smuškina artikkel lugeja kultuurihuvidest annab igati hea ülevaate raamatututvustuse eri vormidest ülikooli raamatukogus. Raamatunäituse kui põhilise vormi puhul oodanuks ka uudiskirjanduse näituse käsitlemist, nüüd on juttu vaid teemanäitustest. (Artikli järeldustes on märgitud, et lugeja peab kõige tähtsamaks ja vajalikumaks uudiskirjanduse näitust.)

Kärt Miil käsitleb rahulolu lugejateenindusega. Nagu varasemateski artiklites, tuuakse esile, et lugejate kõrge hinnangu pälvib teaduskirjanduse kojulaenus. Tunduvalt madalamaid hinnanguid kui raamatukogu ülejäänud teeninduspunktid saavad aga õppekirjanduse kojulaenus ja lugemissaal. Pretensioone on ka RVL-ile. Näiteks 37% vastajatest peab RVL-i teenindust ebakompetentseks. Autor märgib siin õigesti, et antud juhul ei saa lugejad aru, et RVL-i kiirus ja äraütluste arv ei sõltu kuigivõrd ülikooli raamatukogu töötajaist.

Tuleb nõustuda autori järeldusega, et lugeja hindab oma aega. Küllap niisama kõrgelt kui igaüks meist - ka muudes, mitteraamatukogulikes situatsioonides. Loomulikult ei meeldi kellelegi pikad järjekorrad või pikk ooteaeg - raamatukogus vastavalt kojulaenutuses ja kirjanduse tellimisel. Autori poolset kommentaari ootaks aga väljenduse puhul, et "asjatult kulutavad lugeja aega keerulised kataloogid, liiga vähene või vale informatsioon kataloogides, soovisedeli aeganõudev täitmine/.../" (lk.101).

Siin läheb mõte küll vägisi lugeja enda vähestele raamatukogukasutamise oskustele. Peatuksin sellel küsimusel veidi, sest kogumiku teisteski artiklites jäävad mõneti ühekülgselt kõlama ebapädevad lugejaarvamused raamatukogu kataloogide kohta, mis eeldaksid artikli(te) autori(te) selgitusi. (Ka bibliograafiavahendite süsteem on omal viisil keerukas, mistõttu paljud head väljaanded ei leia piisavat kasutamist, ometi ei kahtle keegi seepärast kohe nende vajalikkuses ega väida rutakalt ajast mahajäämist või ebakompetentsust koostamisel.)

Kataloogid ei saa olla vähem "keerulised" kui on seda raamatukogu enda väga rikkalikud ja mitmepalgelised kogud. Kataloogisüsteem ju vaid peegeldab kogude sisaldust (ja teatud määral ka nende kujunemist). Tartu Ülikooli Raamatukogu puhul lisandub veel üks komplitseeriv tegur: ta peab edukalt talitlema nii universaalse teadusraamatukoguna kui ka õppe-raamatukoguna, omama väga mitmekülgselt otsisüsteemi.

Nii ei saagi väga tõsiselt võtta lugejate väiteid kataloogi mittevastavusest raamatukogus leiduvale - oleneb, kust mida otsida. Või filoloogide rahulolematust väliskirjanduse peegeldamisega raamatute tähestikkataloogis, kus puuduvat paljud olemasolevad raamatud. (Ju pole neid siis peetud vajalikuks ülikooli raamatukogusse muretseda või pole nad sinna veel jõudnudki.) Subjektiivsed on ka arusaamised sellest, mis on aktuaalsus ja mis mahajäämus, samuti eri teadusvaldkondade tundmisest/mittetundmisest.

Teadusraamatukogu kasutamist peabki õppima, ega me muidu ei räägiks nüüd nii sageli lugeja (kasutaja) koolitusest. See ei saa kunagi lihtne olla, sest ta nõuab ju süvenemist teaduste süsteemi. Võiksime ka meelde tuletada Friedrich Puksoo avaloengut ülikoolis, mida ajaleheski tutvustatud ("Päeva-leht", 1927. 29. jaan.) Puksoo räägib, kui vajalik on raamatukogude kasutajaile tutvustada raamatukogu tarvitamist. Peab tundma raamatukogude korraldust, katalooge ja nende iseärasusi. See polegi lihtne, arvab ka Puksoo. Paljud üliõpilased loobuvad raamatukogu kasutamisest, kuna ei oska kirjandust

leida. Teistele aga on raamatukogu kasutamine raske.

Kõrvaltvaatajana, aga siiski ka ülikooli raamatukogu lugejana (väljaspoolt) tahaksin öelda, et selle raamatukogu kataloogid pakuvad otsinguks märksa mitmekülgsemaid ja paindlikumaid võimalusi kui mitmete teiste suurte raamatukogude omad. Ja veel kord tahaksin rõhutada mõtet, millega lõpeb Urve Tõnnovi artikkel: raamatukogu huviorbiidis peaks olema ikka ja alati üliõpilaslugeja koolitamine teadlikuks ja oskajaks raamatukogukasutajaks (lk.64).

Mõttevahetuse korras veel üks väike märg. Karin Hango lühitekst rahulolust raamatukogutöötajate suhtluskultuuriga tundub selles tuumakas kogumikus mittevajalikuna. Ta ei paku oluliselt uut infot ja langeb välja ka üldisest, täpselt sõnastatud esituslaadist. Häirivalt mõjuvad väljendid, nagu teatme- ja perioodikasaal (muidu: teatmekirjanduse lugemissaal, ajakirjade lugemissaal), samuti "abonement" kojulaenu- tuse tähenduses või "õppeabonement ja -saal" (lk. 106).

Mida öelda selle pikaleveninud vaatluse lõpetuseks? Ei rohkemat, kui vabandada, et arvustaja ei suutnud loobuda enamiku artiklite valikulisest refereerimisest, sest seal on palju huvitavat infot, millega arvatavasti veel mitte kõik erialainimesed pole tuttavad. Tänu tegijaile, sest kogumiku lugemine tekitas mõtteid, ka oma kitsama valdkonna probleemide üle (mille analüüs ju arvustatava töö ülesanne polnudki.) Jääme ootama Tartu Ülikooli Raamatukogult uusi teadustöid.

ERÜ KROONIKAT

1. jaanuar ERÜ registreeriti IFLA rahvuslikuks liikmeks
7. jaanuar Tartumaa Kogu osales Tartu Linna KR-s O.Lutsu 105. sünniaastapäeva ettekandekoosolekul
23. jaanuar Tartumaa Kogu oli koos F.Puksoo päeval Tartu ÜR-is
29. jaanuar ERÜ juhatuse koosolek
- jagati ülesandeid juhatuse liikmete vahel
 - arutati toimkondade ja töögruppide moodustamist ja reorganiseerimist
18. veebruar Tartumaa Kogu oli koos Ristikivi muuseumis
26. veebruar ERÜ juhatus ja teadusraamatukogude juhid kohtusid Euroopa teadusraamatukogude ühenduse LIBER asepresidendi Esko Häkliga
27. veebruar ERÜ juhatuse koosolek
- ülevaade automatiseerimisalaste töögruppide tööst
 - ülevaade a/s "TEEK" tegevusest
 - ülevaade teadusraamatukogude sektsiooni tegevusest
4. märts Tallinna Seltsi korraldusel kohtumine Evi Sooga teemal "Milliste palkade eest võitleme"
26. märts Rhode Islandi Ulikooli professori Leena Siitoni loeng "Teenindussüsteemid USA avalikes raamatukogudes" (Tallinna KR-is)
27. märts ERÜ juhatus ja teadusraamatukogude esindajad kohtusid Põhjamaade Teadusinfo Nõukogu (NORDINFO) peasekretäri Romulo Enmarkiga
29. märts ERÜ juhatus kohtus Inglismaa Raamatukoguühingu esindaja Philip Gilliga. Arutati ERÜ ja Inglismaa Raamatukoguühingu koostöölepingut

30. märts Philip Gilli loeng rahvaraamatukogude juhtimise tsentraliseerimisest ja detsentraliseerimisest (Tallinna KR-is)
- 2.-3. aprill Helsingi Ülikooli Raamatukogu korraldas seminari "Teadusraamatukogude juhtimine ja arendamine muutavas ühiskonnas" (30 osavõtjat). Lektoriteks olid Eeva-Maija Tammekann (Soome Parlamendiraamatukogu), Esko Häkli ja Kaisa Sinikara (Helsingi ÜR), Olli Kokkonen (Jyväskylä ÜR), Arja-Riitta Haarala (Tampere ÜR), Riitta Huuhtanen (Kuopio ÜR) ja Päivi Kytömäki (Oulu ÜR)
20. aprill ERÜ juhatuse koosolek
 - aastakoosoleku ettevalmistamisest
 - kohtuti Elisabeth Simoniga Saksa Raamatukoguinstituudi välissuhete büroost. Lepiti kokku koostööprogramm
24. aprill ERÜ aastakoosolek "Eesti raamatukogud ja välismaailm" (TPÜ aulas). Osales 135 ühingu liiget ja 15 külalist. Koosolek võttis vastu resolutsiooni ning pöördumised riigiettevõttele "Eesti Post" ja Eesti Rahvusliku UNESCO Komisjoni poole
25. aprill ERÜ juhatus kohtus Soome Raamatukoguühingu tegevjuhataja Tuula Haavistoga. Arutati edasist koostööd
27. aprill Taani Kuningliku Raamatukogukooli õppejõudude Gitte Larseni ja Jens Thornhange loeng "Taani rahvaraamatukogud" (Tallinna KR-is)
28. aprill - 2. mai IFLA raamatukogude ajaloo ümarlaua sümposium Baltimaade raamatukogude ajaloost (Riias). Ettekandega esinesid Piret Lotman (ER) ja Hain Tankler (Tartu ÜR)
18. mai ERÜ büroo kolis Eesti Rahvusraamatukogu uude hoonesse

21. mai Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor Ivi Eenmaa kinkis ERÜ-le kolm aktsiaseltsi "Infotrükk" aktsiat fondi asutamiseks, millest toetatakse noorte raamatukoguhoidjate enesetäiendamist. Fondi vahendeid saab kasutada alates 1994. aastast
26. mai ERÜ juhatuses koosolek
 - otsustati korraldada 19.-20. mail 1993.a. Eesti raamatukoguhoidjate VI kongress
 - arutati ERÜ aastakoosoleku resolutsiooni täitmist
 - otsustati luua komplekteerimise, liigitamise ja märksõnastamise, statistika ja teadusraamatukogude automatiseerimise töögrupp
30. mai - 3. juuni Evi Rannap (TPÜ), Krista Talvi (ER) ja Toomas Etverk (a/s "TEEK") osalesid Põhjamaade Raamatukogude Nõukogu istungil Soomes Järvenpää. E. Rannap ja T. Etverk pidasid ettekande
30. mai Tartumaa Kogu osales Palamusel O. Lutsu 105. sünniaastapäevale pühendatud konverentsil
4. juuni Põhjamaade Raamatukogude Nõukogu istungist osavõtjad (25) olid huvireisil Tallinnas. Tallinna Raekojas toimus kohtumine Eesti raamatukoguhoidjatega
- 14.-16. juuni Linda Kask ja Reet Olevsoo ERÜ büroost tutvusid Soome Raamatukoguühingu kutsel sealse ühingu tegevusega
17. juuni IFLA peasekretär Paul Nauta teatas kirjaga ERÜ registreerimisest järgmistesse IFLA sektsioonidesse: parlamendiraamatukogude, rahvaraamatukogude, hariduse ja täienduskoolituse ning liigitamise ja märksõnastamise sektsiooni
18. juuni ERÜ juhatuses koosolek
 - moodustati Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi toimikond

- otsustati kokku kutsuda humanitaarabi korras
saabunud trükiste ja tehniliste vahendite ja-
gamise töögrupp
3. juuli Tartusse saabus esimene SABRE Foundation'i
(USA) raamatusaadetis - 447 nimetust raamatuid
ja ajakirju
- 28.-30. juuli Tartumaa KR ja maaraamatukogude sektsioon kor-
raldasid maaraamatukogutöötajate suvelaagri
Luunjas
30. august - 5. september
IFLA 58. konverents "Raamatukogu- ja infopo-
liitika perspektiivid" New Delhis Indias.
Eesti raamatukoguhoidjaid esindas Ivi Eenmaa
- 16.-17. september
hariduse ja täienduskoolituse toimekond ja Kul-
tuuriministeerium korraldasid raamatukogundus-
hariduse ja täiendõppe alase seminari Laulas-
maal
24. september ERÜ juhatuse koosolek
- kinnitati ERÜ aastapreemia statuut
- kiideti heaks humanitaarabi korras ERÜ-le
saabunud trükiste ja tehniliste vahendite ja-
gamise kord
- võeti vastu pöördumine kultuuriministri poo-
le raamatukogutalituse loomiseks Eesti Vaba-
riigi Kultuuriministeeriumis
24. september Tallinna Selts korraldas raamatukoguhoidjate
kohvik-klubi TAR-is. E.Rannap rääkis raamatu-
kogundusharidusest ja täiendõppest
28. september - 4. oktoober
Evi Rannap viibis Austria Raamatukoguhoidjate
Ühingu kutsel 22. raamatukoguhoidjapäeval "Va-
na raamat ja uued meediumid"
- 5.-7. oktoober Helsingi Ülikooli Raamatukogu korraldas semi-
nari "Organisatsioon ja personal" teadusraama-
tukogude osakonnajuhatajatele (23 osavõtjat).

- Lektoriteks olid Arja-Riitta Haarala (Tampere ÜR), Riitta Mäkinen (Tampere Ülikooli Täienduskoolituse Keskus), Kaisa Sinikara (Helsingi ÜR) ja Pirkko Lahti (Soome Vaimse Tervise Keskus)
- 5.-29. oktoober
- Lea Lumi (ER) töötas Saksa Raamatukoguinstituudi välissuhete büroo vahendusel Saksamaa raamatukogudes
- 20.-30.oktoober
- Raamatukogupäevad '92 "Raamatukogu kõigile"
21. oktoober Tartumaa Kogu kavandas 1993.a. tegevust ja valis esinaiseks Ädu Neemre
29. oktoober ERÜ juhatus koosolek
- kavandati raamatukogupäevi '93
 - ajakirja "Raamatukogu" uus toimetaja Ene Riet andis ülevaate ajakirja väljaandmisega seotud probleemidest
29. oktoober Tallinna Selts korraldas kohvik-klubi TAR-is. Ivi Eenmaa rääkis IFLA muljetest, Ülle Papp (TPÜ) ja Marju Laur (KM) andsid ülevaate erialaseminarist Rootsis
18. november hariduse ja täienduskoolituse toimikond korraldas referaatkoosoleku "Raamatukogutöö eetikast" (Tallinna KR-is)
19. november Tartumaa Kogule pidas loengu Maria Pedak-Kari (USA)
- 23.-27. november
- Tartumaa Kogu korraldas arvutiõppe kursuse 14 raamatukogutöötajale Tartu Ülikooli Raamatukogus
26. november ERÜ juhatus laiendatud koosolek
- toimikondade ja töögruppide juhtidega arutati senist tegevust ja kavasisid
26. november Tallinna Selts korraldas kohvik-klubi TAR-is. Märt Kubo rääkis Euroopa kultuuriministrite

- kohtumisest Pariisis ja lugemisest Euroopas
7. detsember koondkataloogide toimkonna laiendatud koosolek. Pirkko Wegelius NOSP-Keskusest Helsingis rääkis jadaväljaannete koondkataloogist
15. detsember teadusraamatukogude automatiseerimise töögrupp kohtus VTLS-i Soome esindaja Ari Palttalaga
17. detsember teadusraamatukogude automatiseerimise töögrupp kohtus Soome Riigiarvutuskeskuse Jyväskylä osakonna esindajate Kari Malineni, Eeva Paanani ja Jarmo Suokasega, kes on raamatukogusüsteemi PALLAS väljatöötajad ja levitajad
18. detsember Tartusse saabus teine raamatusaadetis SABRE Foundation'ilt
- 18.-19. detsember Läti raamatukoguhoidjate IV kongress. Eesti raamatukoguhoidjaid esindas Ivi Tingre
23. detsember Tartumaa Kogu korraldas jõuluõhtu
- A/s "TEEK" korraldatud üritused
- jaanuar - mai kursus algajatele "Raamatukogu-, arhiivi- ja muuseumitöö automatiseerimise alused"
- 11.-13. veebruar konverents "Raamatukogu-, arhiivi- ja muuseumitöö automatiseerimise küsimusi" Pärnus
- aprill - mai saksa erialakeele kursus muuseumitöötajatele
- 17.-23. mai Kursus Venemaa soome-ugri rahvaste raamatukogude juhtidele ja raamatukoguhoidjatele. Lektoriteks olid Eesti ja Soome raamatukogunduse spetsialistid
19. mai seminar, Göran Persson *Bibliotekstjänst AB*-st (Rootsi) tutvustas Rootsi koondkataloogide CD-ROM-väljaandeid, integreeritud raamatukogusüsteemi BTJ-2000 ning andis ülevaate väljatöötamisel olevast keskataloogimissüsteemist ORIGO

2. september seminar, Arja Palo ja Pentti Nyman *KT-Tieto-keskusest* (Soome) tutvustasid integreeritud raamatukogusüsteemi KIRI
14. oktoober sissejuhatav loengutsükkel kursusele CD-ROM-ide kasutamisest
- oktoober - detsember saksa erialakeele kursus raamatukogu-, arhiivi- ja muuseumitöötajatele
- 5.-6.november seminar, Göran Persson, Marianne Stankowski, Anders Noaksson ja Nils Isaksson *Bibliotekstjänst AB*-st tutvustasid keskkataloogimis-süsteemi ORIGO ja raamatukogusüsteemi BTJ-2000

ERÜ juhatus töötas 1992.a. koosseisus:

Esimees	Ivi Tingre
Aseesimehed	Evi Rannap
	Marika Karo
Liikmed	Toomas Etverk
	Jüri Järs
	Lauri Lepik
	Aime Naanuri
	Elle Tarik
	Tiiu Valm
Liikmekandidaadid	Rutt Enok
	Linda Sarapuu
	Anne Veinberg
Revisjonikomisjon	Elga Kommel
	Tiina Kraav
	Reet Kukk

ERÜ väljaanded

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 3/1991 / ERÜ;

Koost. A.Kraut. Tallinn, 1992, 144 lk.

ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1992. Nr. 13. 3 lk.

ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1992. Nr. 14. 4 lk.

ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1992. Nr. 15. 4 lk.

ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1992. Nr. 16. 2 lk.

ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1992. Nr. 17. 2 lk.

ERÜ juhatuse otsusega 13.jaanuarist 1993.a. said ERÜ 1992. aasta preemia pikaajalise viljaka tegevuse eest Tõhela raamatukogu (Pärnumaa) juhataja Silvi Rand ja Eesti Meditsiiniraamatukogu bibliograafiaosakonna juhataja Eva Vahesalu.

Lisaks põhilistele ja alalistele toetajatele - Eesti Rahvusraamatukogule, Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogule ja EV Kultuuriministeriumile toetasid ERÜ-d rahaliselt Harjumaa Keskraamatukogu, Tartu Linna Keskraamatukogu ja Võrumaa Keskraamatukogu.

Koostanud Reet Olevsoo

SUMMARIES * ZUSAMMENFASSUNGEN

THE COMPILATION OF THE ESTONIAN RETROSPECTIVE NATIONAL BIBLIOGRAPHY

Endel Annus

The aim of the Estonian retrospective national bibliography is, first, to record all books that have been published in the Estonian language, books in other languages published in Estonia and books concerning Estonia published abroad; second, to record all periodicals in Estonian and all periodicals published in Estonia.

Retrospective national bibliography will be published in five parts, eleven volumes altogether:

1. Books in the Estonian language 1525-1917 in three sections: 1525-1850; 1851-1900; 1901-1917, the first one being arranged chronologically, the second and the third ones alphabetically.
2. All books in foreign languages published in Estonia and books concerning Estonia published in other countries 1631-1940. The first section (1631-1800) has been arranged chronologically, the second one (1801-1940) alphabetically.
3. Books in Russian published in Estonia and Russian books published abroad, concerning Estonia, 1800-1940 in two volumes in continuous alphabetical arrangement.
4. Estonian periodicals 1766-1940 arranged alphabetically.
5. German, Russian and other non-Estonian periodicals published in Estonia 1675-1940 in one volume, having different sections for Latin and Cyrillic alphabet.

The retrospective national bibliography is compiled in the Library of the Estonian Academy of Sciences in cooperation with respective departments of other major libraries.

List of Estonian books 1901-1917 and list of non-Estonian periodicals (item 5) have been completed. The remaining prospective parts are due in the following years.

ÜBER DIE ZUSAMMENSTELLUNG DER ESTNISCHEN
RETROSPEKTIVEN NATIONALBIBLIOGRAPHIE

Endel Annus

Die Aufgabe der estnischen retrospektiven Nationalbibliographie besteht darin, alle in verfloßenen Zeiten erschienenen estnischsprachigen Bücher und in anderen Sprachen in Estland oder im Ausland über Estland erschienenen und von Estländern geschriebenen Bücher, ebenfalls alle estnischsprachigen und in Estland in anderen Sprachen erschienenen periodischen Schriften zu verzeichnen.

Die retrospektive Nationalbibliographie wird in fünf Teilen, insgesamt in 11 Bänden erscheinen.

1. Die estnischsprachigen Bücher 1525-1917 in drei Teilen. Der erste Teil 1525-1850 wird chronologisch, der zweite 1851-1900 und der dritte Teil 1901-1917 alphabetisch angeordnet, beide in zwei Bänden.
2. In Estland erschienene und im Ausland über Estland erschienene deutsch-, lateinisch- und anderssprachige Bücher 1631-1940 in zwei Teilen. Der erste Teil 1631-1800 wird chronologisch und der zweite Teil 1801-1940 alphabetisch angeordnet.
3. In Estland erschienene und im Ausland über Estland erschienene russischsprachige Bücher 1800-1940 in zwei Bänden im gemeinsamen Alphabet.
4. Die estnischsprachigen periodischen Schriften 1766-1940 in alphabetischer Anordnung.
5. In Estland erschienene deutsch-, russisch- und anderssprachige periodische Schriften 1675-1940 in einem Band, in zwei Teilen im lateinischen und russischen Alphabet.

Die retrospektive Nationalbibliographie wird in der Bibliothek der Estnischen Akademie der Wissenschaften zusammengestellt. Bei der Zusammenstellung beteiligen sich auch andere estnische Bibliotheken.

Zur Zeit sind "Die estnischsprachigen Bücher 1901-1917" in zwei Bänden und "Deutsch-, russisch- und anderssprachige periodische Schriften in Estland 1675-1940" zusammengestellt. Die übrigen Teile werden in nächsten Jahren vollendet.

DAS NATIONALSPRACHLICHE BUCH
IN DER VERÄNDERLICHEN ZEIT

Mare Lott

Die Entwicklung der Esten ist eng mit dem national-sprachlichen Buch verbunden, das hat schon die im 17.-18. Jahrhundert angefangene Lese- und Schreibkundigkeit getragen. Bis zur staatlichen Verselbständigung (1918) war das estnischsprachliche Buch hauptsächlich Volksbuch. Da die Hochschicht unter der eigenen Nation fehlte, war nur dieser Teil des Schrifttums lebenskräftig, der von breiter Leserschaft unterstützt wurde. In der unabhängigen Estnischen Republik erreichte das estnische Buch das Niveau der entwickelten Kulturstaaten. Zum Ausbau der differenzierten, alle Gesellschaftsschichten befriedigenden Buchproduktion wurde in dem Kleinstadt mit einer Million Einwohnern eine zusätzliche Finanzierung der Ausgaben mit enger Verbreitung eingerichtet, die hauptsächlich durch verschiedene Stiftungen zustande kam. Besonders wichtig war die Beteiligung des 1925 gegründeten Kulturkapitals im Verlagswesen.

Heutzutage sollte man zur Ausgleicheung der Druckproduktion die Teilnahme der Fonds in der Verlegung wiederbeleben.

ABOUT THE CO-OPERATION OF LIBRARIES AND
OTHER PROBLEMS RELATED TO IT

Tiiu Valm

The complicated economical situation in Estonia at the present time has brought forth deterioration of library conditions. The choice of literature and the possibilities to obtain it have expanded, but the high prices of printed matter and postage have become a serious setback to provide oneself with it. Our info-technological backwardness is remarkable, and we cannot link up with international databases. In this situation our libraries try to conclude voluntary contracts in order to create, process and maintain international information resources, to integrate them into international networking. For that purpose we need to fix the profile of research libraries. Several working groups, such as sections of collections, union catalogues, classification, statistics,

subject cataloguing and the automatisisation of research libraries have begun to work out documents to regulate librarianship or to get the acceptance of international documents. Their task is to set the work processes on the unified, internationally acknowledged bases.

Serious actions have been undertaken to shape organizational bases of the education in librarianship and information science to raise the standard of education of librarians, to establish professional requirements and to solve other essential problems.

As a result of the common work the legal documents, regulating the work of libraries, have been completed and an act "The Law of the Public Libraries of Estonia" and a decree "The Temporary Regulation of the Delivering Deposit Copies of Printed Matter" have been passed. These and other supplementary documents must guarantee undisturbed and expedient work regulation of libraries and protection in case of need.

The year 1992 was not economically easy for libraries, but it associated them to find solutions and advanced their basic activities.

DIE BIBLIOTHEK IN DER VERÄNDERLICHEN ZEIT

Rutt Enok, Aime Naanuri, Külli Ots

Die Bibliothekare wünschen und hoffen, daß das herausgebildete Bibliotheksnetz bestehen bleibt und die Bibliotheken sich zu wichtigen Informations- und Kulturzentren des öffentlichen Lebens entwickeln. Daß man genug Geld hat, die Bibliotheken so zu gestalten, daß sie die Interessen und Bedürfnisse ihrer Benutzer befriedigen können. Daß sich die Bibliothek im Bewußtsein der örtlichen Machthaber als eine lebenswichtige Institution in ihrem Gebiet festmacht.

Im Aufsatz teilen drei langjährige Bibliothekarinnen mit dem Leser ihre Erfahrungen und Gedanken über die Lage der öffentlichen Bibliotheken in der jetzigen Zeit.

Gewandelt hat sich die Verwaltung und Finanzierung öffentlicher Bibliotheken. In Sowjetestland gehörten sie dem Staat, jetzt aber gehen sie in den Besitz der örtlichen Behörden über, d.h. auch in ihre Verwaltung und Finanzierung. Am unklarsten ist die Zukunft der zentralen Landkreisbiblio-

thek, da die Grundsätze der bevorstehenden Verwaltungsreform nicht bekannt sind. Beim zweiflächigen Haushaltsplan, und wenn die Zentralbibliotheken nicht in den Staatsbesitz übergehen, sollten sie aufgrund eines Vertragssystems mit Gemeinden unterhalten werden. Wegen der wirtschaftlichen Schwierigkeiten kann man dabei Probleme in der Entwicklung der Zentralbibliotheken voraussetzen. Eine Gefahr besteht auch darin, daß die zentralen Landkreisbibliotheken immer weniger über die Tätigkeit der Gemeindebibliotheken informiert sind. Die Verbindungen der Zentralbibliotheken mit den Behörden der örtlichen Selbstverwaltung sollten enger werden, sie sollten bei der Anstellung neuer Mitarbeiter und der Schätzung der Arbeit der Bibliotheken mitbestimmen können - das würde helfen, unkompetente Entscheidungen zu vermeiden.

Verschiedene Probleme gibt es bei der Literaturerwerbung für öffentliche Bibliotheken: vor allem Geldmangel, aber auch das Fehlen der operativen Information über die Neuerscheinungen, was zusätzliche Kosten bei der Bücherbeschaffung mitbringt (Fahrten nach Tallinn, wo sich die Mehrzahl der Verläge und Bücherverkaufsstellen befindet; große Ausgaben für Ferngespräche und die Post). Leider wirkt auch die Bestimmung über Pflichtexemplare nicht, alle Druckereien beachten das nicht. Zudem gelangt das Pflichtstück oft später in die Bibliothek, als das Buch zum Kauf angeboten wird, und erfüllt somit seine Aufgabe als Vorinformation nicht. Was mehr erfreut: es besteht die Hoffnung, daß der Kauf der Nationalliteratur für öffentliche Bibliotheken im Staatshaushaltsplan des Jahres 1993 teilweise finanziert wird. Da das Geld knapp ist, sollte man sehr geschickt erwerben, insbesondere was die Nationalliteratur und die wertvolle Weltliteratur anbetrifft, damit sich unsere Bibliotheken nicht in reine Sammlungen der Unterhaltungsliteratur wandelten. Bisher wurde die Erwerbung für örtliche öffentliche Bibliotheken von Zentralbibliotheken durchgeführt, die in Zukunft aufgrund eines mit der örtlichen Selbstverwaltung geschlossenen Vertrages handeln sollten. Die Unbestimmtheit der örtlichen Haushaltspläne und der Geldmangel gefährden ernstlich die Vermehrung der Bibliotheksbestände mit neuen Büchern und periodischen Ausgaben. Die Verarmung der Sammlungen würde den Fall des Ansehens der Biblio-

theken zur Folge haben.

Schwierigkeiten gibt es auch mit der Bewirtschaftung der Bibliotheken, besonders in den Gebäuden mit Fernheizung. Mehrere Gemeinden haben darin eine große Ökonomie gesehen, daß sie die Bibliothekare halb- oder dreivierteltags beschäftigt, die Eröffnungszeit der Bibliothek verkürzt und somit die Möglichkeiten der Bibliotheksbenutzung für die Bevölkerung verringert haben. Und ist das nicht der erste Schritt zur Liquidierung der Bibliotheken?

Damit die Bibliothek ihre Rolle als Informations- und Kulturzentrum erfolgreich ausfüllen könnte, muß sich der Bibliothekar ständig weiterbilden, bereit zu Veränderungen und kommunikationsfähig sein, um die Selbstverwaltung und Bevölkerung sachverständig beraten zu können. Die Benutzerzahlen in öffentlichen Bibliotheken steigen, und das stellt größere Anforderungen für Bibliothekare. Das Ziel muß sein, daß sich jeder Mensch mit Hilfe der Bibliothek geistig in Form halten könnte, daß er ungeachtet der schwierigen Verhältnisse die Zukunft vor sich sehen und die geeignetste Weise dazu für sich finden könnte. Das ist der Auftrag der Bibliothek, und andererseits - nur unsere Notwendigkeit mit Taten beweisend können wir bestehen bleiben. In Zukunft wird das Leben der Bibliotheken auch davon abhängen, inwieweit es der Bibliothekar schafft, seinen Tätigkeitsbereich zu verteidigen und mit anderen Lebensbereichen zusammenzuarbeiten.

BIBLIOTHEK - FÜR ALLE !

Elle Tarik

Unter diesem Leitsatz wurden vom 20.-30. Oktober 1992 die alljährlichen das ganze Land umfassenden Bibliothekstage abgehalten. Inhaltlich bedeutete diese Devise die Zuwendung der Aufmerksamkeit der Bibliotheksbedienug mehrsprachlicher Bevölkerung. Im weiteren Sinne konnte man das auch als Richtung zur Entwicklung der Bedienung aller Gesellschaftsgruppen auslegen.

Das Hauptaugenmerk der Bibliothekstage war programmgemäß auf öffentliche Bibliotheken gerichtet, damit die Veranstal-

tungen den ganzen Staat umfaßten. Doch schaffte die Estnische Nationalbibliothek die größte Resonanz, indem sie mit der Pressekonferenz am Eröffnungstag die Aufmerksamkeit der Journalisten auf die Bibliotheken zog und damit auch Reporter aus anderen Städten und Landkreisen anregte.

Aufgrund der in der Presse veröffentlichten Materialien gewinnt man den Eindruck, daß während der Bibliothekstage die Bekanntmachung mit eigenen Beständen, insbesondere mit wertvolleren Teilen der Bestände dominierte. Einigermaßen wurde auch der Lage der Bibliotheken und der Person des Bibliothekars Aufmerksamkeit geschenkt. Der Verein Estnischer Bibliothekare bildete in Kooperation mit dem Kulturministerium einen Ausschuß, der die Veranstaltungen koordinierte und Informationen sammelte. In jeder Bibliothek wurden die Bibliothekstage entsprechend den örtlichen Verhältnissen und Möglichkeiten organisiert.

Gründliche, mit Weltkultur bekanntmachende Ausstellungen wurden in der Universitätsbibliothek Tartu und in der Bibliothek der Estnischen Akademie der Wissenschaften veranstaltet. Die Estnische Kinderbibliothek lenkte die Aufmerksamkeit auf die Bedienung behinderter Kinder und organisierte einen Zeichenwettbewerb für Kinder zum Thema "Meine Bibliothekarin". Die Tallinner Stadtbibliothek stellte estnische, russische, ukrainische, litauische und finnische Literatur aus ihren Sammlungen aus. In der Stadtbibliothek Tartu wurde eine Ausstellung aus den Sammlungen der in Tartu wirkenden armenischen, ingerischen, jidischen, lettischen, ukrainischen und ungarischen kulturellen Gesellschaften veranstaltet und eine gemeinsame Pressekonferenz der Gesellschaftsvorsitzenden organisiert. Die Mehrzahl der Bibliotheken zeigte in Ausstellungen die in den letzten Jahren als Geschenk erhaltenen Bücher, darunter estnische Exilliteratur.

Durch neue Gedanken und vielseitige Zusammenarbeit zwischen den Bildungs- und Kulturanstalten zeichneten sich

die Bibliotheken des Landkreises Harju aus. Die aktiveren Bibliothekare handeln nach dem Grundsatz, daß wir nur bei Vereinigung aller Kräfte unsere Kultur aufrechterhalten können. Unter den veränderten Verhältnissen muß sich auch der Inhalt der Bibliotheksarbeit ändern, die Rolle der Bibliothek als Informationszentrum, Kommunikationsort und Beratungskammer sollte sich vergrößern.

Die Bibliothekstage zeigten, daß wir mit traditionellen Arbeitsformen unsere Bestände vorführen können. Doch es mangelt an Aktivität und Initiative, um die Bibliotheken ständig unter der Aufmerksamkeit der Gesellschaft zu halten. Notwendig ist, die Werbung für die Bibliothek zu treiben. Es wäre dringend nötig, einen Bibliothekar in die USA oder einen anderen Staat zur diesbezüglichen Schulung zu schicken, damit er später auch andere Kollegen unterrichten könnte.

ON INFORMATION POLICY IN ESTONIA

Evi Rannap, Toomas Etverk

A survey of the main problems of information services in Estonia is given in the report held on the library days of Northern Countries. Backwardness in the informativeness may become an obstacle in the economic and technological integration. Informational crisis in Estonia can be explained as lack of information. Overall information on the reforms related to the internal affairs of a state and innovation ideas is not available. Estonian informational environment does not facilitate development as true, verified information on economics, science, condition of production, standard of living and demographic structure cannot be found. The existing information resources have been concentrated into Tallinn.

To overcome the crisis, it is necessary to have information policy and it must be consistently put into practice. In developing information policy the scientists, professional associations, a.o. who are interested in using information

and having a free information exchange must play the decisive role.

National information policy means first of all legislation which would provide legal basis for information services. Development of informational infrastructure, information exchange on the international scale, use of modern infotechnology, improvement of education and advanced study are of equal importance.

THE INTERNATIONAL ASSOCIATION OF TECHNOLOGICAL
UNIVERSITY LIBRARIES (IATUL) SEMINAR IN TALLINN

Gerda Koidla

The IATUL Seminar Universal Availability of Publications in Science and Technology Including Those on the History and Philosophy of Science and Grey Literature was held in Tallinn on June 8-11, 1992. It was organized in co-operation with IFLA Section of Science and Technology Libraries. Estonian National Library and Tallinn Technical University Library acted as hosts. Tartu University Library hosted an excursion to Tartu.

There were 92 participants from 19 countries at this seminar. A large group of participants represented Finland, they contributed more than half of the papers. Altogether 24 papers were presented.

All papers were presented at 3 sessions:

- UAP (Universal Availability of Publications) Policy and Practice, 12 papers;
- UAP - Past and Present, 6 papers;
- UAP - Grey Literature, 6 papers.

Donations from Finland, Sweden and the United Kingdom in the form of national bibliographies, union catalogues and other databases on CD-ROM came as a pleasant surprise to National Library and Tallinn Technical University Library.

The IATUL Essay Prize was awarded to Sirje Virkus, the

only speaker from Estonia for her paper on the history of Estonian technological literature in the 19th century. Honorable mentions were conferred on two other young speakers from Finland.

ADVANCED TRAINING SEMINAR FOR ESTONIAN LIBRARIANS

Marika Karo

In October, 1992 the ELA and library specialists from Finland organized a joint seminar for advanced training of the medium-rank staff managers in Estonian libraries.

The subjects discussed were problems of staff and organization, personnel management during reforms as well as different methods and ways of putting reforms into practice.

The basic objectives of library development and library as a part of the organizational network were thoroughly dealt with. The matters concerning staff management comprised the idea of 'healthy' personnel, problems that may occur during reforms and big changes and the role and tasks of the leader at that time.

Different things that may cause problems were discussed, such as inadequate spreading of information, leaders' incapability of solving the problems, lack of co-operation between staff members, etc. Several methods that are being widely used in Finland for adapting new staff members to the existing working environment were introduced.

In the final part of the seminar general principles and different methods of advanced training of librarians in Finland were discussed.

"BIBLIOTHECA BALTICA" IN LUBECK

Malle Ermel

Vom 16.-17. Juni fand in der Hansestadt Lübeck das internationale Symposium "Bibliotheca Baltica" statt, veranstaltet von der dortigen Stadtbibliothek. Vertreten waren Bibliothekare aus neun Ländern. Das Ziel des Treffens war, die historischen und kulturellen Verbindungen der Ostseeregion wieder ins Bewußtsein zu bringen und die Bibliotheken zur Kooperation bei der Erhaltung und Erschließung des gemeinsamen kulturellen Erbes anzuregen.

Prof. Matti Klinge (Helsinki) und prof. Klaus Zernack (Berlin) behandelten in ihren Vorträgen die Ostseeregion als einen einheitlichen Geschichts- und Kulturraum. Die Verbreitung des Buches und die Geschichte der Bibliotheken in diesem Gebiet im 16.-17. Jh. war das Thema des Referats von Jānis Krēslinš (Stockholm). Dr. Margarethe Andersson-Schmitt (Uppsala), Jesper Düring Jørgensen (Kopenhagen), Dr. Henryk Rietz (Toruń), Kristiina Hildén (Helsinki), Boris Volodin (St. Petersburg), Malle Ermel (Tartu), Laima Bajoruniene (Vilnius), Jānis Turlajs (Riga), Dr. Horst v. Chmielewski (Marburg) gaben einen Überblick über historische Buchbestände und Baltica-Sammlungen in den Bibliotheken der Ostseeländer.

Dag-Ernst Petersen aus Wolfenbüttel machte mit Hilfe von zahlreichen Dias mit Grundsätzen der Bucherhaltung und Restaurierung-Konservierung in der berühmten Herzog-August-Bibliothek bekannt.

Der Vortrag von Werner Schwartz setzte sich mit Problemen der Erhaltung historischer Sammlungen und der Benutzerbedienug - eine der Spannungsquellen in großen Bibliotheken - in der Universitätsbibliothek Göttingen auseinander. Einen Ausweg sieht man in der umfassenden Mikroverfilmung.

Prof. Esko Häkli (Helsinki) unterstrich, daß vor dem

Planen einer gemeinsamen Arbeit die Grundlagen derselben zu besprechen sind. Mangelhafte Information über osteuropäische Bibliotheken erschwert die Zusammenarbeit.

Dr. Jörg Fligge, Direktor der Stadtbibliothek Lübeck, sprach sowohl in seinem Vortrag als auch im Schlußwort den Wunsch aus, daß die "Bibliotheca Baltica" kein einmaliges Unternehmen bleibt, sondern sich zu einer Organisation entwickelt, die die Bibliotheken der Ostseeländer verbindet.

ZWEI BIBLIOTHEKARE AUF DEM SEMINAR

"BIBLIOTHEKSAUSSTATTUNG - PLANUNG UND ORGANISATION"

Kertu Uri

Im August 1992 fand in Stuttgart zum ersten Mal ein Seminar, veranstaltet vom Deutschen Bibliotheksinstitut (DBI), für west- und osteuropäische Bibliothekare statt. Das Hauptthema des Seminars war "Bibliotheksausstattung - Planung und Organisation". Frau Helle Klementi (Akademie-Bibliothek, Tallinn) und Kertu Uri (Universitätsbibliothek Tartu) hatten die glückliche Möglichkeit daran teilzunehmen. Der theoretische Teil des Seminars dauerte drei Tage und brachte viele interessante Vorträge mit sich (Fr. U.Kissling - Über das Bauarchiv des DBI-s, H.Rösner - Über die Publikationstätigkeit des DBI-s, Fr. U.Gutscherian - Über die deutschen Lesesäle usw.). Im vorliegenden Artikel wird auch die Tätigkeit des DBI-s berührt. Die anschließende 4-tägige Studienreise durch mehrere Bibliotheken Deutschlands zeigte den Teilnehmern vor allem die Innenausstattungsöglichkeiten. Die Seminargruppe hatte auch die Möglichkeit zwei Firmen, EKZ und Schulz Speyer, die sich mit Bibliotheksmöbeln beschäftigen, zu besuchen.

ABOUT READING ASSOCIATIONS IN THE WORLD
AND IN ESTONIA

Urve Tõnnov

The International Reading Association (IRA) was founded in 1956 as a professional organization concerned with the improvement of reading and the development of literacy. The main goals of the Association are:

- to improve the quality of reading instruction at all levels;
- to develop an awareness of the impact of reading among all peoples;
- to promote the development of a level of reading proficiency that is commensurate with each individual's unique capacity.

IRA's total membership is over 93000 in about 90 countries. IRA has a network of more than 1200 national affiliates and councils throughout the world. The Association has awarded travel grants, produced materials, provided professional development opportunities and supported literacy development projects on all continents. IRA has four professional journals and one newspaper.

The Estonian Reading Association (EstRA) was founded in May 1992. EstRA's members are teachers, special teachers, researchers, librarians and other people interested in this field. The president of EstRA is Aira Lepik, assistant professor of the Tallinn Teachers' Training University, vice-president - Jaan Mikk, professor of Tartu University. Local groups of EstRA are working in Tallinn and Tartu. EstRA takes actively part in the co-operation of FinnishRA and IRA's European committee on international development.

ÜBER EINIGE WENIGER BEKANNTE PRIVATSAMMLUNGEN
IN DER UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK TARTU

Hain Tankler

In den Jahren 1840-1890 wurde die Universitätsbibliothek Tartu in beträchtlichem Maße durch Privatsammlungen vervollständigt. Mehr bekannt sind die Privatsammlungen von F.M.Klinger (erworben 1844) und von K.Morgenstern (1852). Bedeutend weniger weiß man über Bücher, die durch folgende Personen beschaffen wurden: Zoologe Hermann Asmuss (erworben 1840), Wirtschaftswissenschaftler Eberhard David Friedländer (1852-57), Sprachlehrer Gustav Moritz Santo (1856), Theologe Karl Keil (1858-59), Forstwirt und Dendrologe Adolph Bode (1861), klassischer Philologe Ludwig Mercklin (1863), der ehemalige Finanzminister Rußlands Graf Georg Cancrin (1864), Mediker Guido Samson von Himmelstierna (1868), Theologe Heinrich Kurtz (1868-71), Historiker Carl Schirren (1868-69), Botaniker Alexander von Bunge (1869), Mediker Nikolai Bleisch (1869), Architekt Johann Wilhelm Krause (1870), Mediker Georg Adolph Dietrich Rauch (1872), Gerichtsbeamter Witte aus Hannover (1873), Kunsthistoriker Karl Eduard von Liphart (1880), Mediker Peter von Maydell (1885).

Von allen obengenannten Personen wurden mindestens 100 Bücher erhalten, oft Literatur vom eigenen Fachgebiet des ehemaligen Besitzers. K.E.v.Lipharts Sammlung war die größte unter den erworbenen Kollektionen (über 2000 Bände), die des Sprachlehrers G.M.Santo die reichste an Raritäten, sie enthielt mehr als 100 theologische Werke vom 16.-17. Jahrhundert. Alle betreffenden Sammlungen wurden als Geschenk erhalten oder für geringe Summen gekauft, oft nach dem Tode der Person oder nach dem Ausscheiden derselben aus dem Dienst der Universität.

DAS SCHICKSAL DES BUCHES UND SEINES BEWAHRERS

Helene Mugasto-Johani

Die Erinnerungen von H. Mugasto-Johani umfassen die Jahre 1944-1953, als sie als Direktorin der Staatlichen öffentlichen Bibliothek der ESSR arbeitete. Diese Jahre waren eine der schwersten Perioden für die Bibliotheken Estlands - aus öffentlichen Bibliotheken, den Bibliotheken der liquidierten Behörden und Organisationen der Estnischen Republik wurden Bücher gesammelt, um sie danach zu vernichten. Bei großen Bibliotheken (auch bei der Staatlichen öffentlichen Bibliothek der ESSR) wurden Spezialbestände zur Aufbewahrung der sog. verbotenen Bücher gebildet. Die Bestände der Bibliotheken wurden ständig von den Beamten der Glavlit überprüft. Die Autorin beschreibt mehrere ihrer verzweifelten Versuche zur Rettung der Wertliteratur, die leider fast immer mit einem Fiasko endeten.

H. Mugasto-Johani erinnert auch an Bücherbeschaffung für estnische Bibliotheken aus St. Petersburg 1944 und an die 1950 in Moskau veranstaltete Großausstellung des estnischen Buches.

INHALTSREICHE WISSENSCHAFTSARBEIT

Marje Aasmets

In der vorliegenden Rezension wird der wissenschaftliche Sammelband der Universitätsbibliothek Tartu "Die Universitätsbibliothek Tartu und der Benutzer" (1992) betrachtet. Die Universitätsbibliothek Tartu ist die einzige Bibliothek in Estland, wo man sich kontinuierlich mit der wissenschaftlichen Arbeit beschäftigt und entsprechende Sammelbände (wissenschaftliche Verhandlungen) veröffentlicht hat. Unter anderen Problemen hat man wiederholt die eigene Benutzerschaft untersucht.

Im Sammelband werden die Resultate einer langfristigen Untersuchung (1983-1989) vorgelegt. Im Laufe der Untersuchung wurden die Struktur der Benutzerschaft, die Entsprechung des Bibliotheksbestandes und der Bedienung den Benutzerbedürfnissen und die Zufriedenheit des Benutzers mit der Bibliothek analysiert.

Die bedeutendsten Beiträge der Sammlung stammen aus der Feder von U.Tönnov und A.Norberg, die entsprechend die Organisation und Ergebnisse der Untersuchung, die Bibliotheksbenutzung und Bewertungen der Studenten und Wissenschaftler als Benutzer der Universitätsbibliothek Tartu betrachten. In übrigen Aufsätzen wird ein Überblick über die Benutzerschaft, Zufriedenheit der Benutzer mit der Benutzerbedienung und ihre kulturellen Interessen gegeben.

Der Sammelband bietet interessante Fachinformation und korrekte Analyse. Die Mehrzahl der Benutzer erwartet von der Bibliothek vorwiegend gute Versorgung mit Fachliteratur, sowohl wissenschaftlicher und Studienliteratur als auch Nachschlagewerken. Beträchtliche Unterschiede weist die Bibliotheksbenutzung von Direkt- und Fernstudenten auf. Der Fernstudent braucht hauptsächlich nur Lehrbücher. Die Studenten sind relativ kritisch hinsichtlich der Kataloge, insbesondere was den systematischen Katalog anbetrifft. Oft liegt der Grund in den mangelhaften Fertigkeiten in der Bibliotheksbenutzung, die vertieft werden sollten. Zunehmen sollte die Benutzung des Dienstleistungsangebots der Bibliotheksabteilungen Wissenschaftsinformation und Wissenschaftsbibliographie durch Wissenschaftler.

РЕЗЮМЕ

О СОСТАВЛЕНИИ ЭСТОНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ РЕТРОСПЕКТИВНОЙ БИБЛИОГРАФИИ

Эндель Аннус

Эстонской национальной ретроспективной библиографией зарегистрированы все вышедшие на территории Эстонии книги на эстонском и других языках, произведения авторов, проживавших на территории Эстонии, или же связанные по своему содержанию с Эстонией книги, опубликованные за ее пределами, а также периодические издания, выходившие в Эстонии на эстонском и других языках.

Указатель ретроспективной библиографии будет состоять из пяти частей в одиннадцати томах.

1. Эстонская книга 1525-1917 гг., в трех томах: 1525-1850 гг., 1851-1900 гг., 1901-1917 гг.; в первом томе - расположение материала хронологическое, во втором и третьем - алфавитное.

2. Книги на немецком, латинском и др. языках, изданные в Эстонии или связанные с ней за 1631-1940 гг., в двух томах: 1631-1800 гг. - в хронологическом порядке, 1800-1940 гг. - в алфавитном.

3. Книги на русском языке, изданные в Эстонии или же связанные с ней за 1800-1940 гг., в двух томах, в алфавитном порядке.

4. Периодические издания на эстонском языке 1766-1940 гг., в алфавитном порядке.

5. Периодические издания на немецком, русском и других языках, издававшиеся в Эстонии в 1675-1940 гг., в алфавитном порядке.

Центром составления Эстонской национальной ретроспективной библиографии является Библиотека Академии наук Эстонии. В работе над ней принимают участие также другие библиотеки Эстонии.

Закончено составление двухтомного указателя книг на эстонском языке 1901-1917 гг. и однотомного указателя периодических изданий на немецком, русском и др. языках, выходявших в 1675-1940 гг. Работа над составлением остальных частей ретроспективной библиографии будет завершена в ближайшие годы.

НАЦИОНАЛЬНАЯ КНИГА В СМУТНОЕ ВРЕМЯ

Маре Лотт

Развитие эстонцев тесно связано с национальной книгой, принесшей довольно широкое распространение грамотности, начало которой было положено уже в 17-18 вв. До установления государственной самостоятельности в 1918 г. эстоноязычная книга была в основном народной книгой. В стране, где не было своих национальных высших слоев общества, выжить могла только та часть литературы, которая опиралась на широкий читательский круг. В независимой Эстонской Республике книга на эстонском языке достигла мирового культурного уровня.

В маленькой стране с миллионным населением на развитие дифференцированного, удовлетворяющего различные слои общества книгоиздательства использовались дополнительные средства на издания узкого профиля, выделяемые различными фондами. Особенно важно было участие в книгоиздательстве капитала на культурные нужды, заложенного в 1925 г.

В наши дни для более рационального регулирования печатной продукции следовало бы возродить участие различных фондов в книгоиздательстве.

О СОТРУДНИЧЕСТВЕ БИБЛИОТЕК И ПРОЧЕМ

Тийу Вальм

В связи со сложным хозяйственным положением в сегодняшней Эстонии ухудшилось и состояние библиотек. Хотя и расширились выбор и возможности приобретения литературы, но высокие цены печатных изданий и почтовые тарифы стали серьезными препятствиями на пути приобретения литературы. Значительная инфотехнологическая отсталость не позволяет включаться в международные базы данных. Выход из названных трудностей наши биб-

лиотеки нашли в сотрудничестве на основе добровольных договоров для создания, переработки, сохранения и интегрирования в международные информационные сети общих национальных инфокурсов.

Предпосылкой для этого является определение профиля научных библиотек. С целью выработки документов для регулирования библиотечного дела или акцептирования международных документов создали рабочие группы по книжным фондам, по сводным каталогам, по классификации и предметизации, статистике и автоматизации научных библиотек. Цель работы этих групп - разрабатывать регламентирующую документацию библиотечных процессов на международно признанной основе.

Началась серьезная работа по созданию организационных основ образования по библиотековедению и информационным наукам, повышения образовательного уровня, введения в действие профессиональных требований библиотечных работников.

Итогом совместной работы являются законы, регулирующие работу библиотек, такие как "Закон о массовых библиотеках Эстонской Республики" и положение "О временном порядке получения обязательных экземпляров печатных изданий". Названные и дополняющие их документы должны гарантировать безотказную и целесообразную работу библиотек, а также и защищать их.

1992 год не был легким в экономическом плане ни для одной из библиотек, но этот год объединил их, заставил искать пути из трудного положения и развивать совместную деятельность.

БИБЛИОТЕКА В ПЕРИОД РЕФОРМ

Рутт Энок, Айме Наанури, Кюлли Отс

Работники библиотек имеют скромные, но вполне закономерные надежды: чтобы сформировавшаяся сеть массовых библиотек сохранилось, а сами библиотеки стали местными информационно-культурными центрами; чтобы хватало денег для удовлетворения интересов и потребностей читателей; чтобы местные власти, наконец, осознали, что библиотека - это жизненно важный объект в их регионе.

В настоящей статье три библиотекаря, посвятивших многие

годы своей работе, делятся опытом и мыслями о положении библиотек сегодня.

Изменилось управление и финансирование библиотек. В Советской Эстонии массовые библиотеки были собственностью государства, сейчас они переходят в собственность местных властей, следовательно под их управление и финансирование. Самое неопределенное будущее у центральной уездной библиотеки, поскольку неизвестны принципы предстоящей административной реформы. Если будет сохранен двухступенчатый бюджет в двух уровнях и центральные библиотеки не перейдут в собственность государства, то для их содержания следовало бы ввести договорную систему с волостями. Учитывая экономические трудности, можно предположить их незамедлительное проявление в развитии центральных библиотек. Кроме того, центральные библиотеки начинают терять информацию о деятельности уездных библиотек. Связь центральных библиотек с местным самоуправлением должна быть более тесной; во избежании некомпетентных решений необходимо участие последнего в приеме людей на работу и в оценке деятельности библиотек.

Большие сложности возникают в комплектовании массовых библиотек: помимо недостатка денег большой урон наносит отсутствие оперативной информации об издающейся литературе. Это вызывает дополнительные поездки в Таллини, где находится большинство издательств и книжных магазинов, длительные телефонные переговоры, почтовые расходы. К сожалению, постановление об обязательном экземпляре не действует, многие типографии его не исполняют. Кроме того, зачастую обязательный экземпляр приходит в библиотеку уже после поступления книги в продажу и не выполняет таким образом свою задачу предварительной информации. Среди обнадёживающих моментов можно отметить предполагающееся в 1993 г. выделение средств из государственного бюджета на частичную покупку для массовых библиотек эстонской литературы. Стесненность в денежных средствах диктует необходимость четко продуманного комплектования, чтобы наши библиотеки не превратились в хранилища развлекательного чтения. До сих пор комплектованием массовых библиотек занимались центральные библиотеки, которые в дальнейшем должны действовать на основе договора с самоуправлением.

Скромность и неопределенность местных бюджетов таит в себе постоянную угрозу оставить библиотеки без новых книг и периодики, а обеднение книжных собраний повлечет за собой падение престижа библиотек.

Вызывают тревогу бытовые условия библиотек, особенно здания с центральным отоплением.

В некоторых волостях усмотрели возможность большой экономии в том, что перевели библиотекарей на пол- или 3/4 зарплаты, сократив время работы библиотеки и лишив, таким образом, народ возможности ею пользоваться. Не есть ли это первый шаг к ликвидации библиотек?

Для того, чтобы библиотека могла успешно выполнять роль информационного и культурного центра, библиотекарь должен постоянно совершенствоваться, быть в курсе перемен и самому быть готовым к ним, уметь общаться с людьми, быть умным советчиком и местным властям и жителям. Число читателей в массовых библиотеках растет, и это ставит перед работниками библиотек новые проблемы. Они обязаны в наших трудных условиях помочь каждому человеку сохранить себя духовно, поверить в будущее, найти пути к его осуществлению. Это высокая миссия библиотеки, а её работник - носитель этой миссии. Только осознав необходимость своей деятельности, мы сможем выстоять. Дальнейшая судьба библиотек зависит и от того, как сможет библиотекарь защитить поле своей деятельности и сделать его необходимой частью духовной сферы жизни.

БИБЛИОТЕКА - ДЛЯ ВСЕХ!

Элле Тарик

Под таким девизом прошли 20-30 октября 1992 г. очередные библиотечные дни по всей республике. По существу этот девиз обозначал стремление схватить библиотечным обслуживанием разноязычные группы населения, или, более широко, всесторонне развивать сеть обслуживания всех общественных групп.

На этот раз основную нагрузку должны были нести массовые библиотеки с тем, чтобы мероприятия охватили всю республику. Однако "нарушителем спокойствия" стала Национальная библиотека Эстонии, которая на прессконференции по случаю своего открытия привлекла внимание прессы к проблемам библиотек и

этим пробудила интерес репортеров других городов и уездов.

По откликам в печати может сложиться мнение, что библиотечные дни были посвящены в основном ознакомлению со своими фондами, особенно ценными и редкими. Было также уделено внимание сегодняшнему состоянию библиотек и библиотекарю как личности. Представители Общества библиотекарей Эстоний и Министерства культуры составили рабочую группу, которая координировала мероприятия и собирала информацию. В каждой библиотеке мероприятия проводились в соответствии с местными возможностями и потребностями.

Библиотеки TV и АН Эстонии подготовили обширные высоко-профессиональные выставки. Детская библиотека Эстонии уделила особое внимание работе с детьми-инвалидами и открыла свои дни выставкой рисунков "Моя библиотечная тетя". Таллиннская центральная библиотека познакомила своих читателей с литературой на эстонском, русском, украинском, литовском и финском языке. Тартуская городская библиотека представила на обозрение литературу из собраний действующих в городе культурных обществ - армянского, ингерманландского, еврейского, латышского, украинского и венгерского и организовала прессконференцию председателей этих обществ. Большинство библиотек показало на выставках книги, полученные за последние годы в подарок, в том числе и зарубежную эстонскую литературу.

Наибольший интерес своими новыми начинаниями и широкими контактами с различными культурно-образовательными учреждениями вызвали библиотеки Харьковского уезда. Энергичных и инициативных работников библиотек вдохновляет убеждение, что только объединив все силы можно сохранить культуру. В изменившихся обстоятельствах библиотеки тоже должны изменить содержание своей работы, взяв на себя роль информационного центра, умного советчика, места культурного общения.

Библиотечные дни показали, что мы хорошо владеем традиционными формами ознакомления со своими собраниями. Но сегодня, если мы хотим удержать библиотеки в центре внимания общественности, нужны активность и предприимчивость, нужно учиться рекламировать библиотеки, нужно перенимать опыт библиотек других стран как заочно, так и путем поездок, встреч и контактов с коллегами из разных государств.

ОБ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКЕ В ЭСТОНИИ

Э. Раннап, Т. Этверк

В докладах, прозвучавших во время библиотечных дней северных стран, были сформулированы основные проблемы информационной деятельности в Эстонии. Отставание информационных процессов может стать тормозом экономической и технологической интеграции. Причины информационного кризиса в Эстонии кроются в информационной недостаточности: отсутствует широкая информация о внутригосударственных реформах и новаторских идеях. Информационная среда Эстонии неблагоприятна для развития из-за отсутствия достоверной, проверенной информации об экономике, науке, состоянии производства, жизненном уровне и демографической структуре нашего государства. Имеющиеся инфоресурсы сконцентрированы в основном в Таллинне.

Для преодоления кризиса необходима информационная политика и ее последовательное претворение в жизнь. В формировании инфополитики определяющая роль принадлежит научной общественности, профессиональным объединениям, а также другим группам потребителей, заинтересованным в свободном обмене информацией.

Национальная инфополитика опирается прежде всего на законодательство, призванное обеспечивать правовые основы информационной деятельности. Не менее важны также развитие информационной инфраструктуры, обмен информацией в международном масштабе, применение современной инфотехнологии, более совершенные методы обучения.

СЕМИНАР МЕЖДУНАРОДНОЙ АССОЦИАЦИИ БИБЛИОТЕК ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ (IATUL) В ТАЛЛИННЕ

Герда Койдла

8-11 июня 1992 года в Таллинне состоялся семинар на тему "Всеобщая доступность научной и технической литературы".

Эстонии пришлось впервые организовать международный семинар этой ассоциации. В роли хозяев выступили Национальная библиотека Эстонии, Библиотека Таллиннского технического уни-

верситета и Библиотека Тартуского университета.

В семинаре приняли участие представители 19 стран, всего 92 человек. Наибольшее число участников было из Эстонии и Финляндии (по 23 представителя из каждой страны).

На протяжении 3 дней было заслушано 24 доклада, из них 13 со стороны финских коллег.

Основная тема семинара обсуждалась на заседаниях по под-
темам:

- Всеобщая доступность изданий (UAP): политика и практика, 12 докладов;
- UAP: прошлое и современность, 6 докладов;
- UAP: "серая" литература (издаваемая малым тиражом ли-
тература, не распространяемая через книжную торговлю - отчеты, диссертации, материалы конференций и т.п.), 6 докладов.

С единственным докладом от Эстонии выступила Сирье Виркус (отделение библиотекосведения и библиографии Таллиннского педагогического университета), чей доклад о научно-технической литературе Эстонии XIX века был признан лучшим и заслужил премию IATUL.

Помимо содержательных докладов приятным сюрпризом оказались подарки гостей из Финляндии, Швеции и Великобритании Национальной библиотеке и Библиотеке Таллиннского технического университета в виде баз данных на лазерных компактных дисках (CD-ROM).

ОБ ОДНОМ СЕМИНАРЕ

Марика Каро

Осенью 1992 года по инициативе ОБЭ и с помощью финских коллег проводился семинар для руководителей среднего звена библиотек Эстонии.

Тематика семинара охватывала вопросы организации, формирования кадров, руководства кадрами в период реформ, а также формы и методы проведения этих реформ.

Детально обсуждались общие цели развития библиотек как самостоятельных организаций и как составных частей библиотечной сети.

В рамках обсуждения вопроса об управлении кадрами речь

шла о трудовых коллективах, о проблемах, которые могут возникнуть в ходе реформ, о руководителях и их задачах.

Рассматривались причины возникновения конфликтов в библиотечной среде. Среди основных были названы недостаточная информированность работников, неспособность руководителя к решению проблем, отсутствие сотрудничества в коллективе.

Участники семинара ознакомились с методами, используемыми в библиотеках Финляндии для адаптации новых работников в трудовых коллективах.

Заключительная часть семинара была посвящена формам и возможностям повышения квалификации библиотечных работников в Финляндии.

"BIBLIOTHECA BALTICA" В ЛЮБЕКЕ

Малле Эрмель

16-17 июня 1992 г. в ганзейском городе Любеке состоялся международный симпозиум "Bibliotheca Baltica", организованный местной городской библиотекой. В симпозиуме участвовали библиотечные работники девяти стран. Основной задачей этой встречи было восстановление исторических и культурных связей стран Балтии, укрепление сотрудничества библиотек в деле сохранения и распространения культурных ценностей.

Матти Клинге (Хельсинки) и Клаус Цернак (Берлин) в своих докладах представили страны Балтии как единое культурно-историческое пространство. Как бы продолжая эту тему, Я. Креслинш (Стокгольм) рассказал об истории библиотек этого региона в 16.-17. вв. и коснулся будущего книги.

Маргарет Андерсон-Шмит (Упсала), Джеспер Дюринг Йоргенсен (Копенгаген), Хенрик Риц (Торунь), Кристина Хилден (Хельсинки), Борис Володин (С.Петербург), Малле Эрмель (Тарту), Лайма Баиоруниене (Вильнюс), Янис Турлаис (Рига), Хорст ф. Хмелевски (Марбург) в своих выступлениях ознакомили слушателей с коллекциями старой книги и собраниями "Baltica" в библиотеках балтийских государств.

Сообщение Дага-Эрнста Петерсена (Вольфенбюттель) о принципах хранения и реставрации-консервации книг в знаменитой Библиотеке герцога Августа прозвучало особенно убедительно

благодаря большому количеству слайдов.

Вернер Шварц (Геттингенский университет) в своем выступлении затронул одну из острейших проблем, стоящих перед крупными библиотеками с исторически сложившимися фондами, — сохранности их и доступности для читателей. Автор видит решение в более широком микрофильмировании.

Эско Хякки подчеркнул, что прежде чем приступать к планированию совместной работы, необходимо согласовать основы сотрудничества, которое весьма осложняется недостаточной информацией о библиотеках Восточной Европы.

Директор Любекской городской библиотеки Йорг Флигге в своем докладе и в заключительном слове выразил пожелание, чтобы симпозиум "Bibliotheca Baltica" не остался одноразовым мероприятием, а вырос в организацию, объединяющую библиотеки стран Балтии.

ДВА ЭСТОНСКИХ БИБЛИОТЕКАРЯ НА СЕМИНАРЕ "ОБОРУДОВАНИЕ БИБЛИОТЕК, ИХ ПЛАНИРОВАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ"

Керту Ури

В августе 1992 г. Немецкий библиотечный институт (НБИ) впервые провёл в Штуттгарте семинар для библиотечарей Восточной и Центральной Европы. Главной темой семинара было оборудование библиотек. Из Эстонии возможность участвовать в семинаре представилась Хелле Клемент из Библиотеки Академии наук и Керту Ури из Библиотеки Тартуского университета. Семинар продлился 7 дней.

В теоретической части семинара были прослушаны интересные доклады по самым различным вопросам библиотечной деятельности: о строительстве и технической оснащённости библиотек (У.Кислинг), о публикациях НБИ (Х.Реснер), о разработанной НБИ модели читального зала германистики, призванного знакомить читателей различных стран с немецкой наукой и культурой (У.Тутшерман) и др.

За теоретической частью семинара последовало 4-дневное, очень основательное и всестороннее ознакомление с немецкими библиотеками различных типов и разного объема. Особый интерес для участников семинара представляло посещение двух фирм, занимающихся проектированием и изготовлением библиотечной мебели.

ОБ ОБЩЕСТВАХ ЧТЕНИЯ В МИРЕ И В ЭСТОНИИ

Урве Тыннов

Международная ассоциация чтения (International Reading Association - IRA) была основана в 1936 году как профессиональная организация по вопросам грамотности и чтения. Основными целями Ассоциации являются:

- усовершенствование качества обучения чтению,
- развитие в людях понимания значения чтения,
- развитие навыков чтения среди всех групп населения.

В настоящее время IRA имеет свыше 93000 членов в 90 странах. Ассоциация ведет работу в более чем 1200 национальных филиалах и советах во всем мире. Она организует поездки для обмена опытом, издаёт свои материалы, субсидирует проекты по развитию грамотности и чтения и т.д. IRA издаёт четыре профессиональных журнала и газету.

Эстонское общество чтения основано в мае 1992 года. Его членами являются учителя как обычных, так и специальных школ, исследователи, библиотекари и другие интересующиеся этой областью люди. Президент общества - Айра Лепик, доцент Таллиннского педагогического университета, вице-президент - Яан Никк, профессор Тартуского университета. Местные группы общества работают в Тарту и Таллинне. Эстонское общество чтения сотрудничает с финским обществом чтения и Европейским комитетом по интернациональному развитию.

О НЕКОТОРЫХ, МЕНЕЕ ИЗВЕСТНЫХ, ЧАСТНЫХ
КОЛЛЕКЦИЯХ В БИБЛИОТЕКЕ ТАРТУСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Хайн Танклер

В период 1840-1890 библиотека Тартуского университета значительно пополнилась за счет частных коллекций. Из них наиболее известны библиотека Ф.М.Клингера (поступила в 1844) и К.Моргенштерна (1852).

Значительно меньше мы знаем о собраниях, полученных от следующих лиц: зоолога Г.Асмуса (поступило в 1840), экономиста Э.Д.Фридендера (1852-57), преподавателя языков Г.М.Санто (1856), богослова К.Кейля (1858-59), специалиста по лесному хозяйству А.Бодде (1861), проф. классической филологии Л.Мерклина (1863), министра финансов России графа Е.Ф.Канкринна (1864), медика Г.С. фон Гиммельшерна (1868), богослова Г.Курца (1868-71), историка К.Ширрена (1868-69), ботаника А. фон Бунге (1869), медика Н.Блейша (1869), архитектора И.В.Краузе (1870), медика Г.А.Д.Рауха (1872), судебного чиновника Витте из Ганновера (1873), искусствоведа К.Э.фон Липхарта (1880), медика П. фон Майделя (1885).

Каждая из коллекций вышеназванных лиц состояла не менее, чем из 100 книг, как правило по специальности их владельца. Дар К.Э. фон Липхарта был самым большим; библиотека, купленная у Г.М.Санто, богатая редкими изданиями, содержала более 100 богословских книг 16-17 века. Все упомянутые нами коллекции были получены в дар или куплены за ничтожную плату, после смерти владельца или после того, как он покидал Тартуский университет.

СУДЬБА КНИГИ И ЕЕ ХРАНИТЕЛЯ

Хелене Мугасто-Йохани

Воспоминания Х.Мугасто-Йохани охватывают годы 1944-1953, когда она работала директором Государственной публичной библиотеки ЭССР.

Эти годы были для эстонских библиотек одними из самых мрачных: из библиотек, подлежащих ликвидации учреждений и организаций Эстонской Республики изымались книги с целью их

дальнейшего уничтожения. При крупных библиотеках (в том числе и при Государственной публичной библиотеке ЭССР) были созданы специальные фонды для хранения т. наз. запрещенной литературы. Фонды библиотек находились под постоянным контролем сотрудников Главлита.

Автор описывает ряд своих отчаянных попыток спасти ценную литературу от гибели - попыток, по большей части потерпевших фиаско. Х. Мугасто-Йокани рассказывает также о доставке книг для эстонских библиотек из Петербурга в 1944 г., об организации представительной выставки эстонской книги в Москве в 1950 г.

СОДЕРЖАТЕЛЬНАЯ НАУЧНАЯ РАБОТА

Марье Аасметс

В рецензии рассматривается научный сборник "Библиотека Тартуского университета и читатель" (1992).

Библиотека Тартуского университета (TV) является единственной библиотекой в Эстонии, в которой ведется постоянная научная работа и опубликован ряд научных сборников (ученые записки). Среди изучаемых проблем существенное место отводится вопросам читательской аудитории библиотеки.

В сборнике приводится анализ результатов долголетнего исследования (1983-1989), структуры читательского контингента Библиотеки TV, состава фондов библиотеки и его соответствия читательским потребностям, степени удовлетворенности читателей Библиотеки. Основное внимание рецензента привлекли статьи У. Тыннов и А. Норберг. Авторы описывают организацию и проведение исследования, приводят результаты опроса об оценке деятельности библиотеки среди студентов, преподавателей и ученых-исследователей и делают выводы о степени удовлетворенности библиотечным обслуживанием различных категорий читателей.

Сборник содержит интересные данные по многим проблемам обслуживания читателей. Большинство читателей ожидает от библиотеки в первую очередь лучшей обеспеченности специальной

литературой - научной, учебной и справочной. Наблюдается существенное различие в отношении к библиотеке со стороны студентов стационарного и заочного отделений. Студенты-заочники обращаются в библиотеку главным образом за учебной литературой. Для студентов характерно критическое отношение к библиотечным каталогам, особенно к систематическому, одной из причин которого является относительно низкий уровень библиотечно-библиографических знаний и навыков самих студентов. Со стороны наиболее квалифицированных читателей, преподавателей и научных работников хотелось бы ожидать более активного обращения к услугам отдела информатики научной библиотеки.

LUHENDID * СОКРАЩЕНИЯ

AR	Arhiivraamatukogu
BB	Bibliotheca Baltica
DBI	Deutsches Bibliotheksinstitut
EAA	Eesti Ajalooarhiiv
EKP	Eestimaa Kommunistlik Partei
EKZ	Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken
ELR	Eesti Lasteraamatukogu
ERR	Eesti Rahvusraamatukogu
ERÜ	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
EstRA	Estonian Reading Association
f.	fond
FinRA	Finnish Reading Association
IATUL	International Association of Technological University Libraries
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions
IRA	International Reading Association
ISBD (A)	International Standard Bibliographic Description (Antiquarian)
ISO	International Organization for Standardization
kd.	kõide
KK	Keskkomitee
KM	Kultuuriministeerium
KR	Keskraamatukogu
l.	leht
n.	nimistu
NORDINFO	Nordic Committee for Research Libraries and Scientific Documentation and Information
p.	pöördel
RBK	raamatukogu- ja bibliograafiaklassifikatsioon
RVL	raamatukogudevaheline laenusus
s.	säilik
TA	Teaduste Akadeemia
TAR	Teaduste Akadeemia Raamatukogu
TPI	Tallinna Polütehniline Instituut

TPU Tallinna Pedagoogikaülikool
 TRÜ Tartu Riiklik Ülikool
 TTÜ Tallinna Tehnikaülikool
 TTÜR Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
 TU Tartu Ülikool
 TUR Tartu Ülikooli Raamatukogu
 UAP Universal Availability of Publications
 UDK universaalne detsimaalklassifikatsioon
 (rahvusvaheline kümnendliigitussüsteem)
 vrg. veerg
 UR Ülikooli Raamatukogu

ОБЭ Общество библиотекарей Эстонии
 ТУ Тартуский университет
 НИИ Немецкий библиотечный институт

AUTORID

Marje Aasmets	Tallinna Pedagoogikaülikool
Endel Annus	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu
Rutt Enok	Harjumaa Keskraamatukogu
Malle Ermel	Tartu Ülikooli Raamatukogu
Toomas Etverk	A/s "TEEK"
Marika Karo	Tartu Ülikooli Raamatukogu
Gerda Koidla	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
Mare Lott	Tallinna Pedagoogikaülikool
Helene Mugasto-Johani	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
Aime Naanuri	Tartumaa Keskraamatukogu
Reet Olevsoo	Eesti Rahvusraamatukogu
Küllli Ots	Põlva Keskraamatukogu
Evi Rannap	Tallinna Pedagoogikaülikool
Hain Tankler	Tartu Ülikooli Raamatukogu
Elle Tarik	Tartu Linna Keskraamatukogu
Urve Tõnnov	Tartu Ülikooli Raamatukogu
Tiiu Valm	Eesti Vabariigi Kultuuri- ja Haridusministeerium

AUTHORS

Marje Aasmets	The Tallinn Teachers' Training University
Endel Annus	The Library of the Estonian Academy of Sciences
Rutt Enok	The Central Library of Harju County
Malle Ermel	Tartu University Library
Toomas Etverk	"Teek" Ltd
Marika Karo	Tartu University Library
Gerda Koidla	Tallinn Technical University Library
Mare Lott	The Tallinn Teachers' Training University

Helene Mugasto-Johani	Estonian Librarians' Association
Aime Naanuri	The Central Library of Tartu County
Reet Olevsoo	National Library of Estonia
Küllli Ots	Põlva Central Library
Evi Rannap	The Tallinn Teachers' Training University
Hain Tankler	Tartu University Library
Elle Tarik	Tartu Central Library
Urve Tõnnov	Tartu University Library
Tiiu Valm	Ministry of Culture and Education of the Estonian Republic

AUTOREN

Marje Aasmets	Pädagogische Universität Tallinn
Endel Annus	Bibliothek der Estnischen Akademie der Wissenschaften
Rutt Enok	Zentrale Landkreisbibliothek Harju
Malle Ermel	Universitätsbibliothek Tartu
Toomas Etverk	AG "Teek"
Marika Karo	Universitätsbibliothek Tartu
Gerda Koidla	Bibliothek der Technischen Universität Tallinn
Mare Lott	Pädagogische Universität Tallinn
Helene Mugasto-Johani	Verein Estnischer Bibliothekare
Aime Naanuri	Zentrale Landkreisbibliothek Tartu
Reet Olevsoo	Estnische Nationalbibliothek
Küllli Ots	Zentralbibliothek Põlva
Evi Rannap	Pädagogische Universität Tallinn
Hain Tankler	Universitätsbibliothek Tartu
Elle Tarik	Zentrale Stadtbibliothek Tartu
Urve Tõnnov	Universitätsbibliothek Tartu
Tiiu Valm	Ministerium für Kultur und Bildung der Estnischen Republik

А В Т О Р Ы

Марье Аасметс	Таллиннский педагогический университет
Эндель Аннус	Библиотека АН Эстонии
Тийу Вальм	Министерство культуры и образования Эстонской Республики
Нарика Каро	Библиотека Тартуского университета
Герда Койдла	Библиотека Таллиннского технического университета
Наре Лотт	Таллиннский педагогический университет
Хелене Мугасто- Иохани	Общество библиотекарей Эстонии
Айме Наанури	Центральная библиотека Тартуского уезда
Резт Олевсоо	Национальная библиотека Эстонии
Кюлли Отс	Пылваская центральная библиотека
Эви Раннап	Таллиннский педагогический университет
Хайн Танклер	Библиотека Тартуского университета
Элле Тарик	Тартуская городская центральная библиотека
Урве Тыннов	Библиотека Тартуского университета
Рутт Энок	Центральная библиотека Карьюского уезда
Малле Эрмель	Библиотека Тартуского университета
Тоомас Этверк	Акционерное общество "ТЕЭК"

VILJANDI KULTUURI- KOLLEDŽ

valmistab ette
RAAMATUKOGU-
TÖÖTAJAJD
vabariigi raamatukogudele

Lõpetajatule omistatakse raamatukoguhoidja
kvalifikatsioon rakendusliku kõrghariduse tasemel

ÕPIAEG 3 AASTAT

Edukamad lõpetanud võivad jätkata
õpinguid Tallinna Pedagoogikauilikooli
raamatukogunduse ja informatsiooni
osakonnas IV kursusel

Lisavariatana on võimalik õppida
laste huviringi, käsitöö- või
kunstiringi juhendajaks

Kooli aadress :
EE2900 VILJANDI
J. LAIDONERI PL. 8
TELEF. 52-955
54-184

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI
INFOTEADUSE OSAKONNAS

ON VÕIMALIK OMANDADA:

- raamatukogu- ja infotöötaja kutse
3 aastaga
- akadeemiline kõrgharidus raamatu-
kogunduse ja infoteaduse alal
5 aastaga
- magistrakraad
statsionaarselt 2 aastaga
kaugõppe vormis 3 aastaga
- täiendav kõrgharidus
kõrgraridust omavatele isikutele
info telefonil 448948
aadress:
Tallinn EE0001 Lai tn. 13

1913

Tartu Rahvaraamatukogu Selts

on ühistegeline asutus vastastikuseks kirjanduse muretsemiseks ja eneseharimiseks. Ta tahab jõudu müüda oma tegevust lugemiselaudade ja raamatukogude asutamise teel kogu Tartus laiali loatada. Praegu, esimesel tegevuse-aastal, töötab tema ülewälpidamisel ainult üks rahvaraamatukogu ja awalik lugemiselaud. Senine töö on aga näidanud, et laialise tarvitamise pärast tegevust mitmekordselt peaks laiendama. Sellepärast on kõik haridusejanulised, kui ka rahwahariduse-õpetajad pooltoetajad kutsutud temast tegelikult ja ühtlasi ka toetajatena osavõtma.

Koguge kõik otstarwe teostamisele.

Kogus murrame sihile.

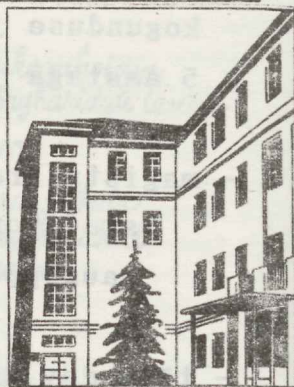
Astuge kõik liikmeteks! Määrake toetusi! Tehke annetusi!

1993

OSKAR LUTSU NIM.
TARTU LINNA
KESKRAAMATUKOGU

tellimised ja info tel. 3 30 91

Kompanii tn.5

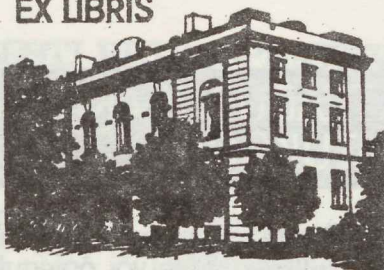
LEHEKÜLGI
TARTU LINNA
LASTERAAMATUKOGU
AJALOOST
1941-1991

TALLINN 1992

TARTU LINNA
KESKRAAMATUKOGU
AEGADE KÄIGUS

TALLINN 1989

EX LIBRIS

A. H. Tammsaare nimeline

**TALLINNA
KESKRAAMATUKOGU**

Teatmebibliograafia osakonna kartoteekidest leiab kiiresti kõige uuemat materjali lugejale vajalikel teemadel.

Kodulooaineline kartoteek "Tallinn" sisaldab üle 70000 kaardi. Alates 1986.a. koostatakse 1 kord kvartalis uudiskirjanduse valiknimestikku "Tallinn" (eesti ja vene keeles). 1992.a. on veel koostatud soovitusnimestikud:

Luuletusi riigipühadeks
Filosoofid

1993.a. koostatakse nimestik:

Teaduslikult seletamatud nähtused

Osakond on avatud 7 päeva nädalas:

E - R k 10 - 19
L, P k 10 - 17

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA RAAMATUKOGU

on universaalse teadusraamatukoguna avatud
kõigile, kes vajavad töös või õpingutes
teaduskirjandust.

SIIN ON

- esinduslik võrkeelse teadusperioodika kogu
- täielikem väliseesti kirjanduse kogu Eestis
- unikaalne vanaraamatu ning baltikakirjanduse kogu
- retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamise keskus
- ON-LINE side Rootsi ning sealtkaudu maailma suuremate raamatukogude andmebaasidega

KIRJANDUST LAENUTATAKSE LUGEMISSAALIDESSE JA KOJU.
LUGEJAJD ABISTAB KONSULTANT.

TELLIMISTÖÖDENA

- valmistame valgus- ja fotokoopiaid ning mikrofilme
- korraldame temaatilisi raamatunäitusi
- koostame ja toimetame kirjandusnimestikke

PEALE SELLE

- müüme kirjandust raamatukogu varu- ning vahetusfondist
- ostame raamatukogule vajalikke ning rariteetseid väljaandeid
- tutvustame raamatuvarasid ekskursioonidele ja huvigruppidele

**EE 0100 Rävala pst. 10
TALLINN**

FAX 45 40 49

TEL 45 47 24 (teadussekretär)

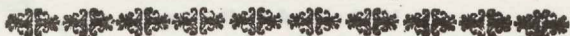
45 40 16 (teatmeosakond)

**EESTI RETROSPEKTIIVNE
RAHVUSBIBLIOGRAAFIA
1525-1940**

Reva-
Post-
Anno
den 13. Februarii, Montag / No. 13.

ische
Zeitung/
1699.

Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogus koostatav bibliograafia ilmub 11-köitelisena :

- Eestikeelne raamat 1525-1917, viies köites
- Eestis ilmunud saksa- ladina- ja muukeelne raamat 1631-1940, kahes köites
- Eestis ilmunud venekeelne raamat 1800-1940, kahes köites
- Eestikeelne perioodika 1766-1940
- Eestis ilmunud saksa- vene- ja muukeelne perioodika 1675-1940

1993.a. ilmuvad järgmised köited :

- Eestikeelne raamat 1901-1917, kahes köites
- Eestis ilmunud saksa- vene- ja muukeelne perioodika 1675-1940

**Täiendav info Eesti TA Raamatukogust
tel. 45 45 02**

Eesti Rahvusraamatukogu

pakub oma väljaandeid:

- "Advancing Reading in Multicultural Countries" IFLA Tallinna seminari (1991) ettekannete kogumik
- "Kunst ja kirjandus" Kirjandus-, kunsti-, muusika- ja teatrialaste artiklite nimestik 1989-1990
- "Karl Leichter. Personaalnimestik"
- "Taani kirjandus eesti keeles. Eesti kirjandus taani keeles."

1993.aastal on ilmumas:

- "Kataloogitermineid eesti, inglise, saksa, soome ja vene keeles"
- "Eesti raamatukogud"
- "Tallinna raamatukogud"
- "Eesti ajakirjandus 1992"
- "Bibliographia iuridica Estonica 1918-1940"
- "Ajakirja "Tulimuld" sisukord"
- "Keelereform ja raamat" J.Aaviku 110. sünniaastapäeva konverentsi ettekannete kogumik
- "Rootsi kirjandus eesti keeles. Eesti kirjandus rootsi keeles."

**Raamatuid saab osta Eesti Rahvusraamatukogust,
Tallinn EE 0100, Tõnismägi 2, tel. 452 754.**

ISBN (International Standard Book Number) on igale raamatule või brošuurile ainukordselt omistatav, kordumatu 10-kohaline identifitseerimistunnus, mis soodustab ja hõlbustab raamatute tellimist, turustamist, hoiustamist ja bibliograafiatööd.

Alates 1992.aasta oktoobrist kuulub Eesti iseseisva liikmesriigina ISBN süsteemi ja tema grupitunnus on 9985.

Eesti ISBN Keskus asub Eesti Rahvusraamatukogus, Tallinn EE 0100, Tõnismägi 2, tel. 451 752.

ANDMEBAASID ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

Tartu Ülikooli Raamatukogu infoosakonnas on võimalik kasutada alljärgnevat andmebaasi:

* **CDMARC Bibliographic** (USA Kongressi Raamatukogu kataloog, uued andmed saavad jooksvalt)

* **Fennica** (Soome rahvusbibliograafia 1967. aastast alates, uued andmed saavad jooksvalt)

* **Current Contents on Diskette** (uued andmed saavad jooksvalt)

Seeriad:

Clinical Medicine

Life Sciences

Agriculture, Biology & Environmental Sciences

Engineering, Technology & Applied Sciences

Physical, Chemical & Earth Sciences

Social & Behavioral Sciences

* **VLB Aktuell** (Saksamaa raamatukaubanduse kataloog, 1991)

* **Medline** (1990 - okt. 1991)

* **Cancerlit** (1988 - okt. 1991)

* **Life Science Collection** (1989 - 1991)

* **Health Planning and Administration** (1982 - aug. 1991)

* **Nursing and Allied Health** (1983 - sept. 1991)

* **Consult** (meditsiin, 1991)

* **Drugs and Crime CD-ROM Library** (1990. a.)

* **Helecon** (majandus, 1991)

* **New Information Technology: Conference Proceedings** (1991)

* **County & City Data Book 1988** (USA statistika 1988)

* **Computer Select** (rakendusarvutus, 1992)

* **Medline Professional** (1989-1993)

* **CD-ROM Handbook** (apr. 1992)

* **ABI/INFORM ONDISC** (äri ja juhtimine, 1989 - aug. 1992)

Informatsiooni saamiseks ja arvutiaja kokkuleppimiseks palume helistada tel.: 32467 või pöörduda TÜ Raamatukogu infoosakonda (ruum 265-267).

Töötame :

E - R 8 - 20;

L 10 - 17.

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS 1993. aastal

Aprill - mai	500 aastat Soomet Euroopa kaardil - näitus Jyväskylä Kesk-Soome Muuseumist
Aprill	Jüriöö ülestõus 650 - näitus ja konverents
Mai	Feodor Klement 90 - näitus
Mai	5-miljones trükis ülikooli raamatukogus - pidulik tähistamine
September - oktoober	Saksa kultuurinädal (koostöös SLV saatkonnaga) - näitused, loengud, kohtumised kirjanike, kultuuri-tegelaste ja teadlastega

Näitused raamatumuuseumis

Mai - august	Raamat minevikuga: eesti raamatu tulmed
August - september	Põhjamaad eesti kultuuris: restaureeritud varad
Oktoober - detsember	Baltisaksa joonistus 19. sajandil
November	Paracelsus 500

Kunstinäitused

Aprill	Konrad Mäe Kunstiühingu Studio
September	Tuuli Puhveli maalid
Oktoober	Mari Roosvaldi maalid
Detsember	Eve Pärnaste pastellid

KULTUURIVARADE KÄILITAMINE JA RESTAUREERIMINE

Probleemid ja perspektiivid

Rahvusvaheline seminar TÜ Raamatukogus 23.-25.08.93

Seminari kavas:

Kogude seisund Baltimaades, Soomes ja Rootsis

- * Vana kirjanduse kogud Eestis
- * Vana kirjanduse kogud Soomes
- * Turu piiskopkonna koguduste vana kirjandus
- * Konserveerimisalase koostöö algus Soome Kirjanduse Seltsi ja Tartu Ülikooli Raamatukogu vahel
- * Vana kirjanduse kogud Rootsis
- * Vana kirjanduse kogud Lätis
- * Vana kirjanduse kogud Leedus

Konserveerimine ja konserveerimisalane väljaõpe

- * Konserveerimise areng ja korraldus Eestis
- * Konservatorite ettevalmistamisest Tartu Ülikoolis
- * Helsinki Ülikooli Raamatukogu koht konserveerimistöodes
- * Konservatorite koolitus Soomes
- * Konserveerimise olukord Rootsis
- * Konserveerimise olukord Lätis
- * Konserveerimise olukord Leedus

Konserveerimisküsimusi

- * TÜ Raamatukogu fondide seisundi analüüs
- * Hoiurežiimi analüüs TÜ Raamatukogus 1982-1992
- * Õhu mikrobioloogiline monitooring TÜ Raamatukogus
- * Saastatuse probleemidest
- * Kaardikogude konserveerimisest
- * Audiovisuaalsete materjalide ja filmide konserveerimine
- * Konserveerimismaterjalide alane teenindus Soomes
- * TÜ Raamatukogu restaureerimisosakonna arengusuundi aastail 1993-2003

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU ARHIIVKOGUST

leiate unikaalset pedagoogilist ja
õppekirjandust, nagu näiteks:

- Allgemeine Weltgeschichte für
Kinder von J.M.Schröchs. -
Leipzig, 1784
- Kurzer Entwurf der Geographie für
Anfänger / L.A.Baumann. -
Hamburg vor den Höhe, 1773
- Cours elementaire et progressif /
D.Margot. -St.Petersburg, 1856

Kogume ja säilitame Eestis ja eesti
keeles ilmunud kooliõpikuid.

TPÜ raamatukogu asub TPÜ keeltemaja
II korrusel Narva mnt. 29.

Avatud tööpäevadel 8-19,

laupäeval 10-14.

